

Starý pes, nové kousky:

kooptace do Federálního shromáždění
a vytváření polistopadové politické kultury

Petr Roubal

Starý pes, nové kousky:

kooptace do Federálního shromáždění
a vytváření polistopadové politické kultury

Petr Roubal

Kniha vznikla s podporou
Grantové agentury České republiky, reg. 410/11/0423.

Recenzovali: Štěpán Pecháček, Ph.D., Tomáš Zahradníček, Ph.D.

© Petr Roubal
Ústav pro soudobé dějiny, v. v. i., 2013
ISBN: 978-80-7285-169-0

Obsah

I. Úvod	5
II. Kooptace v historickém a regionálním kontextu	8
III. Cesta k první vlně kooptací	15
IV. Zdeněk Jičínský a „paragrafovaná revoluce“	27
V. Od první k druhé kooptační vlně	33
VI. „To parlament dlouho nezažil“: schvalování zákona o odvolávání poslanců	42
VII. „My, co ještě nejsme poslanci“: Občanské fórum a boj o obsazení křesel v parlamentě	51
VIII. „Stará garda“ a noví kooptanti	55
IX. Závěr	63
X. Přílohy:	
1. Kopie originálu ústavního zákona o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů ze dne 15. října 1969	69
2. Kopie originálu ústavního zákona o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů ze dne 23. ledna 1990	72
3. Část zápisu z 31. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 28. prosince 1989	74
4. Část zápisu z 26. společné schůze výborů ústavně-právních Sněmovny národů a Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 19. ledna 1990	78
5. Část zápisu z 24. společné schůze výborů pro průmysl, dopravu a obchod Sněmovny národů a Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 22. ledna 1990	82
6. Část zápisu ze sněmu Občanského fóra, 20. ledna 1990	86
7. Seznam poslanců kooptovaných do Federálního shromáždění (prosinec 1989 – únor 1990)	94
XI. Summary	103
XII. Seznam pramenů a literatury	106

I. Úvod

Termín demokratická revoluce je oxymóron. Revoluční vůdci roku 1989 si byli sami vědomi, že není možné mobilizovat dav, improvizovat a překvapovat protivníka a zároveň dodržovat demokratické procedury. „My, kteří bojujeme za demokracii, nemůžeme být demokraty,“ parafrázoval Brechtova slova Timothy Garton Ash, když charakterizoval strategii Občanského fóra.¹ Dilema revolucionářů roku 1989 nebylo nijak nové, v té či oné podobě se skrývá v každé moderní revoluci. V případě protikomunistických revolucí se ale přidal fakt, že tyto staré režimy byly vybaveny formálně demokratickými ústavami a zasedaly v nich volené orgány lidu. Navíc s rozkladem moci komunistických stran byly komunistické ústavy a parlamenty často tím jediným, co drželo nadnárodní státy pohromadě. Aby toho ještě nebylo málo, opozice již dlouhou dobu hrála s režimem zvláštní hru, kdy předstírala, že bere formální ústavnost a demokratičnost komunistického režimu vážně, a své protesty adresovala Federálnímu shromáždění či federální vládě, a nikoliv stranickým orgánům. Ústavní instituce jim pochopitelně odpovídaly prostřednictvím policejních obsílek.² Revoluce roku 1989 tak musely (a zároveň nemohly) být nejen „demokratické“, ale také ústavně čisté. Tento politický protimluv vedl v celé východní Evropě k ústavním improvizacím, které na sebe v Československu vzaly obzvlášť nápaditou podobu ve formě kooptací z prosince 1989 a ledna 1990.

V právním smyslu znamená kooptace rozšíření počtu členů určitého orgánu pomocí volby stávajícími členy. V sociologickém smyslu pak kooptace označuje integraci marginální opoziční skupiny do hlavního proudu. V Československu se ke kooptacím do všech tří parlamentů a národních výborů všech stupňů přistoupilo na návrh Zdeňka Jičínského na základě politických dohod u kulatého stolu z druhé poloviny prosince 1989 a začátku ledna 1990. Měly se stát rychlým prostředkem k odstranění politicky zkompromitovaných osob v zastupitelských sborech a jejich nahrazení zástupci dvou revolučních hnutí, Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí.

1 GARTON ASH, Timothy: *Rok zářků*. Praha, Litomyšl, Paseka 2009, s. 72.

2 Srov. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR* (dále jen ÚSD), *Centrum orální historie* (dále jen COH), sbírka Rozhovory. Rozhovor s Danou Němcovou, Praha 12. března 2012.

Jednalo se tedy o dva vzájemně propojené procesy odvolávání a kooptování poslanců. Politicky nejdůležitější byly kooptace do Federálního shromáždění, které proběhly ve dvou vlnách. Nejprve bylo den před volbou Václava Havla prezidentem 28. prosince 1989 kooptováno přes dvacet poslanců, mezi nimi především Alexander Dubček, který se vzápětí stal předsedou Federálního shromáždění. Krátce po dramatickém schválení zákona o odvolávání poslanců pak koncem ledna a začátkem února 1990 proběhla druhá, mnohem větší vlna kooptací, která přivedla do Federálního shromáždění přes 130 dalších poslanců. Podobně radikálně došlo také k obměně (tehdy se používal termín „rekonstrukce“) obou národních rad a národních výborů velkých měst. Zatímco v českých zemích byly kooptace obecně přijímány jako pragmatické řešení, na Slovensku se proti nim zvedl (neúspěšný) odpor nejen komunistických poslanců, ale i v řadách opozice.

Následující rozbor kooptací je součástí širšího výzkumu o Federálním shromáždění v letech 1989–1992, zkoumajícího mechanismy „sebeaparlamentarizace“, tj. procesu postupné emancipace zákonodárné moci vůči exekutivě.³ Tento text má zhruba tři základní ambice: Zaprvé navazuje na práci Jiřího Suka o revolučních měsících přelomu 1989–1990 a pomocí podobných přístupů a pramenů (audionahrávky jednání vedení Občanského fóra, archiv Koordinačního centra Občanského fóra) se pokouší probádat jednu z vedlejších chodeb „labyrintu revoluce“. Kooptace se často chápou jako „prvotní hřích“ stojící na počátku mnoha selhání 90. let.⁴ Stojí tedy za to prozkoumat, jakými cestami se k nim dospělo a zda k těmto cestám byly nějaké alternativy. Zadruhé, samotné téma Federálního shromáždění a prameny, které generuje (stenozáznamy plén, jednání výborů a předsednictva, stejně jako rozhovory s bývalými poslanci), představují možnost podívat se na listopadovou revoluci také z pohledu marginalizovaných či poražených aktérů.⁵ Proti Havlově představě o morální a estetické revoluci bořící vše zlé

3 Projekt vedou Adéla Gjuričová a Tomáš Zahradníček, dále se na něm podílejí Jiří Suk, Kristina Andělová a autor textu.

4 Např. poněkud krypticky Oskar Krejčí: „Politicky byl tento krok po zvolení Václava Havla prezidentem... zbytečný. Šlo však o mimořádně důležitý, stále nedoceněný akt, který ve svých důsledcích předznamenal vývoj politické kultury v Československu pro celé následující období.“ KREJČÍ, Oskar: *Nová kniha o volbách*, Praha, Victoria Publishing 1994, s. 177.

5 Autor by rád poděkoval pracovnícím Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Zdeňce Garnotové a Václavě Kalvasové za všestrannou pomoc při vyhledávání archiválií a sdílení jejich rozsáhlé znalosti dějin Federálního shromáždění.

a ošklivé dává boj o ovládnutí parlamentu vyniknout reformní vizi „paragrafované revoluce“⁶ Zdeňka Jičínského s jeho hlubokou skepsí ke génii davu a jeho vůdcům. Sřetávají se zde dva politické časy: dynamický čas revoluce proti rozvláčnému času parlamentní demokracie. Také zde vystupuje myšlenkový svět poražených, poslanců, kteří nechtějí, aby je Občanské fórum pouze použilo a odhodilo, ale chtějí být součástí změn, bojují za své právo přiznávané jim i komunistickým režimem, „právo souhlasit“. Zatřetí se následující text ptá, vycházejí z biografického výzkumu, kde a jak se vzali noví poslanci, kooptanti, a nakolik se stali součástí nově vznikající polistopadové politické třídy. Text sleduje paradoxní vývoj, ve kterém Jičínského idea kooptací dává vzniknout silné generační skupině mladých pravicových politiků se sdíleným programem politického antikomunismu, zaměřeného, jak jinak, na klíčové postavy reformního komunismu, jako byl Zdeněk Jičínský. Tento článek téma kooptací zdaleka nevyčerpává. Přestože pojednává o Federálním shromáždění, není dostatečně „federální“ a v mnoha ohledech popisuje pouze českou, a nikoliv slovenskou zkušenost „sebeaparlamentarizace“. Dále také pomíjí otázku kooptací do nižších zastupitelských orgánů, tj. národních výborů, a tím i celou otázku lokálních revolucí, které se ukazují jako jeden z nejperspektivnějších směrů bádání o listopadové revoluci.⁷

6 KOMÁREK, Valtr: Děkujeme, přijďte. In: MIKULE, Vladimír – SUCHÁNEK, Radovan: *Pocta Zdeňku Jičínskému k 80. narozeninám*. Praha, ASPI 2009, s. 294–296.

7 Nejlepší ukázkou tohoto přístupu je kniha KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou. Politika, kultúra a spoločnosť v Československu po 17. novembri 1989*. Bratislava, Kalligram 2009.

II. Kooptace v historickém a regionálním kontextu

Kooptace zapadají do určité české politické tradice, ve které se v uzlových historických momentech nikdy nepoužily volby jako způsob obnovení parlamentu či jeho obměny.⁸ V roce 1918 se Národní výbor a následně Národní shromáždění ustavily jako revoluční orgány politických stran, bez institucionální kontinuity se zemskými sněmy či Říšskou radou (přestože v ní čeští poslanci – k Masarykově nevůli – zasedali až do poslední chvíle). Poslanci tedy nebyli ani voleni, ani kooptováni, ale jmenováni jednotlivými stranami podle dohodnutého stranického klíče. Kooptace hrály pouze doplňkovou roli, jak píše Ferdinand Peroutka, „příbrání měli být do Národního výboru hlavně mužové se širokým národním významem nebo proslavení podněcováním odboje“, nic to ale neměnilo na stranickém klíči: „Má-li některá strana slavné muže, má je mít na svůj vlastní účet.“⁹ Podle prozatímní ústavy mělo Národní shromáždění právo odvolat poslance – a také tohoto práva využilo.¹⁰

Po Mnichovu se změna geografické i politické mapy projevila v tzv. kusém parlamentu, ve kterém o mandáty přišli poslanci z obsazených krajů a následně mj. poslanci zakázané komunistické strany.¹¹ Po válce hlavní politické síly uznaly kontinuitu prezidentského úřadu, nikoliv parlamentu. Prozatímní národní shromáždění tedy ustavil prezident svým dekretem jako revoluční orgán vzešlý z vůle lidu vyjádřené prostřednictvím národních výborů.¹² Přestože poslance opět delegovaly politické strany, ukázal poválečný vývoj na nové chápání parlamentu nikoli jako součásti systému dělby

8 KUDRNA, Jan: Personální rekonstrukce zastupitelských sborů v roce 1989. In: MIKULE, Vladimír – SUCHÁNEK, Radovan (ed.): *Pocta Zdeňku Jiříčskému k 80. narozeninám*. Praha, ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 242.

9 PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu*. Praha, Academia 2003, s. 16–25.

10 § 3 zákona ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě, 37/1918 Sb.

11 PEHR, Michal: Československý parlament po druhé světové válce. In: DOUBEK, Vratislav – POLÁŠEK, Martin (ed.): *Parlament v čase změny – případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha, Akropolis 2011, s. 75.

12 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 18 o národních výborech a o Prozatímním národním shromáždění.

moci, ale jako vrcholný článek samosprávy.¹³ Diskontinuita byla i personální, v Prozatímním národním shromáždění zasedlo pouze deset procent bývalých poslanců.¹⁴ V únoru 1948 nehrálo Ústavodárné národní shromáždění žádnou výraznou roli, po něm pak parlamentní akční výbor rychle neutralizoval nekomunistické poslance kombinací nátlaku a pobídek (řada z nich se aktivně zapojila do „očisty“ vlastních stran).¹⁵ Do voleb koncem května 1948 nebyl formálně žádný z poslanců zbaven mandátu, byť někteří rezignovali, deset bylo uvězněno a přes třicet emigrovalo.¹⁶

V roce 1968 se během jednání o federalizaci jako protiváha Slovenské národní rady ustavila Česká národní rada.¹⁷ V červenci Národní shromáždění zvolilo 150 poslanců České národní rady z řad svých vlastních členů a z „význačných představitelů veřejného života českého národa“¹⁸ navržených Národní frontou (dva kandidáti, Pavel Kohout a Jiří Hanzelka, zvoleni nebyli). Ústavní zákon o československé federaci z října 1968 stanovil, že se Česká národní rada rozšíří kooptací na 200 členů a také že z jejího středu budou zvoleni poslanci nově utvořené Sněmovny národů Federálního shromáždění.¹⁹ A konečně ústavní zákon číslo 117/1969 Sb. opět prodlužoval poslanecký mandát, který tak trval místo řádných čtyř roků celkem sedm let, ale především umožnil čistku parlamentů.²⁰ Zákon opravňoval zastu-

13 DOBEŠ, Jan: *Národní shromáždění v letech 1945–1948*. Disertační práce obhájená na FF UK 2010.

14 PEHR, M.: *Československý parlament po druhé světové válce*, s. 79.

15 DOBEŠ, J.: *Národní shromáždění v letech 1945–1948*. Srov. též CÍSAŘ, Jaromír – KINDL, Vladimír: *Vývoj zákonodárství na území ČSR 1945–1990*. In: SOUKUP, Ladislav (ed.): *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990*. Praha, Karolinum 2002, s. 82–83.

16 Srov. KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948–1960*. Praha, Academia 2012, s. 50–52.

17 Ústavní zákon o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky (77/1968 Sb.).

18 JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Köln, Index 1984, s. 25. Srov. též Hoppe, Jiří: *Pražské jaro 1968 v parlamentu*. In: DOUBEK, Vratislav – POLÁŠEK, Martin (ed.): *Parlament v čase změny – případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha, Akropolis 2011, s. 101–119.

19 Články 146 a 147 ústavního zákona o československé federaci (143/1968 Sb.).

20 Poprvé prodloužilo Národní shromáždění volební období zastupitelských orgánů v červnu 1968, a to až do konce roku 1969. Již záhy po srpnu se uvažovalo o odvolání nepohodlných poslanců, tehdy prosovětských. Srov. SLEZÁKOVÁ, Alena: *Cesta k demokracii*. In: *Lidová demokracie 29. ledna 1989*, s. 3. Celý název zákona 117/1969 Sb. zněl: Ústavní zákon o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů.

pitelský sbor zprostit svého poslance mandátu, mj. proto, že „svou činností narušuje politiku Národní fronty“.²¹ Tímto způsobem byla do voleb v roce 1971 vyměněna zhruba čtvrtina poslanců Federálního shromáždění a téměř polovina členů České národní rady, která díky datu svého vzniku – horké léto pražského jara – kladla větší odpor posrpnovému vedení.²² Všechny tyto změny formálně vycházely z mandátu, již tak dost pochybného, posledních voleb do Národního shromáždění z roku 1964. Například autor polistopadových kooptací Zdeněk Jičínský se stal nejprve poslancem České národní rady, poté i poslancem Federálního shromáždění a o rok později o oba mandáty přišel, aniž by do celého procesu byli, byť jen formálně, zapojeni voliči.

V žádné ze zemí sovětského bloku nebyl použit československý model kooptací, nicméně ve všech (s výjimkou Rumunska) se řešil velmi podobný strukturální problém: jak se vypořádat s ústavním dědictvím komunismu, zejména s legislativní mocí parlamentu.²³ V momentě zhroucení starého režimu ve všech zemích bývalého sovětského bloku existovaly parlamenty konstruo-

- 21 Schvalování zákona nebylo zcela hladké. Například Ústavně-právní výbor Slovenské národní rady přijal k zákonu kritické stanovisko: „Návrh ústavného zákona ako celok je svojím spôsobom opatrením mimoriadneho charakteru a dočasne nevyhnutným, hoci je zrejmé, že ním dochádza k hlbokému zásahu do zastupiteľských vzťahov. Z toho dôvodu je preto podľa názoru Ústavnoprávneho výboru SNR potrebné osobitne citlivo zvažovať, či rozsah niektorých navrhovaných ustanovení v ich vzájomnej právnej súvislosti a vo výklade, ktorý im dáva dôvodová správa, neprekračuje rámec nevyhnutne potrebných opatrení, resp. či by v praxi nevedol k ich jednostrannému uplatňovaniu nad rámec vytváraný postupujúcou konsolidáciou politických pomerov v štáte a v jeho národných republikách.“ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (Archiv Federálního shromáždění – AFS), fond Federálního shromáždění (FS) I, 3. společná schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů, tisk č. 12 (tamtéž také důvodová zpráva vlády k zákonu i seznam zhruba šedesáti poslanců, kteří se iniciativně připojili k vládnímu návrhu na odvolání svých vlastních kolegů).
- 22 Čistky parlamentů pak dokonaly volby v roce 1971, např. pouze pět poslanců české části Sněmovny národů Federálního shromáždění (necelých sedm procent) bylo znovu zvoleno. Srov. HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František: *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998, s. 54.
- 23 Ke komunistickým parlamentům sovětského bloku viz NELSON, Daniel – WHITE, Stephen (ed.): *Communist Legislatures in Comparative Perspective*. New York, State University of New York Press 1982. Srov. též AMM, Joachim: *Die Föderalversammlung der CSSR: sozialistischer Parlamentarismus im unitarischen Föderalismus 1969–1989*. Wiesbaden, Westdeutscher Verlag 2001.

vané po vzoru Stalinovy ústavy z roku 1936 (byť takřka všude prošly významnými ústavními změnami v sedmdesátých a osmdesátých letech²⁴), „zvolené“ většinou ještě v počátcích perestrojky. Budování demokracie a právního řádu mohlo jen stěží začít zrušením legislativní moci parlamentu, ať už jeho aktuální složení vzniklo jakkoliv. Reformní či revoluční elity si musely položit otázku, zda komunistický parlament je, či není parlamentem a co z odpovědi na tuto otázku vyplývá. Reformátoři, revolucionáři i konzervativci s legislativní mocí při svých strategiích do různé míry počítali a samotné parlamenty a jejich funkcionáři si hledali své místo na nově se utvářející politické mapě. V roce 1989 se tedy nejednalo ani tak o „návrat k demokracii“, a už vůbec ne k její meziválečné verzi, ale o adaptaci „socialistické demokracie“ a její ústavnosti pro podmínky otevřené společnosti. Stejně jako v případě studia postkomunistického nacionalismu i zde je potřeba odmítnout „mrazákovou“ tezi, která tvrdí, že komunismus pouze zmrazil etnické konflikty, které vypluly na povrch opět s politickým oteplením.²⁵ Stejně jako v případě nacionalismu také v případě politických institucí komunismus nejen uchovával, ale především vytvářel a konstituoval.

V Polsku a Maďarsku hrál svou roli symbolický význam národních parlamentů, které si (stejně jako v československém případě) ale na rozdíl od ostatních komunistických zemí ponechaly své tradiční názvy: *sejm*, *Országgyűlés*, *shromáždění*. Polský *sejm* se svou čtyřsetletou historií představoval důležitý národní symbol, byť jeho dědictví bylo chápáno ambivalentně.²⁶ Budova maďarského parlamentu, *Országház*, a náměstí, které jej obklopuje, jsou symbolickým centrem maďarské politiky. Symbolizují historickou a teritoriální integritu maďarského národa bez ohledu na momentální politické režimy a státní hranice. Ani jeden z těchto parlamentů nebyl pouhým razítkovacím strojem. Sejm tradičně patřil mezi nejautonomnější komunistické parlamenty (v plénu se vedla omezená politická diskuse, výbory měly skutečný vliv na konečnou podobu zákonů, hlasování neprobíhala vždy jednotně a v částých

24 Srov. např. JIRÁSKOVÁ, Věra: Přechodné období a přijetí nových ústav v zemích střední a východní Evropy. In: PAVLÍČEK, Václav (ed.): Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy. Praha, Právnická fakulta UK 1999, s. 18–36.

25 Srov. např. VERDERY, Katherine: National Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania. Berkeley, University of California Press 1991.

26 HOLC, Janine P.: Competing Visions of Polish Parliament, 1989–1993. In: *East European Quarterly*, 29, 1 (1995), 69–87.

politických krizích význam sejmu rostl).²⁷ V druhé polovině osmdesátých let sejm hrál důležitou roli jak v uvažování vládnoucí elity, tak opozice. Na jednu stranu Wojciech Jaruzelski usiloval o oslabení opozice začleněním její části do sejmu (pro tento proces se používal již tehdy pojem „kooptace“, nešlo však o právní, ale o sociologický význam tohoto slova²⁸). Na druhou stranu Solidarity chápala větší autonomii sejmu jako záruku svého základního požadavku, tj. vlastní legalizace a institucionalizace.²⁹ Kompromis se nakonec našel ve známém „kontraktu století“: opozice dostala možnost bojovat o třetinu sejmu a celý nově vytvořený Senát výměnou za podporu instituce silného prezidenta.³⁰ Po drtivém volebním vítězství Solidarity a „zradě“ koaličních stran ve „smluvním“ sejmu (*Sejm kontraktowy*) se parlament postupně změnil z laboratoře sdílení moci na jedno z mocenských center, kde se dohrávala další kola zápasu započatého u kulatého stolu.

V Maďarsku ústavní změny z roku 1983 zavedly povinně dva kandidáty na jedno poslanecké místo, usnadnily odvolávání poslanců a umožnily kandidovat nezávislým poslancům. Díky tomu parlament prodělal hlubokou personální obměnu a přes deset procent zákonodárného sboru tvořili nezávislí poslanci (vysloveně opoziční kandidáti – jako G. M. Tamás či László Rajk – byli ale z voleb vyloučeni).³¹ Tento „komunistický“ parlament přijal v roce 1989 „říjnovou ústavu“ a na výroční den maďarského povstání 23. října (reformně) komunistický předseda parlamentu Mátyás Szűrös vyhlásil z balkonu *Országházu* zrod nové třetí Maďarské republiky a ujal se role jejího

- 27 GARTONASH, Timothy: *The Polish Revolution: Solidarity 1980–82*. London, Jonathan Cape 1983, s. 214. Srov. též Mason, David S.: *The Polish parliament and labor legislation during Solidarity*. In: Olson, David – Mezey, Michael (ed.): *Legislatures in the Policy Process*. Cambridge, Cambridge University Press 1991, s. 179–200.
- 28 Srov. např. PFAFF, William: *Talks In Poland: Just Co-optation?* *Chicago Tribune*, 3. února 1989.
- 29 PACZKOWSKI, Andrzej: *Polsko 1986–1989: od kooptace k vyjednávání*. Několik úvah o vstupu do procesu systémové změny. In: *Soudobé dějiny IV/2* (1997), 233–264.
- 30 Srov. SARNECKI, Paweł: *Ustrój polityczny Polski po wejściu w życie ustawy konstytucyjnej z 7. kwietnia 1989 r.* *Przegląd Sejmowy* 17, 3 (2009), s. 11–26. MATYJA, Rafał: *Model instytucjonalny 1989 – próba rekonstrukcji.* *Przegląd Sejmowy* 17, 3 (2009), s. 61–76.
- 31 Srov. úvodní kapitolu v KÖRÖSÉNYI, András – TÓTH, Csaba – Török, Gábor: *The Hungarian political system*. Budapest, Hungarian Center for Democracy Studies Foundation 2009. Srov. též ILONSZKI, Gabriella: *From Regime Change to Consolidation: the Hungarian Legislature as an Institution in Search of Roles*. In: *Congressional Studies Journal* 2, 1 (1994), 95–108.

prozatímního prezidenta. Přestože se – podobně jako v Polsku – jednalo o výsledek jednání u kulatého stolu, komunistický parlament se ve svém původním složení stal nezpochybnitelným garantem těchto dohod jejich ukotvením v dosavadním ústavním rámci (který přetrvál až do roku 2012). Novou ústavní a politickou autoritu maďarského parlamentu potvrdily předčasné volby v březnu 1990, byť pouze každý dvacátý z bývalých poslanců zasedl i do nového parlamentu.

Ve federativních státech se navíc komunistické republikové parlamenty mohly stát (a většinou se i staly) hlavním instrumentem vytváření národních států. Jugoslávská ústava z roku 1974 vytvořila z republikových parlamentů nástroj národních elit v boji proti jugoslávskému federativnímu prezidentství, které bylo pod srbskou kontrolou.³² V Sovětském svazu k tomu velkou měrou přispěl sám Michail Gorbačov, když ve snaze překonat konzervativní opozici ve straně zahájil na podzim 1988 rozsáhlé ústavní změny, které přesunuly značnou část moci strany do parlamentu. Částečně svobodné volby v březnu 1989 přivedly do nově vytvořeného Sjezdu lidových poslanců SSSR (který ze svého středu volil Nejvyšší sovět SSSR) Andreje Sacharova či ostrakizovaného Borise Jelcina, který s úspěchem využíval přímých televizních přenosů ze zasedání k oslovení politicky probuzené veřejnosti. Republikové sověty, které s jistým zpožděním prodělaly obdobnou politickou emancipaci, se staly platformou pro národní (post)komunistické elity v jejich postupném odpoutávání se od sovětského jádra (estonský nejvyšší sovět prohlásil suverenitu svého zákonodárství nad sovětským již v listopadu 1988). Také Boris Jelcin využil své pozice předsedy ruského sovětu, aby vybudoval mocenský protipól ke Gorbačovově sovětské moci (když mu však tentýž parlament začal házet klacky pod nohy, nechal jej v říjnu 1993 rozstřílet tanky tamaňské divize). Stejně jako při rozpadávání byl také při slučování států komunistický parlament důležitý. Východoněmecká *Volkskammer*, která získala novou legitimitu narychlo vyhlášenými předčasnými volbami v březnu 1990, byla nepominutelnou institucí v procesu německého sjednocování.³³

32 Srov. např. GAŠPARIČ, Jure: *Državni zbor 1992–2012. O slovenskem parlamentarizmu*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2012, s. 38–70.

33 TÜFFERS, Bettina: *Die 10. Volkskammer der DDR 1989/1990 – Selbstparlamentarisierung einer Volksvertretung in Umbruchzeiten* (konferenční příspěvek – 150 let moderního parlamentarismu, Praha 2011). Srov. též PATZELT, Werner J. – SCHIRMER, Roland (ed.): *Die Volkskammer der DDR. Sozialistischer Parlamentarismus in Theorie und Praxis*, Wiesbaden 2002.

Jak je vidět, komunistické parlamenty hrály podstatnou roli v pádu komunistických režimů. Metoda československých kooptací, byť jinde nepoužitá, byla jen jedním – a nikoliv nejradikálnějším – příkladem odvážných ústavních improvizací konce komunistické éry ve východní Evropě.

III. Cesta k první vlně kooptací

V prvních dnech listopadové revoluce Federální shromáždění, které se poprvé sešlo až 29. listopadu, nehrálo žádnou roli. Také opozice jeho existenci zpočátku ignorovala a její požadavky směřovaly ke komunistické straně a federální vládě. Jedině snad Demokratická iniciativa jej vzala na vědomí, když 19. listopadu vznesla ústavně svérázný požadavek: „Současná vláda ČSSR nechť ještě před svým odstoupením vydá ústavní zákon, jímž se k 1. 2. 1990 ukončí činnost Federálního shromáždění.“³⁴ Bylo to zásluhou Zdeňka Jičínského, že se požadavek na „rekonstrukci“ Federálního shromáždění objevil již na druhém jednání Občanského fóra s premiérem Adamcem na předsednictvu vlády 28. listopadu. Jičínský navrhl, aby vedle zrušení vedoucí úlohy strany Federální shromáždění také schválilo ústavní zákon o odvolávání a kooptaci poslanců:

*„...poslanci FS, ČNR, SNR a zastupitelských sborů všech stupňů, kteří se zpronevěřili svému poslaneckému slibu a nedbali vůle a zájmů lidu, mohou být ze své funkce odvoláni tím zastupitelským sborem, jehož jsou členy. Na uprázdněná místa zvolí zastupitelské sbory nové poslance na návrh podaný Národní frontou společně s Občanským fórem, resp. VPN. Volbu provede ten zastupitelský sbor, jehož členem se má poslanec stát. Je to praxe už u nás použitá v roce šedesát devět, myslím, že ji můžeme použít teď znovu.“*³⁵

Na Jičínského návrhu je zajímavé hned několik věcí. Jak si povšiml již Jiří Suk, Občanské fórum zde nepředložilo pouze politický požadavek, ale

34 Mandler, Emanuel: *Škodolibé úsměvy svobody z let 1955 až 1992*. Praha, Emanuel Mandler 2005, s. 148 (kurziva autor).

35 HANZEL, Vladimír: *Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních*. Praha, OK Centrum 1991, s. 47. Zdeněk Jičínský uvádí, že idea kooptací vznikla ze širší diskuse mezi ním a Petrem Pithartem, Josefem Lžičařem, Vladimírem Mikulem, nicméně z ostatních svědectví je zřejmé, že hlavním autorem myšlenky byl Zdeněk Jičínský sám. Srov. ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Jičínským, Praha 15. 8. 2012; Rozhovor s Pavlem Rychetským, Brno 8. 6. 2011. Srov. též JIČÍNSKÝ, Zdeněk: Můj přítel Vladimír Mikule. In: NOVOTNÝ, Oto: *Pocita doc. JUDr. Vladimíru Mikulemu k 65. narozeninám*. Praha, ASPI 2002, 459–473, s. 464. PITHART, Petr: Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990. In: *Referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla*, Listy, Praha 1995, str. 86, cit. dle SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 283.

rovnou precizně formulovaný návrh zákona.³⁶ Zajímavé je také, že parlament byl v návrhu chápán v duchu socialistického ústavního práva, nikoliv jako jedna z politických mocí, které se vzájemně vyvažují, ale jako vrcholek hierarchické soustavy zastupitelských sborů.³⁷ Především je ale pozoruhodné, jak brzy v revolučním vyjednávání Zdeněk Jičínský požadavek předložil. Tehdy, pouhý den po generální stávce, Občanské fórum ještě nemělo žádné ambice podílet se aktivně na vládě, natožpak sedět ve Federálním shromáždění. Jičínského návrh kooptací tedy nesměřoval k politickému přeskupení parlamentu, ale k jeho očištění. Šlo o to parlament očistit tak, aby byla zachována jeho akceschopnost. Jičínského erudice se projevila v tom, že si mnohem dříve než ostatní vůdci Občanského fóra uvědomil riziko živelného nátlaku na rezignaci poslanců, který mohl vést k zablokování parlamentu. Ti se touto otázkou začali zabývat až v souvislosti s kandidaturou Václava Havla na prezidenta – takřka o jeden dlouhý revoluční měsíc později. Problém byl o to závažnější, že Občanské fórum od samotného počátku požadovalo urychlené odstoupení prezidenta – některé jeho pravomoci mělo převzít právě Federální shromáždění.³⁸

Jičínského návrh nebyl prvním pokusem o „očistu“ poslaneckých sborů. Již v sobotu 25. listopadu 1989 zahájili studenti pražské právnické fakulty kampaň za odvolání poslanců. V masově šířeném letáku vyzývali veřejnost, aby využila svého ústavního práva odvolávat své poslance.³⁹ Studenti se odvolávali na platné znění volebního zákona: „(1) *Poslanec, který zklamal důvěru voličů nebo který se dopustil činu nedůstojného funkce poslance, může být kdykoliv odvolán.* (2) *Návrh na odvolání poslance podává příslušný orgán Národní fronty. Oznámí návrh poslanci, o jehož odvolání jde, s uvedením důvodů. Poslanec má právo se ústně nebo písemně k návrhu vyjádřit.* (3) *Návrh na odvolání předloží příslušný orgán Národní fronty předsednictvu Federálního shromáždění.* (4) *Předsednictvo Federálního shromáždění zajistí, aby k projednání návrhu na od-*

36 SUK, Jiří: Labyrintem revoluce. Akteři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). Praha, Prostor 2003, s. 283.

37 DOBEŠ, J.: Národní shromáždění v letech 1945–1948.

38 Článek 58 odstavec 6 ústavního zákona o československé federaci 143/1968 Sb.

39 Leták studentů Právnické fakulty UK ze dne 25. listopadu 1989, archiv autora. Široké rozšíření této výzvy dokládá také James Krapfl, který uvádí celou řadu okresních a dalších archívů, které tento dokument uchovávají. Viz KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou*, s. 216. Právo odvolat poslance stanovuje článek 30 ústavního zákona o československé federaci 143/1968 Sb.

*volání poslance byly svolány veřejné schůze voličů ve volebním obvodu. O návrhu na odvolání poslance rozhodují voliči na těchto schůzích veřejným hlasováním.*⁴⁰

Na Slovensku se tentýž den objevil podobný požadavek. Veřejnost proti násilí a Koordinačný výbor slovenských vysokoškolákov požadovaly „vytvořit z Slovenskej národnej rady skutočný parlament slovenského národa, v ktorom budú mať zastúpenie všetky zložky našej spoločnosti“.⁴¹ Vágní formulace zákona skutečně umožňovala parlament „vyčistit“ ústavně konformní cestou a k několika pokusům o odvolání poslanců touto cestou skutečně došlo.⁴² Jak uvádí James Krapfl, vzápětí po uveřejnění studentské výzvy vznikla celá řada petic za odvolání zkompromitovaných poslanců Federálního shromáždění a národních rad.⁴³ Konaly se i veřejné schůze za účelem odvolání poslanců. Například občané Prešova počátkem prosince hlasováním vyjádřili nedůvěru „svému“ poslanci Vasilu Biľakovi. Poté, co jej okresní výbor KSS, který jej do funkce formálně navrhl, s tímto faktem seznámil, Biľak odstoupil.⁴⁴ Federální shromáždění se snažilo institut odvolávání poslanců vykládat jako „negativní volbu“, tj. že se nezodpovídají „dvěma panelákům, třem panelákům“,⁴⁵ ale že se pro odvolání poslance musí vyslovit většina volebního okrsku (při nadpoloviční účasti).⁴⁶ Nicméně pro tento výklad v zákoně žádná opora není;⁴⁷ jediné, co současně poslance částečně chránilo, byl požadavek na součinnost Národní fronty a předsednictva Federálního shromáždění při jejich odvolávání.⁴⁸

Občanské fórum také disponovalo další metodou „čištění“ parlamentu. Bylo schopné mobilizovat veřejnost, aby vytvořila dostatečný tlak na jednotlivé poslance, aby sami rezignovali. Situace poslanců, zejména těch,

40 Zákon ze dne 6. července 1971 o volbách do Federálního shromáždění (44/1971 Sb.), § 49.

41 Viz ŠÚTOVEC, Milan: Semióza ako politikum alebo, „Pomlčková vojna“: niektoré historické, politické a iné súvislosti jedného sporu, ktorý bol na začiatku zániku česko-slovenského štátu. Bratislava, Kalligram 1999, s. 131.

42 AFS, fond FS V, Předsednictvo Federálního shromáždění (P-FS), stenozáznam 31. schůze P-FS (28. prosince 1989).

43 KRAPFL, J.: Revolúcia s ľudskou tvárou. s. 215–217.

44 V. Biľak se vzdal funkcie poslance, Pravda (Bratislava), 20. prosince 1989, s. 3. Cit. dle KRAPFL, J.: Revolúcia s ľudskou tvárou. s. 216.

45 AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 31. schůze P-FS (28. prosince 1989).

46 AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 29. schůze P-FS (13. prosince 1989).

47 V případě doplňovacích voleb zákon výslovně určuje, že se na ně vztahuje volební procedura řádných voleb (§ 50 odst. 3). U odvolávání poslanců se žádné takové upřesnění neuvádí.

48 § 49 odst. 2 a 4 zákona č. 44/1971 Sb.

kteří nezastupovali centrální mocenské orgány, ale měli reprezentovat společnost (regionálně, profesně, věkově, genderově), byla nezáviděníhodná. Komunistický režim poslance využíval jako jeden ze způsobů komunikace s veřejností a k usměrňování veřejné kritiky. Jako poslanci Federálního shromáždění byli v místě svého bydliště obvykle dobře známí, veřejnost je nechápala jako své „reprezentanty“, ale jako představitele režimu. Na pravidelných schůzích s voliči svého volebního obvodu si museli, zejména v pozdní perestrojce, vyslechnout kritiku selhávajícího režimu, aniž by měli jakoukoliv možnost situaci ovlivnit. Ani za komunismu, natožpak během revoluce poslanci žádnou reálnou moc neměli, a scházelo jim tedy i politické zastání.⁴⁹ Občanské fórum s tímto faktem počítalo. V diskusi, jak donutit poslance, aby zvolili Václava Havla prezidentem, Vladimír Hanzel uklidňoval ostatní členy Koordinačního centra Občanského fóra, že neposlušnost poslanců nehrozí: „Ten člověk má nějaký sousedy, bydlí v nějaký ulici, někde má nějaký příbuzný...“⁵⁰ Také osobní motivace poslanců k udržení se ve funkci do řádných voleb nebyla nijak vysoká. Poslanci, většinou profesně či politicky úspěšní nebo naopak již v pokročilém důchodu, nebyli na „amatérském“ parlamentě existenčně závislí. Často jim naopak byl výkon poslanecké funkce na obtíž v kariérním postupu. Například děkan brněnské právnické fakulty Eduard Vlček považoval svůj poslanecký mandát za nutné zlo: „Pro mě to bylo v podstatě zatížení... takových šest pracovních dnů z měsíce mně to vzalo. To se nedalo odmítnout, to byl stranický úkol, tím bych zprofanoval fakultu, protože by se řeklo, děkan fakulty nejedná tak, jak se očekává, což samozřejmě by ta fakulta v té době svého rozvoje nepotřebovala, takovýho děkana.“⁵¹ Pro tyto lidi poslanecké měsíční náhrady ve výši dvou tisíc korun nepředstavovaly dostatečný motiv, aby odolávali tlaku veřejnosti.⁵²

49 GJURIČOVÁ, Adéla: Profesionalizace parlamentů před a po Listopadu. Příspěvek přednesený na konferenci *Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989–92*, 22.–23. listopadu 2012, Národní muzeum, Praha.

50 SUK, Jiří: K prosazení kandidatury Václava Havla na úřad prezidenta v prosinci 1989: Dokumenty a svědectví. In: *Soudobé dějiny* VI, 2–3 (1999), s. 357. Srov. např. vyjádření poslance Blažeje, který uvádí, že se jeho manželka pod tlakem okolí psychicky zhroutila. Viz A FS, fond FS-V, P-FS, stenoaznam 31. schůze P-FS (28. prosince 1989).

51 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Eduardem Vlčkem, Brno, 28. května 2012.

52 Dokladem toho, že ne všichni poslanci lpěli na svém mandátu za každou cenu, je fakt, že po skončení kooptací během jara 1990 rezignovalo ještě několik dalších zastupitelů. Takřka ve všech případech se jednalo o dělníky či nižší úředníky bez jiných politických funkcí. Jejich poslanecká místa zůstala již neobsazena.

Problém však byl v tom, že opozice nepotřebovala parlament „čistý“, ale akční. Po odvolání poslanců bylo potřeba znovu parlament zaplnit a k tomu veřejné schůze voličů nestačily. Ústavní zákony byly přijímány třípětinovou většinou *všech* poslanců, nikoliv pouze *přítomných* poslanců. V kombinaci se zákazem majorizace tedy stačila absence 31 poslanců v české nebo slovenské části Sněmovny národů a žádný ústavní zákon nemohl být přijat.⁵³ Stávající volební zákon umožňoval vypsat doplňovací volby a počítal i s volbami z více kandidátů.⁵⁴ Dokonce již takové volby proběhly: v dubnu 1989 po rezignaci 9 poslanců, kteří byli dlouhodobě nemocní nebo v diplomatických službách, se konaly doplňovací volby, ve kterých poprvé v historii Federálního shromáždění mohlo usilovat o mandát více kandidátů (přesně rok po smrti Pavla Wonky, stíhaného za pokus kandidovat jako nezávislý kandidát do Federálního shromáždění). Je sporné, zda tento experiment splnil svůj účel, tj. ověřil „některé prvky připravovaného nového volebního systému, které přispívají k prohloubení demokratického charakteru voleb“, ale každopádně demonstroval, že doplňovací volby s více kandidáty jsou proveditelné i za současných zákonů.⁵⁵ Nicméně jako revoluční nástroj byly doplňovací volby dosti krkolomné, bylo potřeba dodržet zákonně lhůty⁵⁶ a spolupracovat s Národní frontou.⁵⁷ Žádná z těchto překážek ale jistě nebyla nepřekonatelná, koneckonců Václav Havel se s Mariánem Čalfou 15. prosince domluvil, že nechají Alexandra Dubčeka zvolit do Federálního shromáždění v doplňovacích volbách „přes víkend“⁵⁸. Spíše šlo o to, že doplňovací parlamentní volby, stejně jako přímé prezidentské volby, zcela odporovaly strategii „částečné mobilizace“, kterou Občanské fórum úspěšně marginalizovalo své politické

53 čl. 40–42 ústavního zákona o československé federaci (143/1968 Sb.).

54 § 24 a 25 zákona 44/1971 Sb.

55 Viz Poprvé kandiduje ve volebních obvodech do FS více kandidátů. In: *Rudé právo* 21. března 1989, s. 1. Viz také Poprvé z více kandidátů. In: *Rudé právo* 21. dubna 1989, s. 1 a 2, a celostránková diskuse politických činitelů o zkušenostech s doplňovacími volbami I demokracii je třeba se učit. In: *Rudé právo* 16. května 1989, s. 3.

56 Nejdelší lhůtu volební zákon stanovoval u Ústřední volební komise, kterou musel Ústřední výbor Národní fronty ustanovit nejpozději 55 dnů před volbami. §16 odst. 1, 44/1971 Sb.

57 „Příslušný orgán Národní fronty provede z navržených kandidátů výběr a přihlásí je k registraci.“ § 25, 44/1971 Sb.

58 SUK, J.: K prosazení kandidatury Václava Havla, s. 354. Srov. též vyjádření ředitele Ústavu státu a práva Josefa Blahože v Práci 19. prosince 1989: „Rekonstrukce parlamentu ve velmi krátké době je možná, neboť proces odvolávání a nové volby poslance není podle naší ústavní úpravy komplikovaný.“

konkurenty. Občanské fórum jako jediné dokázalo ovládnout veřejný městský prostor a ve svobodných volbách by se vystavovalo zbytečné konkurenci. Přesně to vyjádřil Václav Benda ve sporu se Zdeňkem Jičínským o to, zda má Havlova kandidatura širokou veřejnou podporu: „Neoperujeme tady tolik jaksí s míněním nějaký neurčitý široký masý. Zvláště v těchto situacích rozhodují teda aktivní masý.“⁵⁹

Význam doplnění Federálního shromáždění si v první fázi vyjednávání uvědomoval pouze Zdeněk Jičínský a jeho návrh na čas zapadl.⁶⁰ Ještě na schůzce s Ladislavem Adamcem 28. listopadu vystoupil Bohuslav Kučera, předseda Československé strany socialistické a místopředseda Federálního shromáždění, označil ho za „nedemokratické“ a doporučoval postupovat podle současné právní úpravy.⁶¹ V komuniké Občanského fóra z jednání s Ladislavem Adamcem se tak pouze konstatuje, že delegace Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí navrhla, aby vláda podala návrh ústavního zákona o odvolávání poslanců (neříká kým), a slibuje, že „způsob doplňovacích voleb navrhne Občanské fórum a Veřejnost proti násilí v nejbližší době“.⁶² Ještě o celý revoluční týden později se Občanské fórum ústy Radima Palouše vrátilo k metodě odvolávání poslanců podle současného zákona.⁶³ Palouš na Václavském náměstí 4. prosince prohlásil, že někteří poslanci „zklamali důvěru nás, voličů“, odmítají odstoupit a odpovědné orgány „jako by nebraly přání a vůli voličů na vědomí a mlčí“. Radim Palouš dokonce rovnou proces odvolávání zahájil: „Sešlo se nás zde velmi početné množství občanů Prahy i venkova. Proto lze toto shromáždění přirovnat ke schůzi voličů, která má právo odvolání poslanců požadovat.“ Na tomto odvážném výkladu volebního zákona bylo pozoruhodné, že operovalo s fikcí legitimních voleb v roce 1986, které se považovaly za projev „vůle voličů“, již lze později „zklamat“. Byla to fikce, na které koneckonců stála celá pozdější strategie Občanského fóra (včetně volby Václava Havla prezidentem) – až do červnových voleb roku

59 SUK, Jiří: Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989 (2. díl – dokumenty). Brno, Doplněk 1998, s. 87–88.

60 Účastník jednání s Ladislavem Adamcem 28. listopadu 1989 Michal Horáček Jičínského požadavek kooptací vůbec nezaznamenal, viz Horáček, Michal: *Jak pukaly ledy*. Praha, Ex libris 1990, s. 208–214.

61 HANZEL, V.: *Zrychlený tep dějin*, s. 53.

62 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 34.

63 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 51–52. O diskusi nad Jičínským návrhem kooptací v plénu Občanského fóra 30. listopadu 1989 se zmiňuje GARTON ASH, T.: *Rok zázraků*, s. 91.

1990. Na druhou stranu Jičínskému návrh zůstával po celou dobu ve hře. Při jednání s předsedou české vlády Františkem Pitrou v pátek 1. prosince Václav Havel zmiňoval, že „Jičínský vypracoval s právníky takový model pokojné přestrukturace zastupitelských sborů ještě před volbami“, který má zajistit, že parlament bude rychle přijímat zákony, které jsou v přímém rozporu s tím, co přijímal ještě nedávno.⁶⁴ Poněkud upravený se požadavek kooptací objevil při jednáních o nové federální vládě na začátku prosince 1989, kdy Občanské fórum požadovalo odvolání alespoň jedné třetiny dosavadních poslanců všech zastupitelských stupňů.⁶⁵

Ústavní zákon o kooptacích byl schválen 28. prosince 1989 v rámci rozuzlení složitého propletence politických jednání provázejících volbu nového prezidenta. Peripetie prezidentské kandidatury a volby důkladně vysvětlil Jiří Suk, zde se omezíme na několik poznámek. Václav Havel a další vůdci Občanského fóra si klíčový význam Federálního shromáždění uvědomili v momentě, kdy Občanské fórum odmítlo Adamcův pokus nastoupit po Husákovi na prezidentský úřad a začalo vážně uvažovat o převzetí moci, tj. v noci z 5. na 6. prosince.⁶⁶ Václav Havel tehdy v často citovaném výroku označil Federální shromáždění za „drobný problém“, který „přece jenom musí tu a tam někoho zvolit nebo něco schválit“.⁶⁷ Tento výrok odhaluje fakt, že Václavu Havlovi celkem vyhovovala dosavadní „razítkovací“ povaha Federálního shromáždění a nepřál si na tomto hlasovacím stroji do voleb nic měnit.⁶⁸ Problém byl v tom, že Občanské fórum nevědělo, jak tento hlasovací stroj ovládat, aby produkoval ty správné zákony, a především aby zvolil toho správného prezidenta. V sobotu 9. prosince, den poté, co rozšířený krizový štáb Občanského fóra schválil Havlovu kandidaturu na Hrad, tuto nejistotu

64 HANZEL, V.: *Zrychlený tep dějin*, s. 103.

65 Požadavky Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí při jednání o nové federální vládě na začátku prosince 1989. Přetištěno v JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Československý parlament v polistopadovém vývoji*. Praha, NADAS – AFGH 1993, s. 168.

66 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 96. Srov. též celostránkovou diskusi Ivana Gabala, Martina Palouše a Tomáše Ježka o mocenské roli Občanského fóra, Fiala, Zbyněk: *Nejsme opozice*. Diskusní zamyšlení nad tím, co je a co chce Občanské fórum. In: *Mladá fronta*, 30. listopadu 1989, s. 3.

67 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 98. Na Budajovu otázku, jak toho dosáhnout, Václav Havel odvětil: „To mně není v tomto okamžiku jasný, jak by se to řešilo. Zdeněk Jičínský už musel odejít...“

68 Blíže k tomu SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 248–250.

výstižně shrnul Petr Pithart: „Jedna věc je samozřejmě to, co se včera odsouhlasilo. Druhá věc jsou úvahy, jak to zařídit, aby ti lidi v tom parlamentě to vzali. Protože jim strana řekne už jen dvě věci: Aby šli do prdele a aby zvolili Vaška Havla. A budou volit tajně! Já nevím, jestli tyto dva pokyny se jaksi vzájemně nevylučují. Je nikdo nemůže přinutit a zkontrolovat.“⁶⁹

Občanské fórum brzy zjistilo, že nejen že neví, jak donutit Federální shromáždění, aby zvolilo Václava Havla prezidentem, ale ani nedokáže zabránit, aby jej nevyužívala druhá strana. Při druhém jednání kulatého stolu 11. prosince zaskočil Vasil Mohorita Občanské fórum, když oznámil, že navrhne Federálnímu shromáždění změnu ústavy, tak aby hlava státu byla volena přímo.⁷⁰ Komunistická strana tak téměř po měsíci převzala na chvíli iniciativu, postavila Občanské fórum do paradoxní situace obránce komunistické ústavnosti a odpůrce přímé demokracie. Komunistická strana ukázala, že i ona může sáhnout k „revolučním“ metodám. Jak totiž zdůraznil v reakci na návrh Zdeněk Jičínský, přímá volba prezidenta by totiž byla nejen v rozporu s dosavadní ústavní tradicí parlamentní demokracie, ale zcela by odporovala duchu ústavního zákona o československé federaci z roku 1968, když by Čechům umožňovala přehlasovat Slováky.⁷¹

Občanské fórum, které nemělo ve Federálním shromáždění žádné zástupce, kontrolovalo prostřednictvím lidoveckých poslanců předložením návrhu zákona o odvolávání a kooptaci poslanců. Čerstvý předseda Sněmovny lidu Josef Bartončík předložil 12. prosince společné schůzi sněmoven Federálního shromáždění návrh ústavního zákona, který byl takřka doslovným převzetím původního Jičínského návrhu z 28. listopadu. Josef Bartončík jej odůvodnil jako svého druhu kompromis mezi přímou volbou prezidenta a jeho volbou nedemokraticky zvoleným parlamentem. Částečná „rekonstrukce“ parlamentu měla „dosáhnout takového stavu nejvyššího zákonodárného orgánu, proti němuž by podle mého názoru nemohl mít větší námitky nikdo, ani ti, kteří námitky v současné době vznášejí“.⁷² Občanské fórum bylo také připraveno zesílit tlak na parlament jednak podporou pokračování studentské stávky a jednak demonstrací síly v masových protestech přímo před budovou

69 SUK, J.: *Občanské fórum*. s. 197.

70 SUK, J.: *Občanské fórum*. s. 210–211; AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 29. schůze P-FS (13. prosince 1989); JIČÍNSKÝ, Z. *Československý parlament*, s. 55

71 JIČÍNSKÝ, Zdeněk: K volbě prezidenta. In: *Svobodné slovo*, 19. prosince 1989, s. 3. Přetištěno v SUK, J.: *Občanské fórum*. s. 149–150.

Federálního shromáždění.⁷³ Zároveň Občanské fórum přitvrdilo v rétorice, začalo vůči Federálnímu shromáždění hovořit v kategoriích hříchu a viny a žádalo, aby politické strany samy okamžitě odvolaly nejvíce zkompromitované poslance Federálního shromáždění ze svých řad a aby tomu sami poslanci FS napomohli schválením ústavního zákona, který by to politickým stranám umožnil. Byla by to nejdůstojnější a nejviditelnější forma pokání za nečinnost FS v minulosti, za nebránění zlu. Pokáním poslanců FS ať je tedy co nejrychlejší volba prezidenta republiky.⁷⁴

Kooptace se zřejmě staly součástí kompromisu, kdy bylo poslancům slíbeno důstojné dokončení mandátu výměnou za volbu Václava Havla prezidentem.⁷⁵ Lidová strana po dohodě s poslaneckým klubem socialistů

72 *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, Federální shromáždění Československé socialistické republiky V (1986–1990), Společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů, stenoprotokoly, 17. společná schůze, 12. prosince 1989 (viz <http://www.psp.cz/eknih/>).

73 O nátlaku na poslance vypovídá například vyjádření nejmenované poslankyně pro deník *Práce*: „Jaká je tohle demokracie? Buď' zvolíš, nebo uvidíš! To raději zůstanu doma. Nedovedu si představit, co by se stalo, kdybych sice volila v zájmu svých voličů, ale proti těm, co nás budou čekat venku.“ Viz Iniciativa skupiny poslanců. Zajistit klidný průběh zasedání FS ČSSR. *Práce*, 19. prosince 1989, s. 1.

74 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 230.

75 V této situaci se často hovoří o klíčové roli Mariána Čálfa, který měl podle tehdejších slov Václava Havla poslance „vydírat“. Sám Čalfa o tom v rozhovoru v roce 1994 řekl: „Já jsem byl opravdu hodně brutální. Skutečně. Prostě byli poslanci, kterým se muselo domluvit.“ Že by za Havlovou volbou stál Čalfův nátlak, se dá s úspěchem pochybovat. Vyvinout narychlo nátlak na všechny jednotlivé poslance rozptýlené po celém Československu nebylo technicky možné, ale především žádný další tlak potřeba nebyl – poslanci už pod obrovským tlakem byli a jeho stupňování mohlo vést pouze k tomu, že složí mandát. Čalfova role spíše spočívala v tom, že osobně demonstroval rozpad moci komunistické strany, když se jako „její“ premiér zcela postavil do Havlových služeb. Komunističtí poslanci tak byli postaveni do role, kdy měli riskovat za stranu, která už neměla žádnou reálnou moc a nemohla jim zajistit bezpečnost. Samotný fakt jednomyslného hlasování při Dubčekově a Havlově volbě nelze chápat pouze jako doklad setrvačnosti komunistického parlamentu či „brutálního“ Čalfova nátlaku, ale vycházel ze sebechápání poslanců, kteří se považovali za reprezentanty vůle lidu, nikoliv za představitele zájmů jednotlivých politických skupin. Pokud se u kulatých stolů a také na revolučních náměstích nalezla vůle lidu v podobě Havlovy kandidatury na Hrad, pak je logické, že všichni – a nikoliv většina Federálního shromáždění – je také zvolili. Je také potřeba dodat, že Václava Havla zvolili jednomyslně všichni *přítomní* poslanci. Neúčast 24 poslanců Federálního shromáždění na hlasování lze také chápat jako formu protestu proti volbě prezidenta. Srov. SUK, J.: *K prosazení kandidatury Václava Havla*, s. 357 a 366; stenoprotokol 21. společné schůze sněmoven Federálního shromáždění, 29. prosince 1989 (viz pozn. 72).

skutečně 19. prosince svůj původní návrh stáhla a „vzhledem ke změně situací“ navrhla pouze kooptovat nové poslance na uvolněná místa po rezignujících poslancích.⁷⁶ Že k podobnému kompromisu na půdě Federálního shromáždění došlo, naznačuje pozdější negativní stanovisko federální vlády k odvolávání poslanců v lednu 1990.

Kompromis usnadnil fakt, že v průběhu první poloviny prosince postupně rezignovala řada prominentních poslanců Federálního shromáždění (např. Miroslav Štěpán, Marie Kabrhelová, Vasil Biľak, Miloš Jakeš), většinou na nátlak vlastní strany. Vedle nich rezignovalo i několik poslanců, kteří nezastávali žádné významné pozice, pouze nehodlali nadále snášet tlak ulice a nezáměr vlastní strany. Například uznávaný varhaník a čerstvý národní umělec Václav Rabas uveřejnil svůj rezignační dopis: *V současné době prochází naše společnost dále hlubokou krizí, byly narušeny všechny ty nejkrásnější, nejhumnější, vpravdě lidské a duchovní hodnoty. Tyto nesporné skutečnosti, zaviněné ne mojí vinou, natolik rozrušily mou osobnost v samé podstatě, že nemohu již nadále vykonávat funkci poslance Federálního shromáždění ČSSR a na tuto funkci tímto rezignuji.*⁷⁷ Ať už to byly opory normalizačního režimu, či poslanci „do počtu“, jejich rezignacemi se uvolnilo místo pro více než dvacet nových poslanců.

První vlna kooptací, ke které došlo 28. prosince 1989, tedy nezahrnovala odvolávání poslanců. Jednalo se pouze o doplnění poslanců na uvolněná místa po řadě rezignací. Nicméně Občanské fórum i nadále počítalo s tím, že po volbě prezidenta použije model odvolávání poslanců z roku 1969, jen se o tom před veřejností ani před poslanci nezmiňovalo. Na poradě zástupců vedení Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí 22. prosince Pavel Rychetský vysvětloval slovenským partnerům další postup: „Nebylo by vhodné, aby Dubček byl jediný, který se stane poslancem ve středu (28. prosince). Je potřeba, aby šel v zákrytu aspoň těch deseti, dvanácti jiných lidí, aby to tak nevypadalo. Na takovou tu opravdovou rekonstrukci si chceme s váma [Veřejnost proti násilí] sednout. My jsme si už udělali – já myslím, že tady to

76 AFS, fond FS–V, P-FS, stenozáznam 30. schůze P-FS (19. prosince 1989).

77 Dopis Václava Rabase z 8. prosince In: Zář, 15. prosince 1989, s. 1. Pardubičtí aktivisté Občanského fóra vzpomínali, že Rabasův odchod nebyl bez potíží. „Panu Rabasovi se moc nechtělo,“ uvedla Jarmila Stibicová, také jej bránil jiný významný člen místního Občanského fóra, jeho syn Michal, pozdější hejtman za ODS. Viz ŘEHÁČEK, Jan: *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice, Klub přátel Pardubicka 2009, s. 15, 29 a n.

můžu říct – takovej jakoby odstřelovací seznam poslanců za české země, kteří prostě tam nemohou zůstat.“⁷⁸ První vlna kooptací tedy neměla změnit poměr hlasů ve Federálním shromáždění, ale symbolicky doprovodit Alexandra Dubčeka do úřadu předsedy a vytvořit pro revoluční hnutí parlamentní předpolí, které by jim umožňovalo bezprostředně ovlivňovat tamní dění. Proto také na stejné poradě Petr Pithart zdůraznil, že by Občanské fórum a Veřejnost proti násilí neměly opakovat komunistickou praxi a „cpát tam prostě lidi z Prahy nebo z Bratislavy“, ale doplnit poslance ze stejných krajů, ze kterých odstoupili, na základě doporučení krajských Občanských fór.⁷⁹ Na prosazení vlastních kandidátů z centra bude podle Pitharta času dost ve druhém, či dokonce třetím kole kooptací.⁸⁰

První vlna kooptací, ve které zasedlo do lavic Federálního shromáždění dvacet jedna nových poslanců za Občanské fórum a Veřejnost proti násilí a po jednom za komunistickou stranu (Miroslav Jansta, současný předseda ČSTV) a za stranu lidovou, tak zachovávala dosavadní regionálně-reprezentativní, ale částečně i stavovský charakter parlamentu.⁸¹ Do parlamentu tak zasedla řada postav mimopražského disentu (Jaroslav Šabata, Ladislav Lis, Tomáš Hradílek), ale také zástupce kultury (Michael Kocáb⁸²), studentů (Jan Bubeník), dělníků (Martin Peroutka), zástupci politických stran (Václav Benda, Emanuel Mandler). Zvláštní roli měla kooptace Zdeňka Jičínského,

78 SUK, J.: *Občanské fórum*. s. 263. Pavel Rychetský k tomu v roce 2012 řekl: „Pamatuji si velmi živě, že to probíhalo tak, že jsme seděli, to už bylo ve Špalíčku asi, ale možná ze začátku ještě v Laterně, se seznamy tehdy existujících federálních poslanců, dost dlouho se zapomnělo, že je nějaká ČNR, a zaškrtovali jsme, koho si mají vyhodit.“ Viz ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Pavlem Rychetským, Brno 8. června 2011.

79 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 259.

80 Tamtéž.

81 Za Občanské fórum byli kandidováni (formálně jako nestraníci): Václav Benda, Petr Brodský, Jan Bubeník, Jaromír Glac, Tomáš Hradílek, Zdeněk Jičínský, Michael Kocáb, Libor Kudláček, Ladislav Lis, Vladimír Mikule, Josef Novotný, Martin Peroutka, Karol Stome, Jaroslav Šabata, Věněk Šilhán, Jan Šolc, za Veřejnost proti násilí Alexander Dubček, Robert Harenčár, Juraj Mesík, Slavomír Stračár, Konstantin Viktorin, za KSČ Miroslav Jansta a za stranu lidovou Miroslav Bartoš.

82 Michael Kocáb vzpomínal, že jej oslovil Alexandr Vondra, zda by se nechtěl stát poslancem Federálního shromáždění. Kocábova reakce s odkazem na fakt, že byl pro Václava Havla v budově Federálního shromáždění předtím něco vyřizovat, byla: „Myslíš? Když už tam trefím.“ Viz KOCÁB, Michael: *Když nebyl čas na hraní: vzpomínky na revoluci, odsun Sovětů, na Václava Havla, Franka Zapru, na sebe, na všechno možné*. V Řitce, Daranus 2009, s. 92–95.

který se měl stát hlavním a zatím jediným reprezentantem Občanského fóra ve vedení parlamentu.⁸³ Měl být slovy Václava Havla „propasírován“ do předsednictva Federálního shromáždění místo Antona Blažeje, čerstvého předsedy Sněmovny národů, o kterém jediném se po obměně předsednictva Federálního shromáždění nedalo říct, opět slovy Václava Havla, že „jede s náma“.⁸⁴ Zdeněk Jičínský si ještě povolal k sobě jako oporu „krále českého právního pozitivismu“⁸⁵ Vladimíra Mikuleho, který se záhy stal předsedou klíčového ústavně-právního výboru.⁸⁶ Mikule v rozhovoru vzpomínal, že jeho vstup na parlamentní půdu byl dosti náhlý a nečekaný: „Jednoho dne mně volal večer domů Jičínský, hele zítra v devět hodin přijď v černých šatech, ne smutečních, ale slavnostních, do parlamentu, bude ten ústavní zákon a dodatečné volby, ty doplňovací. Já jsem žádné šaty neměl, měl jsem strašně nízký plat, byl jsem sotva schopen uživit rodinu. Takže jsme ještě s manželkou jeli... do nějakého obchodního domu, koupil jsem si nějaký takový šaty, abych měl trošku něco slušného.“

83 U kooptace Zdeňka Jičínského se porušil princip regionálního zastoupení, když zaujal místo „pardubického“ poslance Josefa Kempného. Agilní pardubické Občanské fórum přenechalo jedno ze „svých“ dvou míst Zdeňku Jičínskému, který koneckonců byl původem z Pardubic. ŘEHÁČEK, J.: *Sametová revoluce v Pardubicích*, s. 15 a 29.

84 SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 262. Občanské fórum, resp. Veřejnost proti násilí spustily kampaň za Blažejovo odvolání, na jeho obhajobu se postavila slovenská Práca, srov. PODSTUPKA, Martin: Čo spáchal poslanec Blažej? In: *Práca* 20. prosince 1989, s. 1 a 3.

85 JIČÍNSKÝ, Z.: Můj přítel Vladimír Mikule, s. 473.

86 V. Mikule se stal předsedou výboru ústavně-právního Sněmovny národů 30. ledna 1990.

IV. Zdeněk Jičínský a „paragrafovaná revoluce“

Role Zdenka Jičínského v kooptacích si vyžaduje krátké vysvětlení. Petr Pithart a po něm i Jiří Suk či třeba Karel Hvizďala vidí za Jičínského angažmá v kooptacích pomstu za normalizační čistky. Zdeněk Jičínský se prý podle Pitharta „nedovedl ovládnout“ a opakovaně prohlašoval: „A teď jim vrátíme to, co oni nám udělali tenkrát po srpnu!“⁸⁷ V kontextu Jičínského působení během revoluce a po ní toto vysvětlení neobstojí. Návrh na kooptace zapadá totiž nejen do jeho širšího podílu na porevoluční transformaci parlamentu, ale tvoří i součást jeho vlastní specifické vize polistopadové společenské změny, která se radikálně lišila od vize Havlovy. Jako jediný z revolučních vůdců byl Zdeněk Jičínský na svou politickou roli ústavního experta Občanského fóra zcela odborně a profesně připraven. Jeho pozdější pravicoví oponenti v něm viděli především autora ústavy z roku 1960, ale pro Jičínského působení v listopadové revoluci byla mnohem důležitější jeho zkušenost z politických jednání o federalizaci Československa v roce 1968. Při přípravě zákona o československé federaci, který představoval de facto zcela novou ústavou, si Zdeněk Jičínský vyzkoušel možnosti a limity kompromisu mezi (slovenským) principem národní suverenity a (českým) občanským principem rovnosti hlasů. Měl možnost si také ověřit velmi úzké limity českého vnímání slovenské otázky. A konečně, o rok později, si také na vlastní kůži vyzkoušel „restrukturalizaci“ parlamentu, kdy byl donucen rezignovat na oba své poslanecké mandáty a jeho místo bylo okamžitě zaplněno kooptací.⁸⁸ Navíc diskuse o federalizaci měl

87 Pithartovo vyjádření viz Pithart, P.: *Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990*, str. 86. Srov. též Suk, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 283. Karel Hvizďala totéž formuloval svérázně: „Místo toho, aby stát měl pevné základy, dodržoval ústavu a vysloužil si úctu starých demokracií, uvažoval [Jičínský] pouze o pomstě. Vysoké cíle byly zaměněny za nízké pudy.... Opět de iure šlo o neplatné volby [volba Alexandra Dubčeka a Václava Havla]. My si to už nepamatuujeme, ale ostatní to vědí.“ HVIZĎALA, Karel: *Uvízlé věty*. Praha, Mladá fronta, 2011, s. 87. Tamtéž také Hvizďala tvrdí, že datum Dubčkovy volby 28. prosince 1989 bylo zvoleno kvůli paralele s 28. říjnem 1918 a také s 28. listopadem 1989, dnem, kdy KSČ oznámila, že se vzdá mocenského monopolu.

88 Podle § 4 zákona 117/1969 Sb. rezignací na svůj poslanecký mandát v ČNR (26. 11. 1969) zanikl i jeho mandát ve Federálním shromáždění (3. prosince 1969). Srov. stenoprotokol 5. schůze České národní rady ze dne 26. 11. 1969, stenoprotokol 5. schůze Sněmovny národů Federálního shromáždění, 3. prosince 1969 (viz pozn. 72).

Zdeněk Jičínský v listopadu 1989 v čerstvé paměti, protože nedávno dokončil zásadní práci na toto téma, *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*.⁸⁹ Krátce před listopadem se Zdeněk Jičínský, autor mnoha právních textů Charty 77, spolu s Václavem Pavlíčkem, Pavlem Rychetským a dalšími právníky podílel na přípravě alternativního návrhu ústavy, který měl být odpovědí opozice na připravovanou „Čalfovou“ ústavu.⁹⁰ Poslední schůzka této skupiny proběhla 19. listopadu 1989 a Zdeněk Jičínský tehdy prohlásil, že „ústava se píše již na ulicích“.⁹¹

Ač nejlépe připraveným z revolučních vůdců, Zdeněk Jičínský byl – k časté Havlově frustraci – všechno, jen ne revolucionář. V listopadu 1989 již Zdeněk Jičínský na rozdíl od mnoha svých reformněkomunistických přátel neusiloval o reformu komunistické strany a nepatřil k Obrodě.⁹² Nicméně jeho politický a myšlenkový svět byl hluboce poznamenán životní zkušeností reformního komunisty bojujícího s esteticko-politickým projektem pozdního stalinismu. Odsud pramení jeho skepse k revolučnímu heroismu, důraz na „práci času“, stejně jako obava z přílišné moci jednotlivce, jinými slovy z kultu osobnosti.⁹³ „I když jsme uznávali roli Václava Havla jako nesporného leadera revolučního procesu,“ řekl Zdeněk Jičínský v nedávném rozhovoru, „zase nebylo ale pro nás myslitelný, aby se to vázalo jenom na jednu osobu.“⁹⁴ V symbolické rovině měl Havlův vliv vyrovnávat Alexander Dubček jako Slovák a jako představitel roku 1968. Na odkazu k roku 1968 nebyla pro Jičínského ani tak důležitá kontinuita s určitým politickým proudem jako spíš kontinuita svéprávního státu, státu upravujícího si vlastní zále-

89 JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Köln, Index 1984.

90 Viz ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Vladimírem Mikulem, Praha 8. října 2012, Rozhovor s Pavlem Rychetským, Brno 8. června 2011.

91 KOMÁREK, Valtr: Děkuje, přijďte. In: MIKULE, Vladimír – SUCHÁNEK, Radovan: *Pocta Zdeňku Jičínskému k 80. narozeninám*. Praha, ASPI 2009, s. 294–296. Výsledkem těchto diskusí pak byl vlastní návrh ústavy Občanského fóra, který krátce po 17. listopadu vypracoval Pavel Rychetský.

92 SÝS, Karel – SPÁČIL, Dušan: Záhady 17. listopadu. Devátý, Hegenbart, Jičínský, Nevařil, Ruml, Sedlák, Uhl, Urbánek: *Svědectví po 21 letech*. Praha, BVD: Futura 2010, s. 75–87. Srov. také KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – KOKOŠKA, Stanislav: *Obroda – klub za socialistickou přestavbu: dokumenty*. Praha, Maxdorf 1996.

93 Srov. ŠAMALÍK, František: Zdeněk Jičínský ve vírech ústavních a sociálních zvrátů. In: *Právo*, 26. února 1999.

94 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Jičínským, Praha 15. srpna 2012.

žitosti svobodně, především záležitosti vztahu Čechů a Slováků. Zdeněk Jičínský se v tomto symbolickém klání angažoval již před listopadem, když spolu s Milanem Hüblem stavěl proti Tigridovu heslu „Havel, ne Dubček“ svůj apel „Havel i Dubček“.⁹⁵ Při jednáních vedení Občanského fóra pak Alexandera Dubčeka opakovaně navrhoval na prezidentský úřad a Havlovu roli viděl mimo oficiální struktury – jako vůdce revolučního hnutí.⁹⁶ V ústavně-politické rovině měl Havlův vliv jako revolučního vůdce-prezidenta vyrovnávat parlament, o jehož rehabilitaci se Zdeněk Jičínský snažil od samého počátku revoluce. Shodou okolností se v Alexandru Dubčekovi jako předsedovi Federálního shromáždění spojily oba tyto momenty a Zdeněk Jičínský vzal na sebe roli stát se pevnou oporou značně nejistého předsedy parlamentu. Jak popisuje jeden z kooptantů Milan Šútovec, Zdeněk Jičínský „bol Alexandrovi Dubčekovi viac než len pravou rukou: bol mu aj rukou ľavou, a bol mu aj krkom, ktorý hýbe hlavou“.⁹⁷

Zdeněk Jičínský coby bytostný „nerevolucionář“ a jediný opravdový konzervativce mezi vůdci Občanského fóra chápal listopadovou revoluci jako „lavinu“, jako nekontrolovatelný a nebezpečný společenský pohyb.⁹⁸ Občanské fórum se podle něj mělo pokusit tento přírodní živel „usměrňovat tak, aby na březích oné laviny toho nebylo strženo víc, než bylo nezbytně nutné“.⁹⁹ Zdeněk Jičínský se proto od Václava Havla lišil zcela jiným chápáním politického času: zatímco Jičínský prosazoval „jemný, promyšlený přístup“¹⁰⁰, usiloval o korigo-

95 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 10, Pavel Tigrid: Havel, ne Dubček. Svědectví roč. 22, 1989, č. 87, s. 524.

96 Podobně negativně se Jičínský později vyslovil k druhé Havlově volbě v červnu 1990: „Ex post si autor dovoluje vyslovit názor, že možná by bylo pro čs. politický vývoj i pro V. Havla a jeho úlohu v moderních českých dějinách lepší, kdyby byl splnil svou historickou úlohu garanta svobodných voleb v červnu 1990 a po nich již na funkci prezidenta republiky nekandidoval. Jiná osobnost, která by se v tomto úřadu chovala profesionálněji a pohybovala se v jeho ústavním rámci, by ve vztahu k parlamentní demokracii a jejím institucím působila více stabilizačně. V. Havel mohl nadále působit jako význačná morální autorita i jako představitel OF, což mohlo, možná, zabránit jeho předčasnému rozštěpení... I tu se potvrdilo, že nikdo nedokáže překročit vlastní stín.“ Srov. JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 81.

97 ŠÚTOVEC, M.: *Semióza ako politikum*, s. 169.

98 *Archiv Ústavu pro soudobé dějiny (A ÚSD)*, Archiv Koordinačního centra Občanského fóra (KC OF), Zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990, s. 9, podobně také např. JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 32.

99 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 32.

100 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 107.

vání a zpomalování divokého politického vývoje prostřednictvím institucionálních a právních limitů, Václav Havel naopak dynamiku vývoje stimuloval, „kul železo, dokud bylo žhavé“.¹⁰¹ Václav Havel svou frustraci z Jičínského taktiky opakovaně ventiloval, například po volbách 1992 reagoval na Jičínského kritiku, že uspěchal koaliční jednání, slovy: „Názor Zdeňka Jičínského mne dodatečně utvrdil v tom, že jsem postupoval správně. Kdykoli jsem totiž dosud přihlédl k jeho radám, jejichž společným znakem bylo vždy doporučení, že se má něco odložit nebo s něčím nespěchat, mělo to neblahé důsledky. Zkušenost mne naučila, že nejlepší je dělat opak toho, co mi pan profesor Jičínský radí.“¹⁰² Milan Šútovec ukazuje, jak se během pomlčkové války toto dvojí chápání politického času přeměnilo na institucionální konflikt mezi „časem prezidentským“ a „časem parlamentním“.¹⁰³ Zatímco „parlamentní čas“ je časem pomalým, časem vyprávění (*parler*), čas Havlova prezidentsství byl časem rychlým, dramatickým. Oproti pomalému „parlamentnímu času“, který vychází ze samé podstaty této instituce, Havlův rychlý „prezidentský čas“ nebyl vnitřní podstatou prezidentského úřadu, ale „tragickým obohacením“.¹⁰⁴ Místo parlamentní demokracie, kterou podle Zdeňka Jičínského Václav Havel nikdy nepřijal za svou, tak prezident vytvářel „Republiku kamarádů“, založenou na etických a estetických soudech, stejně jako na osobních, spíše než institucionálních vazbách.¹⁰⁵

101 HAVEL, Václav: Letní přemítání. In: Havel, Václav: *Spisy*, sv. 6. Praha, Torst 1999, s. 401.

102 Viz Neblahé důsledky odkladů: Václav Havel odpovídá MF Dnes. In: MF Dnes, 16. 6. 1992, s. 1. Srov. též JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 13.

103 ŠÚTOVEC, M.: *Semióza ako politikum*, s. 272–277.

104 ŠÚTOVEC, M.: *Semióza ako politikum*, s. 273.

105 Zdeněk Jičínský odkazuje na J. Svobodu, který měl termín Roberta de Jouvenela „Republika kamarádů“ použít vůči prezidentu Václavu Havlovi, nicméně Jouvenelův původní adresát byl paradoxně parlament francouzské třetí republiky. Robert de Jouvenel : La République des camarades. Paříž: Grasset 1914, cit. dle JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 73. Na jiném místě Zdeněk Jičínský píše: „V. Havel nejednou na veřejnosti vyjadřoval despekt k parlamentu, mluvil o vyvíjení tlaku na parlament, což nepřispívalo ke stabilizaci parlamentních institucí a v pozdějším vývoji vedlo až ke konfliktu, který naši politickou kulturu těžce poškodil.“ JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 77. Podle Johna Keana Havlova pozice naplňuje Novalisův koncept monarchistické republiky založené na estetizaci politiky: „Osoba vládce má být oděna do tak velkolepého hávu, že lid k němu bude vzhlížet s otevřenými ústy a s nekonečnou vřelostí. Úkolem umělců je skládat opery, symfonie, psát hry a produkovat jiná kouzelná umělecká díla, která republiku přemění na „poetickou zemi“, na stát, který se podobá velkému představení na jevišti s publikem v hledišti, a režisér bude panovníkem a současně dramatikem, zatímco občané budou herci.“ Viz KEANE, John: Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích. Praha, Volvox Globator, 1999, s. 291.

Pro porevoluční bojovníky proti komunismu se Zdeněk Jičínský stal nepřítelem číslo jedna jako obhájce „právní kontinuity s komunistickým režimem“.¹⁰⁶ Jičínskému však mnohem spíše než o právní kontinuitu ve smyslu neměnnosti či nedotknutelnosti právního systému šlo o kontinuitu společenskou a státní. Moderní československá společnost je podle Zdeňka Jičínského „společností vysoce organizovanou, propojenou nejrůznějšími vztahy a vazbami mezi různými sférami společenského života“¹⁰⁷, která si nemůže dovolit libovolně zasahovat do složitě hierarchicky strukturovaného právního systému. Tváří v tvář revoluční lavině je zákonnost jako „kulturní metoda moci“¹⁰⁸ nutná pro udržení společenské koheze. Vedle toho ale Zdeňku Jičínskému (s jeho generační zkušeností nesamozřejmosti státní existence) jde také o udržení státní kontinuity. „Změna politického režimu neznamená,“ píše Zdeněk Jičínský, „přetržení ústavněprávní kontinuity státu. Stát trvá, i když se přerušuje kontinuita jeho vnitřního politického vývoje, i když se mění jeho sociální a ekonomické uspořádání.“¹⁰⁹ Kontinuita státu stála na politické dohodě dvou národních reprezentací, vyjádřené v současné době zákonem o československé federaci. Federalizace z roku 1968 tak nebyla „jen administrativně komplikovanějším způsobem totalitního vládnutí“, jak prohlásil Václav Havel ve Federálním shromáždění 23. ledna 1990, ale projevem uznání rovnoprávnosti slovenského národa.¹¹⁰ Odmítnutí komunistické ústavy a například návrat k ústavě z roku 1920, jak navrhovali někteří představitelé ODA, tak ve svém důsledku znamenalo popření existence slovenského národa, a tím i odmítnutí společného státu.¹¹¹ Svým návrhem kooptací a mnoha dalšími právními návrhy Zdeněk Jičínský dokázal, že mu nejde o neměnnost práva, ale že je ochotný iniciovat hluboké změny v práv-

106 Namátkou např. vystoupení poslance Petra Štěpánka 29. září 1992 na 4. společné schůzi Federálního shromáždění (viz pozn. 72) či vyjádření Jiřího Křížana v anketě Žijeme po jedenácti letech v právním státě? *Prostor* 49/50 (2001), s. 65.

107 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 23.

108 Termín Václava Pavlíčka.

109 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 24.

110 HAVEL, Václav: Projev ve Federálním shromáždění 23. ledna 1990. In: Havel, Václav: *Spisy*, sv. 6. Praha, Torst 1999, s. 33; srov. JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 24–28.

111 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 21, srov. též ROUBAL, Petr: Konzervativní kontra-revoluce. Občanská demokratická aliance a postkomunistická transformace. In: GJURIČOVÁ, Adéla et al. (ed.): *Rozdělení minulosti: Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011, s. 266–270.

ním řádu, ale tyto změny musí proběhnout všeobecně uznávanou procedurou, tj. v ústavním rámci.

Federální shromáždění tak pro Zdeňka Jičínského představovalo centrální instituci, která drží stát pohromadě a zajišťuje zákonnost radikálních politických změn. Vedle ústavní legality ale Federální shromáždění potřebovalo také revoluční legitimitu, kterou měly dodat právě kooptace. „Ty jsme uvažovali v konceptu širších změn,“ řekl Zdeněk Jičínský v nedávném rozhovoru, „že FS a obdobně ČNR a SNR se musí personálně obměnit, aby pro veřejnost bylo zřejmé, že jsou to orgány jiné, byť teda nevzešly z voleb.“¹¹² Jiné způsoby legitimizace parlamentu, které existovaly a jejichž nepraktičnost či přímo neproveditelnost Zdeněk Jičínský ne příliš přesvědčivě zdůrazňoval¹¹³ – rozsáhle pojaté doplňovací volby či dokonce rychlé předčasné volby – by ohrozily roli Federálního shromáždění jako jediné stabilní instituce stojící v cestě „revoluční lavině“.

112 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Jičínským, Praha 15. srpna 2012.

113 Např. JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 59–64.

V. Od první k druhé kooptační vlně

Cesta od první k druhé vlně kooptací nebyla úplně hladká. Na jedné straně se ve Federálním shromáždění, zejména v jeho předsednictvu, zrychloval proces „sebeaparlamentarizace“, tj. uvědomování si poslanců, že drží v rukou zákonodárnou moc a zodpovědnost. Vedle volby Václava Havla prezidentem, která byla jasnou legitimizací poslaneckých mandátů získaných ve „volbách“ roku 1986, k tomu přispěla paradoxně právě první vlna kooptací. Ta přivedla do parlamentu některé známé tváře revoluce, zejména Alexandra Dubčeka, který přes všechny výhrady obou revolučních hnutí byl „nepochybná politická mohutnost“¹¹⁴. Na druhé straně se po odchodu řady revolučních vůdců do vlád, prezidentské kanceláře a dalších vysokých postů prohloubila krize Občanského fóra, kde přestával fungovat systém „řízené demokracie“ a stále důrazněji se ozývala kritika „zdola“, poukazující na nedostatek vnitřní demokracie a akceschopnosti na lokální úrovni. Druhá vlna kooptací tak v Občanském fóru působila dvojsečně, na jednu stranu odkrývala a prohlubovala konflikty uvnitř hnutí, na druhou ale nabízela možnost utiřit či „kooptovat“ v sociologickém slova smyslu rebelující jednotlivce do hlavního proudu pomocí prestižní funkce poslance parlamentu.

Novou sebedůvěru parlamentu vyjádřil na předsednictvu Federálního shromáždění 28. prosince 1989 poslanec Anton Blažej, když připomínal svým kolegům jejich nově získanou ústavní moc i povinnost: „Nepodléhejte těmto náladám, depresím a manifestačním vzdáváním se poslaneckých mandátů, protože musíme mít zájem, aby tento orgán fungoval. Do voleb tento orgán musí fungovat a my jsme povinni zabezpečit přípravu voleb... To znamená, že musí mít i opozice zájem o fungování tohoto orgánu.“¹¹⁵ Počet rezignujících poslanců po první vlně kooptací skutečně nebyl nijak velký a zdaleka zaostával za „odštělovacím seznamem“ Občanského fóra, na kterém bylo 84 jmen poslanců, kteří měli rezignovat.¹¹⁶ Do poloviny ledna předsednictvo Federálního

I 14 Termín, který použil Ján Budaj na schůzce vedení Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí v Praze 22. prosince. SUK, J.: *Občanské fórum*, s. 265.

I 15 AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 31. schůze P-FS (28. prosince 1989).

I 16 Srov. vystoupení Zdeňka Jičínského na sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu 6. ledna 1990.

shromáždění přijalo rezignaci dvanácti dalších poslanců, šlo opět o směs vysokých stranických funkcionářů (bývalý místopředseda vlády Jaromír Obzina či Václav Šípek, který se jako vedoucí tajemník v Ústí n. Labem neúspěšně pokusil použít Lidové milice během generální stávky 27. listopadu 1989¹¹⁷) a „reprezentativních“ poslanců dělnických profesí (např. hornický úderník Lumír Sakmar, kterého o týden později nahradil Lubomír Zaorálek). Poslanci nejen nerezignovali v dostatečném počtu, ale často, jak si stěžoval Petr Kučera, nerezignovali ti správní poslanci, „zejména poslankyně psychicky nevydrží tlak a samy odstupují“.¹¹⁸ Vyššímu počtu rezignací také nijak nepomáhal fakt, že Občanské fórum vyzývalo k rezignaci „zkompromitované poslance“, a tak kladlo rovnítko mezi rezignací a kompromitací.¹¹⁹

K obecné politické dohodě o druhé vlně kooptací došlo během jednání „rozhodujících politických sil“ u kulatého stolu 5. ledna ve Valdštejnském paláci.¹²⁰ V reakci na vzrůstající sebedůvěru a „neposlušnost“ Federálního shromáždění bylo dohodnuto, že poslance nebudou odvolávat jejich zastupitelské sbory, jak navrhoval Zdeněk Jičínský 28. listopadu (i lidovci ve Federálním shromáždění 12. prosince), ale politické strany, jichž jsou poslanci členy.¹²¹ Nestraniky odvolával „příslušný orgán“ Národní fronty po dohodě s Občanským fórem či Veřejností proti násilí. Vlastní princip kooptace již nebylo třeba znovu projednávat, protože byl již uzákoněn ústavním zákonem z 28. prosince, pouze bylo domluveno jeho rozšíření i na všechny ostatní stupně zastupitelských sborů. Na sněmu Občanského fóra 6. ledna Zdeněk Jičínský opakovaně vyzýval regionální zástupce, aby si připravovali kandidáty pro kooptaci.¹²² Petr Pithart tamtéž nicméně upozornil, že první kolo kooptací bylo „gestem“, kdy se respektovaly všechny návrhy místních Občanských fór, avšak

117 KAISEROVÁ, Kristina – KAISER, Vladimír: *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, Město Ústí nad Labem 1995, s. 261.

118 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990.

119 Tento aspekt si někteří představitelé Občanského fóra uvědomovali. Jan Štern st. například na sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990 upozorňoval, že by Občanské fórum mělo zdůrazňovat, že trvá na odvolání poslanců kvůli vyrovnaní politických sil, a ne proto, „že ten či onen poslanec je ničema“. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990.

120 Vystoupení Zdeňka Jičínského na sněmu Občanského fóra 6. ledna. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990.

121 Návrh zákona byl předložen jako parlamentní tisk č. 235. Tato formulace činila jistě obtíže v případech, kdy poslanec stranu v mezidobí opustil, jako např. lidovec Richard Tichý.

122 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990.

tentokrát bude potřeba vytvořit prostor pro odborníky z centra.¹²³ Jako příklad uvedl, že v celé České národní radě jsou všeho všudy dva právníci. Odvolávání a kooptaci poslanců definitivně potvrdil další kulatý stůl 11. ledna, při kterém komunistická strana sama navrhla odvolání 90 až 100 vlastních poslanců.¹²⁴ Komunistická strana již delší dobu dávala najevo, že netrvá na udržení většiny v parlamentech, a navíc jí tento zákon dával možnost získat, alespoň načas, opět kontrolu nad svými vlastními, stále nezávislejšími poslanci.

Návrh zákona o odvolávání poslanců¹²⁵ formálně předložila skupina asi dvaceti poslanců ze všech politických stran, Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí. Za přítomnosti několika ministrů federální vlády (Ján Čarnogurský, Josef Hromádka, František Podlena, Róbert Martinko) jej projednala většina výborů Federálního shromáždění a po více či méně bouřlivé diskusi s připomínkami schválila.¹²⁶ Projednávání ve výborech bylo důležitou součástí schvalování zákonů, protože na tomto fóru byli poslanci i za starého režimu zvyklí vznášet kritické námitky a návrhy na změny zákonů. A stejně jako za komunismu i nyní diskuse ve výborech do značné míry nahrazovala chybějící diskusi v parlamentním plénu. Největší pobouření vyvolal způsob, jakým se zdůvodňovalo odvolání poslance. Podle poslance Jaroslava Žižky z Výboru pro průmysl, dopravu a obchod tímto zákonem „o sobě poslanci de facto říkají, že jsou nezpůsobilí“.¹²⁷ Poslanec Pavol Bahyl z téhož výboru prohlásil, že i po jednání mezi poslanci a Ústředním výborem Komunistické strany Československa stále není jasné, „jaké je měřítko na to, kdo skýtá a kdo ne záruky demokracie... Jak jsou tyto věci měřitelné?“¹²⁸ Všechny výbory, kte-

123 Vystoupení Petra Pitharta na sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990.

124 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990, srov. SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 271.

125 Celý název zákona zněl: Ústavní zákon o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů (14/1990 Sb.).

126 Předsednictvo Federálního shromáždění o návrhu formálně nejednalo, Výbor ústavně-právní (VÚP) jednal o návrhu 19. ledna 1990 a kvůli negativnímu stanovisku federální vlády odložil jeho projednání na 22. ledna 1990. Nejbouřlivější bylo projednávání ve Výboru pro průmysl, dopravu a obchod (VPDO). Formálně se jednalo vždy o společná jednání dvou výborů za každou sněmovnu Federálního shromáždění. Federální shromáždění, ač formálně dvoukomorové, jednalo až na výjimky jako jednokomorový parlament.

127 AFS, fond FS-V, VPDO, zápis z 24. společné schůze VPDO (22. ledna 1990).

128 Tamtéž.

ré zákon projednávaly, se tak shodly, že musí být vyjádřeno i druhé a převážující kritérium odvolávání, tj. politické rozhodnutí nahradit podstatnou část komunistických poslanců poslanci Občanského fóra. Do konečného návrhu zákona se tak dostala krkolomná formulace, že mohou být odvoláni poslanci také „v zájmu vyrovnaní rozložení politických sil“.¹²⁹

Nešlo však pouze o metodologickou otázku, *jak* určit „závady“ poslance,¹³⁰ ale především o to, *kdo* je má určovat. Poslanci zpochybňovali právo „nějakého úředníka z ústředních výborů“¹³¹ odvolávat „své“ zastupitele. Již zmíněný poslanec Žižka si stěžoval, že politické strany „nejsou seznámeny s tím, jak poslanci pracovali, a vůbec se o to nestaraly“.¹³² Stejně právo někteří poslanci také upírali Občanskému fóru či Veřejnosti proti násilí. Jaroslava Stránská, civilním povoláním foukačka skla, se (v půvabné ilustraci nekompatibility dvou politických světů) obávala, že „mnohokrát v OF na okresech jsou lidé, kteří dříve veřejně nepracovali, neprojevovali se a příslušné poslance ani nemusejí znát“.¹³³ Poslanci navrhovali, aby právo odvolávat poslance bylo svěřeno poslaneckým klubům¹³⁴, případně místním složkám stran či Národní fronty na úrovni volebního okrsku.¹³⁵ Někteří poslanci se také podívovali, proč se zákonem resuscituje politická mrtvola Národní fronty a dává se jí do ruky tato zásadní ústavní pravomoc.¹³⁶ Odejmout moc politickým stranám, aby mohly odvolávat „své“ poslance, se nakonec do návrhu zákona prosadit nepodařilo, ale výbory alespoň dokázaly omezit platnost návrhu zákona koncem března v obavě, že se do voleb poslanci „ještě několikrát otočí“¹³⁷.

129 Parlamentní tisk č. 238, Federální shromáždění 5. období.

130 Termín použil poslanec Blahyl ve svém vystoupení ve VPDO, viz AFS, fond FS-V, VPDO, zápis z 24. společné schůze VPDO (22. ledna 1990).

131 Tamtéž.

132 Tamtéž. Poslanec J. Havlíček z téhož výboru považoval zákon za způsob, jak „legalizovat vyrovňování účtů ve straně“. Poslanci také těžce nesli, že nejsou o procesu kooptací nijak informováni, a to ani svými vlastními stranami. Ještě 22. ledna se ptali, o kolik se bude vlastně jednat poslanců, a paradoxně jim informaci (nepřesnou), že půjde o 90–100 zastupitelů, nakonec poskytl jeden z již kooptovaných poslanců Jan Šolc (zvolený místo posl. Kabrhelové). Tamtéž.

133 Tamtéž.

134 AFS, fond FS-V, Výbor zahraniční, zápis z 24. společné schůze VZ (17. ledna 1990).

135 AFS, fond FS-V, VPDO, zápis z 24. společné schůze VPDO (22. ledna 1990). Srov. též usnesení VPDO č. 153.

136 AFS, fond FS-V, Výbor pro plán a rozpočet, zápis z 24. společné schůze VPPR (16. ledna 1990). Poslanci několika výborů naopak vyčítali zákonu, že pomíjí roli společenských organizací, jako ROH, ČSTV či Svazu žen, a jejich vztah k „jejich“ poslancům.

137 AFS, fond FS-V, VPDO, zápis z 24. společné schůze VPDO (22. ledna 1990).

Federální vláda následující den, ve čtvrtek 18. ledna, jednomyslně přijala ostře negativní stanovisko k návrhu zákona o odvolávání poslanců. Podle ní by tento proces „snížil autoritu zastupitelského sboru a byl by v rozporu s demokratickými principy budování našich zastupitelských sborů“. ¹³⁸ Vláda se také pozastavila nad tím, že Federální shromáždění zasahuje do pravomocí národních rad vůči národním výborům. Stanovisko vlády překvapilo nejen parlament, kde žádný z ministrů nevystoupil proti zákonu při projednávání na výborech, ale i komunistickou stranu ¹³⁹ a Občanské fórum. Nikdo z osmi ministrů za Občanské fórum se dosud nijak ke kooptacím negativně nestavěl. ¹⁴⁰ Sněm Občanského fóra, který se konal 20. ledna, stanovisko vlády odmítl jako alibistické (taktéž jednomyslně). ¹⁴¹ Petr Pithart uvedl, že „to vypadá, jako by vláda chtěla mít čisté ruce, špinavou práci ať uděláme my ... shodou okolností jsou v odmítání zákona nejdůslednější křesťanský orientovaní členové vlády, vypadá to, jako by chtěli sami vypadat co nejlépe“. ¹⁴² Hynek Fajmon navrhl připomenout vládě, že byla ustavena podobným procesem odvolávání a kooptování. ¹⁴³ Diskusi uzavřel Jan Dus, když sněmu připomněl, kde stále ještě leží skutečná moc: „Bude-li vláda pod tlakem, nemusíme se bát, rychle otočí – jako evangelík zaručuji, že místopředseda vlády Hromádka otočí velmi rychle.“ ¹⁴⁴

Tak se také stalo. V reakci na protest Občanského fóra se 21. ledna sešla federální vláda na mimořádném zasedání, po „zhodnocení společensko-politické situace a z důvodu nutnosti urychlené obnovy zastupitelských sborů“ své negativní stanovisko „přezkoumala“ a vydala nové, tentokrát příznivé stanovisko. Podle něj je potřeba mít ústavní způsob, jak odvolat poslance, kteří sami nerezignují a přitom byli „zvolení nedemokratickým způsobem“ a „v podstatě nikoho nereprezentují“. Federální vláda také vyjádřila přesvědčení, že proces rekonstrukce zastupitelských sborů bude mít „široký demokratický základ daný především součinností všech politických stran a občan-

138 AFS, fond FS-V, výbor ústavně-právní, zápis z 26. společné schůze VÚP (19. ledna a 22. ledna 1990).

139 Vystoupení Petra Pitharta na sněmu Občanského fóra 20. I. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990.

140 Vystoupení Miroslava Tyla tamtéž.

141 Tamtéž.

142 Tamtéž.

143 Tamtéž.

144 Tamtéž.

ských iniciativ, účastí občanů a umožní vytvoření základů pro budoucí plně demokratické formování zastupitelských sborů“.¹⁴⁵

Kooptacemi se také zabývaly národní parlamenty, které jednak samy také procházely kooptační „očistou“ a jednak do jejich pravomoci spadaly otázky národních výborů.¹⁴⁶ Zatímco v České národní radě se neozval jediný kritický hlas¹⁴⁷, Slovenská národní rada vedla o zákonu 12. ledna 1990 obsáhlou a převážně kritickou diskusi. Návrh zákona odůvodnil čerstvý ministr vnitra Vladimír Mečiar, který zcela pominul parlamentní dimenzi návrhu a věnoval se jeho roli v rekonstrukci národních výborů. Zákon byl podle jeho slov nutný kvůli udržení dynamiky změn: „Naša revolučná doba sa totiž nemôže zastaviť pred bránami obcí a miest.“¹⁴⁸ Část poslaneckých vystoupení kritizo-

145 Stanovisko vlády Československé socialistické republiky k iniciativnímu návrhu poslanců Federálního shromáždění, jímž byl předložen návrh ústavního zákona o odvolávání poslanců a volbě nových poslanců zastupitelských sborů, AFS, fond FS-V, tisk č. 235. První místopředseda federální vlády Ján Čarnogurský ve Federálním shromáždění vysvětloval obrat vlády následovně (on sám se ale tohoto zasedání vlády neúčastnil): „Federálna vláda na svojom zasadaní vo štvrtok minulého týždňa zaujala z veľkej časti negatívne stanovisko k predloženému návrhu zákona v tom zmysle, že neodporúčala odvolávanie poslancov, v podstate odporúčala umožnenie doplnenia národných výborov formou kooptácie alebo formou doplňovacích volieb podľa rozhodnutia príslušného národného výboru. Pri tomto stanovisku vláda vychádzala z toho, že politická situácia v štáte nie je natoľko aktuálna, aby vyžadovala túto formu rekonštrukcie zákonodarných zborov, to znamená vrátane odvolávania poslancov. Práve v dôsledku tohto negatívneho stanoviska federálnej vlády došli vládne ohlasy z viacerých častí republiky upozorňujúce na to, že reálna situácia v národných výboroch, prípadne vo vyšších zákonodarných zboroch vyžaduje aj rekonštrukciu formou odvolávania poslancov... vláda prehodnotila svoje stanovisko predovšetkým na základe informácií o reálnej situácii v štáte. Opakujem, že túto reálnu situáciu, predovšetkým v národných výboroch, pravdepodobne poznáte vy ešte lepšie, ako ju pozná federálna vláda, a pri svojom hlasovaní o tomto návrhu predpokladám, že budete vychádzať zo svojich poznatkov o tejto reálnej situácii v národných výboroch v celom štáte.“ Viz stenoprotokol 22. spoločné schůze sněmoven Federálního shromáždění, 23. ledna 1990 (viz pozn. 72).

146 Blíže ke kooptacím (a doplňovacím volbám) do národních výborů všech stupňů viz KRAP-FL, J.: *Revolúcia s ľudskou tvárou*, s. 217 a n.

147 Pouze poslanec Vratislav Štěpánek při projednávání zákona o kooptacích požadoval, aby kooptanti pocházeli ze stejných obvodů jako odvolaní poslanci. Viz stenoprotokol 19. schůze České národní rady, 28. prosince 1989 (viz pozn. 72). Také český tisk ke kooptacím v podstatě mlčel, např. Lidové noviny se omezily na prosté přetištění návrhu zákona o odvolávání poslanců.

148 Viz *Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica*, Slovenská národná rada 8 (1986–1990), stenozáznam, stenografická správa o 20. schůdzi Slovenskej národnej rady, konanej 12. januára 1990 (viz <http://www.nrsr.sk/>).

vala fakt, že se zákonem stírá reprezentativní charakter parlamentu. Poslan-
kyně Darina Kulinová, představitelka Slovenského zväzu žien, se pozastavila
nad tím, že z 22 kooptantů do Federálního shromáždění nebyla jediná žena
a že za odstoupivší tři poslankyně Slovenské národní rady nastoupila jediná
kooptantka. Hlavním důvodem tohoto stavu je podle ní fakt, že společenské
organizace byly vyloučeny z výběru nových poslanců.¹⁴⁹ Poslanec Ján Brun-
ko zpochybnil mandát Veřejnosti proti násilí reprezentovat veřejnost, varoval
před nástupem nové totality a prosazoval, aby lidé sami ve volbách, alespoň
na lokální úrovni, měli možnost „vyskúšať si tu demokraciu“.¹⁵⁰ Poslanec
Miloš Marko sice vyjádřil zákonu podporu, ale nikoliv kvůli vyrovnání sil
politických stran, ale ze státoprávních důvodů. Federální shromáždění by
nemělo přijímat ústavní zákony bez konzultace s národními radami: „Čiže
dnešný zákon vítam preto, že sa aspoň vyjadrujeme k tomu, čo potom prijme
Federálne zhromaždenie.“¹⁵¹ Chladně se k návrhu zákona postavil i nově
kooptovaný poslanec Ivan Čarnogurský, který zdůraznil, že Veřejnost proti
násilí ještě 21. prosince u kulatého stolu prosadila vypsání předčasných voleb
a v tomto smyslu informovala federální vládu.¹⁵² Slovenská národní rada
nakonec návrh zákona schválila, byť zdaleka nikoliv jednohlasně (šest proti,
patnáct se zdrželo).

Nabízí se otázka, proč kooptace narážely na větší odpor na Slovensku.¹⁵³
Po neschválení zákona o odvolávání poslanců ve Federálním shromáždění
se na ni pokusil v Mladé frontě odpovědět čerstvý poslanec Jan Bubeník:
„Je vidět, kde ta bývalá mafie je ještě silnější než reforma. Mám dojem, že
na Slovensku není situace zdaleka taková, jak ji cítíme třeba my tady v Pra-
ze, že je složitější.“¹⁵⁴ Bubeník tak vyslovuje tezi, kterou později rozvinula
česká pravice, podle níž se polistopadový vývoj ubírá dvěma základními
časoprostorovými směry: v Čechách „vpřed“ a na západ, směrem k rychlé
ekonomické transformaci a občansky založené pluralitní demokracii, na
Slovensku „vzad“ a na východ, směrem k opatrným reformám a etnicky za-

149 Tamtéž.

150 Tamtéž.

151 Tamtéž.

152 Tamtéž.

153 Už první zákon o kooptacích z 28. prosince 1989 prošel jen nevelkou většinou sedmi hlasů
ve slovenské části Sněmovny národů Federálního shromáždění.

154 To parlament dlouho nezažil: Historická společná schůze FS ČSSR očima poslance Jana
Bubeníka. In: *Mladá fronta*, 24. ledna 1990, s. 1.

ložené politice.¹⁵⁵ V případě kooptací tato dualita, pokud kdy vůbec fungovala, tak operovala opačně. Pro slovenskou společnost byla Slovenská národní rada přese všechno přece jen národním parlamentem, kde se ve veřejném fóru projednávaly zásadní otázky národního života. I během komunismu si Slovenská národní rada dovolila více autonomie než Česká národní rada a ojediněle se zde ozývaly i kritické hlasy v plénu, například v otázce „troj-jediné ústavy“. Kooptace tak znamenaly snížení autority vrcholné národní instituce a takto se proti nim stavěl například dosavadní předseda Slovenské národní rady Schuster.¹⁵⁶ Především ale kooptace odporovaly sebedefinici Veřejnosti proti násilí jako důsledné opozice vůči bývalému režimu, která se nehodlala nechat „kooptovat“. Fedor Gál v pozdější diskusi se Zdeňkem Jičínským řekl: „Vidiš, nás na Slovensku myšlenka kooptací šíleně zaskočila. My jsme si mysleli, že to, co rozhodne o nových strukturách moci, budou první svobodné volby. Do slovenské vlády jsme poslali jediného člověka, Vlada Ondruše, s jediným posláním, hele, ty tam budeš náš fyzl. Jeden jediný!“¹⁵⁷ Z české strany, ale z odlišných politických motivů, sdílel slovenské obavy ze strategie kooptací (v širším i doslovném smyslu) jako jeden z mála Zdeněk Mlynář:

Považoval jsem tehdy [televizní vystoupení počátkem prosince] vyjednávání ze strany opozice rovnou o vládní křesla za unáhlené, dával jsem přednost jednání u kulatého stolu, jaké bylo v Polsku. K tomu nedošlo a výsledkem byl rychlý příchod Občanského fóra do vlády, velký podíl na moci, a tím i převzetí odpovědnosti za stav věcí – a nic z toho se nedálo pomoci voleb. Nepochybuji přitom ani v nejmenším, že to mělo podporu veřejnosti. Ale myslím si, že to bylo a je překážkou koncepčního prosazení promyšlených, zásadních politických i ekonomických změn. Také způsob provedení změn v parlamentě byl vynucen právě spěchem. Každý přece vidí, že to je manipulace ve jménu dobrých úmyslů, že tu tedy cíl má světit prostředky. Není to škola demokracie, spíše škola přizpůsobení, a tu u nás věru nepotřebujeme. To ovšem brzdí skutečnou, věcně propracovanou politickou reformu, s jakou by mohla přijít opozice, kdyby už neseděla ve vládě. Dnes však

155 Srov. ŠABATOVÁ, Anna: Jak odříznout nemocnou nohu I: Obraz Slováků a Slovenska v českém tisku před patnácti lety. In: *Listy*, roč. 37, č. 5 (2007), s. 19–33 (publikovaná část diplomové práce *Obraz Slováků a Slovenska v českém tisku po volbách v roce 1992* obhájené v roce 1996 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Srov. též ROUBAL, P.: Konzervativní kontrarevoluce, s. 268.

156 Blíže k Schusterovu stanovisku vůči kooptacím viz SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 285–286.

157 Jičínský, Gál, Žák: Co dřív: moc, nebo koncepce? In: *Listy* 35 (2005), č. 2, s. 24–29.

*představitelé někdejší opozice u moci naopak horečně usilují o co nejvíce rychlých, radikálních změn ještě před volbami. To je sice dobrá volební agitace – ale dobrá škola demokracie to není.*¹⁵⁸

Zatímco ve veřejném prostoru médií a pouličních demonstrací převážně slovenské pochyby o kooptacích nenalezly výraznou odezvu, byla to právě půda federálního parlamentu (a zřejmě také federální vlády), kde nebylo možné nesouhlasné hlasy ignorovat.

158 Viz Utekli od moci jako chuligáni (rozhovor Zdeňka Mlynáře s J. Hanákem a R. Zemanem). In: *Lidové noviny* 10. března 1990, s. 8. Přetištěno v MLYNÁŘ, Zdeněk: *Proti srsti: politické komentáře: 1990–1995*. Praha, Periskop 1996, s. 9. Kriticky se ke kooptacím stavěl také Ivan Dejmal: „Nabízela se jiná cesta, totiž říci, že FS není demokratickou institucí, a do voleb vytvořit padesáti- nebo stočlenný direktorát, nejmenovaný jednotlivými stranami – otázka tedy zní, zda se vrátit k opuštěné revoluční cestě...“ Viz A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 20. ledna 1990.

VI. „To parlament dlouho nezažil“:¹⁵⁹ schvalování zákona o odvolávání poslanců

Již od první porevoluční schůze Federálního shromáždění 29. listopadu přenášela Československá televize jeho zasedání v přímém přenosu. Ať už si od tohoto kroku předsednictvo Federálního shromáždění slibovalo cokoli, rozhodně nedosáhlo žádného politického ani mediálního úspěchu. Revolučnímu času a televiznímu médium, jak ukázal Tomáš Zahradníček, vyhovovaly obrazy nezprostředkované moci, plná náměstí a postava vůdce, nikoliv pomalá, často chaotická, vnitřními procedurami svázaná jednání několika set postarších mužů a žen minulosti.¹⁶⁰ Reakci veřejnosti vystihoval jeden z transparentů studentské demonstrace před budovou Federálního shromáždění začátkem prosince: „Přímý přenos z parlamentu – silvestrovský pořad ČST“.¹⁶¹ Opět se zde odehrával zmíněný konflikt mezi časem parlamentním a revolučním, mezi právem diskuse a požadavkem akce. Jedná se o obecnější jev, na který upozornil již Walter Benjamin ve svém esejí *Umělecké dílo v době mechanické reprodukovatelnosti*, totiž o konflikt mezi reprezentací (v umění divadlo či obraz, v politice parlament) a „iluzí bezprostřednosti“ (v umění fotografie či film, v politice postava vůdce či dav).¹⁶² Předsednictvo Federálního shromáždění si bylo medvědí služby, které přímé přenosy parlamentu dělají, vědomo, ale marně se snažilo najít odpověď v lepší přípravě jednání a koordinaci.¹⁶³

Televizní přenosy nejen spoluutvářely a deformovaly parlamentní dění, ale také jej archivovaly. Díky nim se zachoval záznam jednoho z nejbizarnějších dní končící sametové revoluce. V úterý 23. ledna přinášela Československá televize na svém prvním kanále od deseti ráno takřka po celý den přímý přenos

¹⁵⁹ Titulek *Mladé fronty* z 24. ledna 1990, viz pozn. 154.

¹⁶⁰ ZAHRADNÍČEK, Tomáš: Medialization of politics in Czechoslovakia and the Federal Assembly, 1989–1992. Příspěvek přednesený na semináři „Parliamentary Politics as Performance“, Berlín 23.–24. února 2012.

¹⁶¹ BARTUŠKA, Václav: *Polojasno: pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. Praha, Ex libris 1990, s. 34–43.

¹⁶² BENJAMIN, Walter: *Umělecké dílo v době mechanické reprodukovatelnosti*, In: BENJAMIN, Walter: *Dílo a jeho zdroj*. Praha, Odeon 1979, str. 18 – 34.

¹⁶³ AFS, fond FS-V, P-FS, stenoáznam 29. schůze P-FS (13. prosince 1989). Většina západoevropských parlamentů, například britský či německý, má přísná pravidla, co a jak smějí televizní kamery snímat.

jednání 22. společné schůze sněmoven Federálního shromáždění, jehož prvním bodem bylo projednání zákona o odvolávání poslanců.¹⁶⁴ Statická televizní kamera alternovala mezi záběry početného předsednictva a pohledem do impozantního pléna s 350 poslanci obou sněmoven. Předsednictvu Federálního shromáždění, usazenému pod citátem z ústavy „Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu“, dominovala postava Alexandera Dubčeka. Dubček, který byl – stejně jako před dvaceti lety – odsunut do role předsedy Federálního shromáždění, působil při řízení schůze krajně nejistým dojmem, přestože schůzi vedl podle předem připraveného písemného scénáře (tzv. prezidiálky).¹⁶⁵ Vedle něho diváci viděli nepříliš známé tváře zbytků bývalého předsednictva a o něco známější tváře ministrů federální vlády, kteří jako hosté také seděli na tribuně předsednictva (Marián Čalfa nicméně dorazil až na ohlášený projev Václava Havla). Pohledu do pléna shodou okolností opticky dominovaly tři postavy kooptovaných poslanců sedících v prvních řadách: mohutný plnovous Václava Bendy, dlouhé vlasy Michaela Kocába a téměř dětsky působící postava studentského vůdce Bubeníka s plackou na klopě „Havel prezidentem/zvolen parlamentem“, kterého kamera v jeden moment zachytíla, jak si polohlasem přeríkává svůj ručně psaný projev. Za nimi seděla masa poslanců obou sněmoven, které Timothy Garton Ash vykreslil jako „Ženy s tvářemi jako čerstvá fasáda, levnou trvalou a učtelskými hlasy. Muži v laciných oblecích, uhrábnuté vlasy nad zpocenými čely. Fyziognomie moci posledních čtyřiceti let“.¹⁶⁶ Mezi nimi probleskovaly generálské uniformy či naopak pletené svetry některých kooptantů, kteří si zřejmě chtěli alespoň opticky udržet odstup od této nečekané společnosti. Umístění kamery nedovolovalo zachytit klíčovou sekci pléna, tj. slovenskou část Sněmovny národů, když se hlasovací stroj zasekl,

164 Televizní záznam z 22. společné schůze sněmoven Federálního shromáždění viz Archiv a programové fondy České televize, Zasedání Federálního shromáždění – 1990-01-23 (2C23964).

165 Nejisté řízení pléna kontrastuje s Dubčkovým efektivním řízením předsednictva Federálního shromáždění, které zaznamenávají nejen pamětníci, ale lze je dokumentovat i ve stenozápisech předsednictva. Zdá se potvrzovat spekulaci Milana Šútovce, že Alexander Dubček trpěl těžkou formou dyslexie. ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Milanem Šútovcem, Bratislava 16. listopadu 2011. K absurdnímu dojmu z jednání přispěl Alexander Dubček také, když těsně před projednáváním zákona o odvolávání poslanců oznámil, že byla ustavena komise pro rehabilitaci těch poslanců, kteří byli *nezákonně* zbaveni mandátu na počátku normalizace. Srov. Archiv a programové fondy České televize, Zasedání Federálního shromáždění – 1990-01-23 (2C23964).

166 GARTON ASH, Timothy: *Rok zázraků*. Praha, Litomyšl, Paseka 2009, s. 89.

ale naopak umožňovalo zaznamenat šepot členů předsednictva (Alexander Dubček: „Stanislave, co s tím teď?“¹⁶⁷). V pravidelných intervalech kamera také zavítala na galerii hostů nad plénem, kde seděl Frank Zappa se svým televizním štábem, se kterým údajně natáčel (zřejmě nikdy nedokončený) hodinový dokument o československé revoluci pro Financial News Network.¹⁶⁸

Zappa si vybral, byť zcela omylem, výborný den pro návštěvu Federálního shromáždění. Vedle mnoha drobných dramát (schválení tzv. malého zákona o politických stranách, zahájení církevních restitucí, úporná sebe prezentace lidovců a socialistů) došlo ke dvěma důležitým momentům v dějinách československého parlamentarismu: Federální shromáždění poprvé ve své historii neschválilo návrh zákona a Václav Havel svým prvním projevem před parlamentem zahájil pomlčkovou válku.

Prímý televizní přenos nejlépe využil Ján Riško, poslanec Federálního shromáždění nepřetržitě od roku 1971 a především normalizační ředitel Československého rozhlasu, který byl této funkce zbaven již půl roku před listopadovými událostmi. Ján Riško v elegantním obleku s vestou svým suverénním projevem předneseným profesionální dikcí s pečlivě odvažovaným sarkasmem zdaleka zastínil všechny ostatní řečníky. Jednalo se zřejmě o vůbec nejpůsobivější „kontrarevoluční“ projev, na jaký se komunističtí konzervativci zmožili.¹⁶⁹ Ján Riško viděl zákon o odvolávání poslanců, který „naša nová demokracia nikdy nebude môct vydávať za žiarivú perlu, za *chef-d'oeuvre* československého parlamentarizmu“, jako jeden z řady ukvapených a brutálních zásahů do česko-

167 Alexander Dubček se obracel na bývalého předsedu Federálního shromáždění Stanislava Kukrála.

168 Frank Zappa spolupracoval s kabelovou stanicí Financial News Network delší dobu, nejdříve jako host (v roli komentátora americké hudební a politické scény a zároveň experta na podnikání v rozpadajícím se Sovětském svazu) a později jako moderátor vlastního pořadu „Frank Zappa's Wild Wild East“. Zdá se, že pro Zappa, který se neúspěšně pokoušel obchodovat se Sovětským svazem, byla návštěva v Československu v lednu 1990 především pokusem o navázání obchodních kontaktů. K tomuto účelu se od Václava Havla nechal jmenovat „Special Ambassador to the West on Trade, Culture and Tourism“, což vedlo amerického ministra zahraničí Jamese Bakera k suchému prohlášení: „You can do business with the United States or you can do business with Frank Zappa.“ Naopak pro Václava Havla a další postdisidentské politiky bylo setkávání se s představiteli západní alternativní rockové scény prostředkem, jak překonat rozpor mezi vlastní „autentickou“ minulostí a současnou rolí politického establishmentu a opory neoliberálních reforem. Srov. Frank Zappa se setká s prezidentem Havlem, zpráva ČTK 21. ledna 1990.

169 Srov. též KUDRNA, J.: Personální rekonstrukce zastupitelských sborů, s. 241.

slovenské ústavy.¹⁷⁰ Nic na věci nemění, že je stejně jako před listopadem provází „ničím nenarušený hustý les zdvihnutých ruk“. Ján Riško obhajoval právo parlamentu na své vlastní nerevoluční tempo, na vlastní parlamentní čas: „Dnes opäť máme schvalovať zákony, ktoré sme si sotva stačili prečítať, nehovoriac o konzultáciách s našimi voličmi. Ale zo všetkých strán počúvame hlas – treba sa náhliť, rýchlo, rýchlo, rýchlo. Ktosi sa veľmi bojí, že volačo zmešká... Horúcou ihlou sa dobré zákony šiť nedajú.“ Občanské fórum podle Jána Riška postupuje podle stejného scénáře jako komunistická strana v roce 1969 a používá stejnou, specificky československou metodu určenou k likvidaci potenciálního politického oponenta v parlamentě, která se dostane „do učebnic štátného a ústavného práva ako rarita pre poučenie, čo všetko sa môže v mene demokracie vydávať za demokraciu“. Komunistická strana podle poslance Rišky po mnoha předchozích ústupcích přináší „na oltář nových politických poměrů“ jako obětní dar „hlavy desiatok svojich poslancov“. Ján Riško však zapochoyboval, zda političtí protihráči „budú komunistom túto obeť kvitovať“. Zakončil svůj projev odkazem na esej Dominika Tatarky z roku 1956 *Démon súhlasu* a varoval parlament, že „súhlas v nás, tento zlý duch, diabol a zvodca, ktorý nás vábi do osídiel osobného úspechu či prospechu, je ako kostižer, záluďná bytosť rozožierajúca zdravý organizmus životaschopnej spoločnosti“.

Riškova řeč spustila hodinovou neplánovanou debatu, ve které se poslanci předháněli, kdo komunistického poslance důrazněji odsoudí. Všichni se shodovali v jednom bodě: Ján Riško by měl mlčet, když mlčel předchozích dvacet let.¹⁷¹ Například lidovecký poslanec Stanislav Hanák zalitoval: „Škoda, že pan

170 Archiv a programové fondy České televize, Zasedání Federálního shromáždění – 1990-01-23 (2C23964), srov. stenoprotokol 22. společné schůze sněmoven FS, 23. ledna 1990 (viz pozn. 72).

171 Ve stejném duchu reagovala na Riškovo vystoupení Tvorba (!), která přinesla obsáhlé citáty z Riškova normalizačního rozhlasového pořadu *Živá slova* zaměřené proti Václavu Havlovi, kterého v nich označoval za třídního nepřitele, a zejména Alexandru Dubčeka, kterého (paradoxně lichotivě) přirovnával ke škůdcům socialismu Imre Nagyovi a Milovanu Djilasovi. Riško podle Tvorby nejenže nemá právo s takovouto rétorickou minulostí kritizovat polistopadové ústavní změny, ale vůbec nemá co dělat v parlamentě, kterému předsedá právě Alexander Dubček. K samotnému kooptačnímu zákonu se Tvorba nevyjadřuje: „Nemá smysl tady zmíněný zákon rozebírat, nutnost jeho přijetí už dostatečně zdůvodnil denní tisk.“ RÖSSLER, Ivan: *Živá slova Jána Riška. Tvorba* č. 5 (31.1.1990), s. 2. Jan Novotný se ve čtenářském dopise o pár čísel později Jána Riška zastal s tím, že on alespoň na rozdíl od redaktorů Tvorby není oportunist, ale dokáže projevít jistou dávku odvahy a zásadovosti. To opět vyvolalo repliku Ivana Rösslera plnou citátů, tentokrát Jana Masaryka. Korespondence... *Tvorba* č. 11 (14. 3. 1990), s. 11.

poslanec Riško nám neudělil lekci o demokracii, včetně citací z římského práva, v letech minulých.“ S výjimkou několika kooptantů z první vlny to byla nicméně pravda o všech stávajících poslancích Federálního shromáždění, z nichž se nikdo nemohl pochlubit odvážným projevem v plénu. Nicméně většina z nich se domnívala, že si své právo promluvit zajistili tím, že souhlasili s polistopadovým vývojem. „Svoboda souhlasit“ byla právem, které si poslanci vysloužili svým poslušným chováním, zejména volbou prezidenta. Takto chápaná „svoboda souhlasit“ je přesně pojetí svobody v intencích komunistické strany.¹⁷² Tím se ale Federální shromáždění odsuzovalo i po listopadu 1989 do stejné pozice, jakou zastávalo před ním – do pozice instituce, která halí do ústavního hávu rozhodnutí přijatá jinde. Přestože takovou roli zaujímají parlamenty často i v demokratických režimech a historicky takovou roli hrál do značné míry prvorepublikový parlament¹⁷³, zde se upíralo dokonce i právo o věci byt' jen diskutovat. Vedle tohoto hlavního tématu se v kritice Říškovy projevu objevila řada vedlejších témat. Zdeněk Jičínský například tvrdil, že předložený návrh není možné srovnávat s čistkami v parlamentě v roce 1969, protože ostatní občanská práva zastupitelů zůstávají nedotčena. Na rozdíl od odvolaných poslanců z roku 1969 „nikdo nebude bránit panu poslanci Říškovi, aby se ve svobodných volbách v červnu ucházel o mandát“, prohlásil Zdeněk Jičínský a ukázal tak, že ví, že o Říškově odvolání je již rozhodnuto, přestože zákon ještě ani nebyl schválen. Navíc Zdeněk Jičínský v té samé době vedl uvnitř Občanského fóra tvrdý boj za čistý poměrný volební systém, ve kterém by byly výběr i pořadí kandidátů na kandidátkách zcela v rukou vedení stran a hnutí.¹⁷⁴ Ján Riško tedy měl, stejně jako za komunismu, ústavní *právo* kandidovat znovu, ale už žádnou reálnou možnost tak učinit. Z čistě formálního hlediska paradoxně odvolávání poslanců v roce 1969 bylo „čistší“, protože toto právo příslušelo samotným parlamentům, a nikoliv politickým stranám jako v roce 1990.¹⁷⁵

Dalším častým motivem v kritice Říškovy projevu a v obhajobě odvolávání poslanců bylo tvrzení, že „rekonstrukce parlamentu“ je nutný krok k tomu, aby „politické složení [parlamentu] co nejlépe odpovídalo politickému složení a myšlení občanů našeho státu“.¹⁷⁶ Takovýto požadavek byl skutečně revoluční,

172 srov. FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. Praha, Triáda 1998.

173 DOBEŠ, J.: *Národní shromáždění v letech 1945–1948*.

174 Srov. např. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu, 3. února 1990.

175 Srov. § 3 zákona 117/1969 Sb.

176 Projev poslance Stanislava Hanáka, stenoprotokol 22. společné schůze sněmoven FS, 23. ledna 1990 (viz pozn. 72).

protože je koneckonců spíše pravidlem než výjimkou, že se nálada obyvatelstva neshoduje se složením parlamentu. Kvůli tomu se také koneckonců konají volby. Jediným, kdo částečně s Jánem Riškem souhlasil, byl Jaroslav Šabata,¹⁷⁷ který připustil, že je možné, že „zdaleka ne všichni političtí protivníci budou kvitovat pozitivní kroky, které učinila komunistická strana“. Právě v reakci na sílící antikomunismus a útoky na vládu národního porozumění však je podle Šabaty potřeba, aby poslanci „pracovali s velkou dějinně politickou koncepcí, která se přenáší přes různé vady na kráse zákonů, které přijímáme“.¹⁷⁸

Po skončení diskuse přistoupil viditelně nejistý Alexander Dubček k hlasování. Ve Sněmovně lidu zákon hladce prošel, když se pouze devět poslanců zdrželo hlasování. V klíčové Sněmovně národů však chybělo téměř čtyřicet zastupitelů, takže zatímco v české části zákon, byť relativně těsně, prošel, ve slovenské části byli tři poslanci proti (mezi nimi i Ján Riško), 22 dalších se zdrželo hlasování, a zákon tak schválen nebyl. Alexander Dubček, který modeloval schůzi i hlasování podle předtištěného scénáře, nejprve prohlásil zákon za schválený a teprve po hlasitých protestech ze slovenské části Sněmovny národů se za neustálých omluv začal shánět po „legislatívcoch so znalosťou vecí“, kteří by uměli vyřešit situaci, ve které se Federální shromáždění ocitlo poprvé ve své historii. Po několika přestávkách a procedurálních diskusích¹⁷⁹ byl ustaven, poprvé v dějinách této instituce, dohodovací výbor v čele se Zdeňkem Jičínským, který měl za úkol nalézt řešení konfliktu mezi oběma sněmovnami.

Dříve než k tomu mohlo dojít, vystoupil před plénem Federálního shromáždění Václav Havel s téměř dvouhodinovým projevem.¹⁸⁰ Pro Václava Havla znamenalo vystoupení první příležitost oslovit parlament v prezidentské funkci, ale především představovalo možnost představit své politicko-estetické plány v dramatické juxtapozici ke kulise komunistického parlamentu a (převážně) komunistických poslanců. Zaskočené poslance, o jejichž osudu se právě rozhodovalo v parlamentních kuloárech, tak Václav Havel informo-

177 Jána Riška také podpořila svým krátkým vystoupením kolegyně ze slovenské části Sněmovny národů Zdena Borisová, která se připojila ke kritice spěchu při schvalování tohoto zákona.

178 Diskusi také využil poslanec Evžen Erban, aby se ohlédl za svou končící šedesátiletou politickou dráhou, nastínil hlavní výzvy globálního světa a zacitoval z vlastního parlamentního projevu z roku 1945.

179 Blíže viz SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 289–290.

180 HAVEL, Václav: Projev ve Federálním shromáždění 23. ledna 1990. K projevu blíže ŠÚTOVEC, M.: *Semióza ako politikum*, s. 150–163.

val o detailech svých záměrů (o své žádosti Švédsku, aby vrátilo část trofeje z třicetileté války, o „neuvěřitelně nevkusných“ koupelnách zámku v Lánech, o nových uniformách Hradní stráže), které byly jasně určeny televizním divákům, a nikoliv poslancům. Václav Havel v projevu poslancům, kterým neopomněl připomenout, že „vás vynesla do vašich poslaneckých funkcí stará doba“, také zcela jednoznačně naznačil, že svou autoritu odvozuje od revoluce („veřejnost, jíž se především cítím být odpovědný“), a nikoliv od parlamentu. Na závěr svého projevu, jak známo, Václav Havel navrhl změnu názvů všech tří republik, jejich znaků i názvu armády a naznačil, že očekává od parlamentu rychlé schválení svých návrhů. Federální shromáždění jednání o Havlových návrzích odložilo, což se často uvádí jako důvod propuknutí pomlčkové války.¹⁸¹ Jedním z důvodů, proč došlo k odložení projednání těchto návrhů, spočíval právě v kooptacích. „Kusý parlament“ mezi 22. a 23. schůzí (23.–30. ledna) v důsledku odvolání a rezignace téměř poloviny poslanců nebyl schopen plnit ani základní procedurální funkce, například řada jeho výborů, a dokonce ani předsednictvo Sněmovny lidu nebyly usnášenischopné¹⁸².

Po Havlově projevu byla vyhlášena další přestávka, což znovu uvedlo do zmatku přítomný televizní štáb (Zuzana Bubílková, Pavel Dumbrovský a Jan Martinek), který se jen s obtížemi vyrovnával s nepředvídatelným průběhem parlamentního jednání.¹⁸³ Štáb se z narychlo sesbíraných informací pokoušel

181 Vedle Václava Havla (Letní přemítání, s. 401) třeba M. Šútovec, který viděl v neschválení Havlových zákonů pomstu dvou neúspěšných pretendentů na prezidentský úřad a „šestdesiat-osmičárů“ Alexandra Dubčeka a Zdeňka Jičínského. ŠÚTOVEC, M.: *Semiáza ako politikum*, s. 163 – 175. Jiní, jako právě Zdeněk Jičínský, si všimají, že Havlovy návrhy byly protiústavní (o znaku republik rozhodují národní rady), porušovaly jednací řád Federálního shromáždění (návrhy neprojednaly parlamentní výbory) a odporovaly všem parlamentním zvyklostem (pracovnice Hradu ukázala návrhy znaků poslaneckému plénu na pár vteřin). Srov. Jičínský, Z.: *Československý parlament*, s. 106–117. Stenozáznam jednání předsednictva Federálního shromáždění hned po skončení společné schůze Šútovcovu tezi vyvrací. Zdeněk Jičínský v něm o Havlových návrzích říká: „...je otázka, zda bude nutné to prolongovat k projednání do dalšího období. Osobně si myslím, že tento balík celkem bez problémů by se dal projednat.“ Teprve na důrazné upozornění J. Stanka, že to nepřichází v úvahu „z hlediska toho, co se děje v kádrové oblasti parlamentu“, Zdeněk Jičínský souhlasí, aby zákony projednaly parlamentní výbory během února 1990. AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 32. schůze P-FS (23. ledna 1990).

182 Tamtéž. Viz též stenoprotokol 6. schůze Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 30. ledna 1990 (viz pozn. 72).

183 Improvizaci a nepřipravenost štábu ve Federálním shromáždění zmiňuje i Z. Bubílková ve svých vzpomínkách. BUBÍLKOVÁ, Zuzana: *Co kamery neviděly*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1993, s. 64.

podat srozumitelný výklad dění a především vytvořit „vatu“, kterou by vyplnil čas, kdy se v jednacím sále nejednalo. Diváci se tak například dozvěděli, že místopředseda federální vlády Walter Komárek spravil o vývoji situace Franka Zappa a vysvětlil mu, že se skupina poslanců snaží „pozastavit tento demokratický vývoj“.¹⁸⁴ Podobně Zuzana Bubílková informovala diváky, že návrh na odvolávání poslanců má plnou podporu prezidenta republiky, který se domnívá, že je v souladu s dosavadním průběhem pokojných změn, ačkoliv Václav Havel ve svém projevu tuto otázku zcela pominul. V přestávce po prezidentském projevu vystoupil v krátkém televizním vstupu natočeném na chodbě před Sněmovnou lidu zástupce Koordinačního výboru Stavovské unie studentů (v džínovém kompletu). Obrátil se s výzvou ke studentům a širší veřejnosti, aby podpořili „odvolání zkompromitovaných poslanců“ tím, že okamžitě zahájí demonstraci před budovou Federálního shromáždění. Nicméně poslanci neměli k televiznímu vysílání přístup, a tak se o výzvě dozvěděli až později z rozhlasového vysílání.¹⁸⁵

Krátce před šestou večer, po projednání několika dalších bodů, se sněmovny opět sešly k projednávání zákona o odvolávání poslanců. Zdeněk Jičínský rekapituloval průběh jednání politických klubů, dohodovacího výboru i neformální schůze slovenské části Sněmovny národů.¹⁸⁶ Z jednání podle něj vyplynulo, že za neschválením zákona stála nespokojenost nezávislých poslanců s formálním postupem při projednávání zákona, která nespojila s podstatou navrhovaného zákona. Zdeněk Jičínský poté apeloval na slovenské poslance: „Situace je příliš vážná, než aby ti poslanci, kteří se zdrželi z určitých důvodů – organizačních nedostatků a podobně – si mohli dovolit toto stanovisko opakovat. Doba je taková, že vyžaduje od každého stanovisko jednoznačné. Buď aby byl pro, nebo proti.“¹⁸⁷ Poté se po krátké diskusi přistoupilo k hlasování, ve kterém se nikdo nezdržel a pouze jediný

184 Setkání Zappa – Komárek dokumentuje také fotografie na titulní straně *Lidové demokracie* z 24. ledna 1990.

185 Archiv a programové fondy České televize, Zasedání Federálního shromáždění – 1990-01-23 (2C23964).

186 Podle Zdeňka Jičínského probíhala také „jednání s příslušnými poslanci“. Viz JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 62.

187 Stenoprotokol 22. společné schůze sněmoven Federálního shromáždění, 23. ledna 1990 (viz pozn. 72). Srov. též jeho vyjádření v článku *Nová doba – noví poslanci*. In: *Svobodné slovo*, 31. ledna 1990, s. 1 a 4.

poslanec slovenské části Sněmovny národů hlasoval proti.¹⁸⁸ Sněmovna lidu nebyla (až do ledna 1991) vybavena hlasovacím zařízením, což bylo vzhledem k dosavadnímu způsobu hlasování pochopitelné, a není tedy možné říci, kolik poslanců hlasovalo pro. Z televizních záběrů je zřejmé, že někteří, jako například Ján Riško, vůbec nehlasovali.¹⁸⁹ Hladké schválení zákona na druhý pokus ukazuje, že slovenští poslanci se nepokoušeli zákon zablokovat, ale snažili se důrazně protestovat proti zacházení s parlamentem. Bojovali o právo parlamentu (procedurálně správně) souhlasit, právo být brán alespoň tak vážně, jako byl komunistický parlament, a konečně také právo poslanců považovat své dosavadní veřejné působení za smysluplné. Po schválení zákona o odvolávání poslanců byl zbytek programu 22. schůze v rychlém sledu projednán. Televizní přenos z Federálního shromáždění zakončil záběr na odcházející poslance ze Sněmovny lidu, někteří opouštějí parlament napořád, další se za týden vrátí, aby zvolili přes sto třicet svých nových kolegů. Citlivé mikrofony Československé státní televize zachycují jejich vzájemné loučení.

¹⁸⁸ Jednalo se zřejmě o poslance Š. Tršku, který tento svůj postoj předem avizoval.

¹⁸⁹ Hlasovací zařízení bylo poprvé použito na 13. společné schůzi sněmoven Federálního shromáždění 29. ledna 1991.

VII. „My, co ještě nejsme poslanci“¹⁹⁰: Občanské fórum a boj o obsazení křesel v parlamentě

Schválení zákona o odvolávání poslanců postavilo před Občanské fórum a Veřejnost proti násilí (a do jisté míry i před ostatní účastníky kulatého stolu) otázku, jak vybrat nové poslance. Ze zápisů sněmů Občanského fóra je zřejmé, že se – slovy Petra Kučery – jednalo o „velké sousto“.¹⁹¹ O poslanecká místa se vedl tvrdý boj především mezi třemi skupinami: pražským centrem Občanského fóra, politickou komisí Občanského fóra (tj. osm vznikajících malých stran uvnitř Občanského fóra¹⁹²) a stále ambicióznějšími lokálními Občanskými fóry (včetně velmi agilních Občanských fór pražských obvodů). Za bojem o kooptanty se skrýval boj o důležitější otázku, a to jakým způsobem se bude vytvářet kandidátka do červnových voleb. Jedním z důsledků tohoto boje bylo, že kooptace byly rozsáhlejší, než vedení Občanského fóra původně plánovalo. Jak uvádí Zdeněk Jičínský: „Je třeba říct, jak ten proces probíhal, dole vznikaly požadavky na ty změny, tlak na kooptace byl větší, než jsme i v rámci Občanského fóra chtěli. My jsme chtěli, aby se změnila většina, ale tak daleko jsme jít nechtěli, protože jsme počítali s tím, že poměrně brzy budou volby, takže nebylo důvodu měnit tímto procesem, který z hlediska demokratického skutečně klasickým demokratickým prostředkem není.“¹⁹³

Užší vedení Občanského fóra chtělo mít kontrolu nad děním v parlamentě, protože si uvědomovalo, že zásadní politická rozhodnutí se po dokončení kooptací nebudou dělat u kulatého stolu, ale ve Federálním shromáždění. Petr Kučera zdůrazňoval, že je nutné „prosadit lidi schopné provádět a koordinovat politiku v parlamentě“.¹⁹⁴ Nicméně vedení Občanského

190 Takto oslovoval Otakar Motejl své kolegy neposlance v parlamentní komisi 17. listopadu, BARTUŠKA, Václav: *Polojasno: pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. Praha, Ex libris 1990, s. 53.

191 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

192 Občanská demokratická aliance, křesťanská demokracie, Československá demokratická iniciativa, Panevropská unie Čech a Moravy, Hnutí za občanskou svobodu, Obroda, sociální demokracie a Levá alternativa. Podrobně k politické komisi viz SUK, J.: *Labyrintem revoluce*, s. 307–319.

193 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Jičínským, Praha 15. srpna 2012.

194 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

fóra bylo nuceno ustoupit „nehorázným požadavkům z okresů“, jak to formuloval Václav Benda,¹⁹⁵ a přijmout obecný princip použitý již při první vlně kooptací, a to, že rezignovaní či odvolaní poslanci budou nahrazeni poslanci ze stejného obvodu nebo alespoň okresu. Zatímco při kooptacích do Federálního shromáždění se jim ještě podařilo umístit některé klíčové osoby, a to na úkor zejména pražských obvodů,¹⁹⁶ v případě České národní rady již byl tento princip uplatněn téměř beze zbytku. Přesto se vedení Občanského fóra nevyhnulo ostré kritice okresních Občanských fór. Představitel jihlavského Občanského fóra Pavel Novák, pozdější konkurent Miloše Zemana v boji o předsednictví sociální demokracie, kritizoval Radu Občanského fóra za „kabinetní politiku“, která se projevila v „naprosto nepochopitelných a neodůvodněných zásazích při rekonstrukci parlamentu do návrhů, které předkládaly okresy“, včetně toho, že nebylo dodrženo navrhované rozdělení mezi Federálním shromážděním a Českou národní radou, a stalo se tak, „že se tam dostal někdo, kdo tam jít nechtěl, a nevěděli, co s ním“.¹⁹⁷ Že se jednalo o obecnější jev, dokládá usnesení kontrolní komise Koordinačního centra Občanského fóra, která kritizovala Koordinační centrum Občanského fóra, že si „prosadilo své kandidáty do jim nepřislušných volebních obvodů“.¹⁹⁸

Částečně si za konflikt s okresními Občanskými fóry mohlo Koordinační centrum samo. Začátkem ledna totiž regionální fóra vyzvalo, aby hledala vhodné kandidáty a posílala do Prahy návrhy tří až čtyř osob.¹⁹⁹ V důsledku toho pak bylo centrum zavaleno takovým množstvím návrhů, že by je neuspokojila ani výměna celého Federálního shromáždění.²⁰⁰ Například samotné Občanské fórum Černošic, tj. obce s pár tisíci obyvateli, navrhlo tři vlastní kandidáty. Návrhy na kooptanty obsahovaly často i krátké zdůvodnění kan-

195 SUK, J.: Labyrintem revoluce, s. 310.

196 Z tohoto důvodu se zřejmě nestal poslancem např. Michal Horáček. V životopise, který Horáček předkládal při kandidatuře do Federálního shromáždění v červnových volbách 1990 (opět neúspěšně), uvádí: „17. ledna 1990 v 19.30 hodin zvolen z osmi kandidátů tajným hlasováním kandidátem Občanského fóra Prahy 6 na úřad poslance FS.“ Archiv KC OF, Praha, karton 36, složka Kandidáti pro volby 1990.

197 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

198 Usnesení kontrolní komise KC OF ze dne 2. února 1990, příloha zápisu ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990, tamtéž.

199 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

200 Návrhy kandidátů viz A ÚSD, Archiv KC OF, karton 36, složka Kandidáti pro volby 1990. Československo tehdy mělo 76 okresů a 10 pražských obvodů.

didatury a odhalovaly, jaké hodnoty a postoje byly v lednu 1990 považovány za předpoklad politické dráhy. Návrhy zdůrazňovaly především dvě vzájemně se vylučující charakteristiky kandidátů: distanc vůči komunistickému režimu (nečlenství v komunistické straně, zásluhy v listopadové revoluci) a vysoký společenský status (akademické tituly, dlouhodobá vysoká odbornost). Jeden z černošických kandidátů tak vedle 25leté zkušenosti s prací ve výzkumu ochrany půdy zdůrazňuje, že z jeho pěti dětí tři trvale žijí v USA.²⁰¹ Výběr kandidátů také ukazuje, že (bývalé) členství v komunistické straně představovalo již v lednu 1990 zásadní překážku v politické dráze. Dokumentuje to výpověď blízkého spolupracovníka Rudolfa Battěka, otrokovického disidenta a pozdějšího kooptanta Alberta Černého: „Zajímavý byl boj o to, kdo bude kooptován. Protože konkrétně ve Zlíně, a podobné snahy byly i v jiných volebních krajích, bývalí komunisti povyhazováni po roce '68, obrodáci takzvaní, tak ti se chopili iniciativy a samozřejmě začali navrhopvat bývalé papaláše z toho předsrpnového režimu. No a já jsem vystoupil, že je naprosto nová situace, dějiny se pohnuly někam a československé občany musí zastupovat lidé, kterým budou věřit, a ne bývalí komunisté. Omluvil jsem se za to, že to není osobní, ale řekl jsem, komunisti ne.“²⁰²

Nejmenším, ale nejhlučnějším hráčem v boji o poslanecké mandáty byly politické strany sdružené v exkluzivním klubu politické komise Občanského fóra. Její předseda Václav Benda na sněmu Občanského fóra 3. února prohlásil, že politické strany jsou v rámci Občanského fóra diskriminovány, což se projevilo již při kooptaci do Federálního shromáždění, kdy strany získaly pouze 6 mandátů (mezi něž se nevešel ani Bendův nejstarší syn Marek²⁰³). Při kooptacích do České národní rady však neměly strany získat žádný mandát a V. Bendovi došla trpělivost: „Nutíte nás, abychom postupovali nějak samostatně nebo se spojovali v nějaké jiné koalice – to, co se odehrálo kolem ČNR, je pro nás zdrojem krajní nedůvěry ke všem slibům.“²⁰⁴

201 Jako hlavní kvalifikační předpoklad jeho kolegyně ze stejného Občanského fóra se uváděl fakt, že organizovala stravování studentů ve stávce. Ani jeden z nich nebyl kooptován, ale oba se stali poslanci ČNR ve volbách v červnu 1990.

202 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Michalem Benčíkem, Bratislava 17. listopadu 2011; Rozhovor s Albertem Černým, Otrokovice 29. května 2012.

203 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990. Marek Benda byl nakonec kooptován do ČNR.

204 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

V konfliktu s politickou komisí se také poprvé otevřeně projevil spor s vězni padesátých let. V Křesťanskodemokratické straně, Panevropské unii a částečně i v dalších stranách byli zastoupeni lidé, kteří svou identitu zakládali na politické perzekuci padesátých let, a nikoliv jako mainstream Občanského fóra na reformním pokusu pražského jara a/nebo disentu za normalizace. Miroslav Kopt z Panevropské unie, účastník sněmu Občanského fóra (nikoliv poslanec za Občanské fórum, jak uvádí ÚSTR²⁰⁵), datuje svůj rozchod s Občanským fórem právě kooptacemi, kdy neuspěl se svým požadavkem na alespoň jedno místo v České národní radě. Na sněmu Občanského fóra ventiloval svou frustraci slovy: „O nějaké demokracii tu nemůže být řeč – je mně 55 let, ve třinácti letech jsem začal bojovat proti tomuhle režimu, v padesátých letech jsem odseděl šest let v koncentráku – celou dobu jsem nepřestal politicky pracovat a nikdy nás nenapadlo, že se se svými přáteli dostaneme do takovýchto konců, že se budeme muset ve fóru, které si říká demokratické, dožadovat nebo žebrat o nějaké jedno jediné místo.“²⁰⁶ Na stejném sněmu se k Miroslavu Koptovi přidal Ivan Dejmal, který si stěžoval, že požadavek Konfederace politických vězňů, aby vězni padesátých let získali alespoň symbolické zastoupení v parlamentech, byl odmítnut s odkazem na to, kolik bývalých politických vězňů zastává významné funkce. Dejmal ale upozorňoval, že „to je úplně jiná sorta lidí, než jsme my vězni ze 70. a 80. let – ti lidé jsou krajně nervózní, to, že nedostali ani jedno místo v ČNR, to mezi nimi způsobilo takové pobouření, že to povede, až se sejdou, až k veřejnému vyslovení nedůvěry OF“.²⁰⁷ Je paradox, že hlavní důvod, proč nezasedlo v parlamentech více politických vězňů z padesátých let, byl v tom, že tato místa obsadili mladí regionální aktivisté Občanského fóra, kteří, jak ještě ukážeme, později stáli u zrodu české praviče a spolu s politickými vězni padesátých let vytvořili mocnou politickou a ideovou koalici delegitimizující morální nároky postdisidentského politického středu a levice.

205 <http://www.ustrcr.cz/cs/miroslav-kopt> (přístup 25. června 2013.)

206 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

207 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

VIII. „Stará garda“ a noví kooptanti

Vlastní kooptaci do Federálního shromáždění, která proběhla na oddělených schůzích sněmoven 30. ledna 1990, provázely zmatky. Předsednictvo Sněmovny lidu nebylo kvůli rezignacím a odvolávání poslanců usnášeníschopné, a jeho funkce tak muselo převzít plénum sněmovny (a formálně přijmout rezignace a odvolání poslanců).²⁰⁸ Ze stejného důvodu byla Sněmovna národů usnášeníschopná jen těsně, o tři hlasy. Ani jedno z revolučních hnutí nebylo schopné včas dodat seznam nových poslanců. Jak si stěžoval Petr Kučera, „na sjezdu OF okresů jsme přednesli pracovní návrh, řešil se 5,5 hodiny, ale nakonec se kandidáti měnili na poslední chvíli“.²⁰⁹ Podle kooptanta první vlny Libora Kudláčka se na jedno parlamentní místo dostavili dokonce tři kandidáti.²¹⁰ Naopak dvě místa ve Sněmovně lidu zůstala neobsazena, protože na ně nebyli navrženi kandidáti.²¹¹ Poslanci „volili“ své nové kolegy, aniž by měli v ruce seznam navržených poslanců. Někteří z nových poslanců dorazili do parlamentu pozdě a nestačili složit poslanecký slib (jiní naopak zasedli do poslaneckých lavic dřív, než byli zvoleni, a museli být předsedou Sněmovny národů J. Stankem vykázáni). Zvolen byl také Szilárd Samogyi, kterému ještě nebylo 21 let (o dvacet dní), a jeho volba musela být prohlášena za neplatnou.²¹² Na tento fakt upozornil Jan Bubeník, který tak zůstal nejmladším poslancem Federálního shromáždění. Podobné zmatky provázely i kooptaci do České národní rady 6. února, kde se ještě během samotné volby opravovala řada jmen, a jedno jméno poslance bylo na žádost Občanského fóra vyškrtáno. Podle svědectví zaměstnanců Kanceláře Federálního shromáždění dorazili někteří kooptanti místo do České národní rady omylem do Federálního shromáždění, zřejmě v domněnku, že je „parlament jako parlament“.²¹³

208 Stenoprotokol 6. schůze Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 30. ledna 1990 (viz pozn. 72).

209 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

210 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

211 Stenoprotokol 6. schůze Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 30. ledna 1990 (viz pozn. 72).

212 Tamtéž, § 4 zákona o volbách do Federálního shromáždění č. 44/1971 Sb.

213 Osobní rozhovor s tehdejší dlouholetou zaměstnankyní Kanceláře Federálního shromáždění Zdeňkou Garnotovou, Praha 24. října 2011.

Celkově po listopadu 1989 rezignovalo nebo bylo odvoláno 160 poslanců Federálního shromáždění z 350 poslanců zvolených ve volbách 1986.²¹⁴ Na jejich místa nastoupilo celkem 155 kooptovaných poslanců, 23 v první vlně 28. prosince 1989, ostatních 132 na 23. a 24. schůzi Federálního shromáždění (30. ledna a 27. února 1990). Několik křesel poslanců, kteří rezignovali v březnu a dubnu 1990 (včetně jednoho z kooptantů), zůstalo neobsazeno. Třicet mandátů nahradily samotné strany Národní fronty (KSČ čtrnáct, lidovci devět, tj. polovinu svých poslanců,²¹⁵ malé slovenské strany téměř všechny své poslance, zatímco socialisté se kooptací neúčastnili²¹⁶). Občanské fórum a Veřejnost proti násilí tedy získaly 125 poslaneckých míst, a to především na úkor komunistické strany, ale také společenských organizací, které byly z kooptací vyloučeny, takže všech 23 bezpartijních poslanců, kteří rezignovali nebo byli odvoláni, bylo nahrazeno revolučními hnutími.

Kooptací byla zahájena hluboká proměna Federálního shromáždění nejen po stránce politické, ale i socioprofesionální a demografické. Právě poslední aspekt byl nejviditelnější. „Staré gardě“, jak vedení Občanského fóra pracovně nazývalo poslance, kteří rezignovali nebo byli odvoláni,²¹⁷ bylo v průměru přes 58 let. Více než tři čtvrtiny z těchto poslanců se narodily před válkou a nejsilnější věkovou kategorií byli šedesátníci (65), kterých bylo téměř dvakrát více než třicátníků (18) a čtyřicátníků (17) dohromady.²¹⁸ Věkový profil „staré gardy“, jak ukazuje Jana Reschová, byl způsoben schématem, kterým se vytvářela kandidátka do Federálního shromáždění. Do parlamentu byli nominováni především krajští, případně okresní tajemníci komunistické strany, předáci odborových organizací národních podniků, předsedové organizací Národní fronty, předsedové družstev, tj. v podstatě jednogenerační skupina komunistických kádří.²¹⁹ Oproti tomu průměrnému kooptantovi bylo nece-

214 CIGÁNEK, František: *Kronika demokratického parlamentu: 1989–1992*. Praha, Cesty 1992, s. 49.

215 Srov. FIALA, Petr (et al.): *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 449 a n.

216 Svobodné slovo prezentovalo kooptaci svého vlastního redaktora Petra Kučery jako kooptaci Československé strany socialistické, nicméně Kučera byl kooptován za Občanské fórum. Viz Nová doba – noví poslanci, In: *Svobodné slovo*, 31. ledna 1990, s. 1 a 4.

217 A ÚSD, Archiv KC OF, karton 36, složka Kandidáti.

218 Následující analýza vychází z pracovního Slovníku poslanců Federálního shromáždění 1986–1992, který průběžně vzniká jako součást výzkumu o Federálním shromáždění. Uloženo v ÚSD.

219 RESCHOVÁ, Jana: Nová politika s novými lidmi. Federálne zhromaždenie v roku 1990. In: *Sociologický časopis* 28 (1992) 222–236, s. 227.

lých 45 let, více než polovina nových poslanců se narodila až po válce a téměř dvě třetiny z nich byli třicátníci a čtyřicátníci.²²⁰ Mezi kooptanty bylo více dvacátníků (kategorie, která dříve vůbec neexistovala) než šedesátníků. Ale i mezi kooptanty najdeme některé poslance úctyhodného věku, například jednadsmesátiletý slovenský poslanec Michal Géci byl v roce 1948 jako poslanec Demokratické strany „vyakčněn“ ze Slovenské národní rady. Nicméně „omlazení“ Federálního shromáždění potvrzuje postřeh Zdeňka Jičínského, že listopad 1989 (v důsledku politického bezčasí normalizace) byl také generační revolucí, která se chtěla odštíhnout od „špatného dědictví otců“.²²¹

Radikálně se proměnil také genderový poměr. Mezi „starou gardou“ bylo 29 žen, tj. 19 procent, což bylo o něco méně, než činil průměr mezi poslanci zvolenými v roce 1986 (zhruba 30 procent).²²² Pouze tři z nich zastávaly nějakou významnější politickou funkci a jedinou skutečnou politickou mezi těmito ženami byla Marie Kabrhelová. Ostatní poslankyně byly „reprezentativní“, vedle několika málo žen ve vedoucích pozicích (ředitelka gymnázia či předsedkyně JZD) se většinou jednalo o nižší úřednické a dělnické profese, jako pletačky, dojičky, učitelky či účetní. Jejich role byla opticky vyvažovat „centrální poslance“ a reprezentovat lid jako mnohotvárnou, a přesto jednotnou oporu strany.²²³ Naproti tomu mezi kooptanty bylo pouze šest žen (Božena Fuková, Magdaléna Kačicová, Dana Němcová, Vlasta Parkanová, Jana Petrová a Elenóra Sándorová), tj. necelá čtyři procenta. Malý počet žen byl zmíněn při debatě o nominacích do Federálního shromáždění na sněmu Občanského fóra, kde si čerstvý ředitel ČST Jiří Kantůrek stěžoval: „Ze všech možných stran jsem bombardován námitkami, že je do zastupitelských sborů obsazováno málo žen – to je velmi vážný společenský problém a může se to projevit ve volební kampani.“²²⁴ Tento nízký počet odpovídal nízkému zastoupení žen v obou revolučních hnutích, např. v třicetileté radě Občanského fóra začátkem ledna zasedala jediná žena, Jana Petrová.²²⁵

220 Pokud bereme v úvahu pouze kooptanty za Občanské fórum, potom je průměrný věk ještě o více než rok nižší.

221 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 46.

222 RESCHOVÁ, J.: *Nová politika s novými lidmi*, s. 227. Nižší podíl byl dán faktem, že na „odstřelovacím seznamu“ byli takřka výhradně muži.

223 Srov. MACURA, Vladimír: *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948 – 1989*. Praha, Pražská imaginace 1992; FIDELIUS, P.: *Řeč komunistické moci*.

224 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 3. února 1990.

225 A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990. S tím, jak postupně politický vliv rady Občanského fóra upadal, se v ní žen objevovalo více.

Především ale korespondoval s novým chápáním Federálního shromáždění – nikoliv jako zrcadla společnosti, ale jako reprezentanta politických zájmů. Těch několik málo kooptantek nereprezentuje ženy, ale zastupuje významné politické proudy či vystupuje svébytně jako významné politické osobnosti. Božena Fuková například patřila ke čtyřem poslancům Národního shromáždění, kteří hlasovali proti smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk (o mandát přišla v procesu kooptací v roce 1969). Nové chápání parlamentu sdílely i bývalé strany Národní fronty, z třiceti mandátů, které si obměnily strany Národní fronty samy, nebyla jediná žena.

Podobně jako genderová reprezentace se rozpadla i reprezentace socio-profesní. Zatímco v komunistickém parlamentu se kladl důraz na zastoupení všech profesních skupin společnosti, zejména dělnických profesí, při výběru kooptantů tento aspekt nehrál velkou roli s jedinou výjimkou, a to byl důraz na dostatečný počet právníků potřebných pro přípravu zákonů.²²⁶ Téměř zcela zmizela dříve početná kategorie „ústředních poslanců“, tj. vlivných politických postav, pro něž poslanecký mandát znamenal jakýsi statusový doplněk. Ta dříve tvořila 20–25 procent poslaneckého sboru.²²⁷ Vzhledem k odporu vůči kumulaci funkcí a zejména tlaku okresních Občanských fór je nenahradily vůdčí postavy Občanského fóra. Jediný, kdo držel zároveň poslanecký mandát a ministerskou funkci, byl Petr Pithart. Socioprofesní proměna je dobře vidět na výši a struktuře vzdělání poslanců. Přestože Občanské fórum kladlo v lednu 1990 stále ještě jistý důraz na zastoupení dělníků, měly téměř tři čtvrtiny kooptantů vysokoškolské vzdělání. Struktura vzdělání se výrazně lišila od komunistického Federálního shromáždění, ale i pozdějších postkomunistických parlamentů: nejvíce bylo zastoupeno humanitní vzdělání (31 poslanců), následovala práva (22), technické obory (19), medicína (15), přírodní obory (13).²²⁸ Pouze 10 kooptantů (6 procent) mělo ekonomické vzdělání.

Protože se při kooptacích dodržel princip příslušnosti poslanců k volebním obvodům, nedošlo k žádným výrazným změnám v národnostní struktuře poslanců. Nezměnil se nijak výrazně počet slovenských (navíc chráněných zákazem majorizace ve Sněmovně národů) či maďarských a polských poslanců. Z Federálního shromáždění vypadl pouze jediný zástupce německé

226 Vystoupení Petra Pitharta na sněmu 6. ledna 1990. A ÚSD, Archiv KC OF, zápis ze sněmu Občanského fóra 6. ledna 1990.

227 RESCHOVÁ, J.: Nová politika s novými lidmi, s. 228.

228 Relativně vysoký podíl přírodních vědců je dán enormním (a krátkodobým) zájmem o ekologii.

menšiny, Haribert Panster (v České národní radě ale po červnových volbách zasedal jiný zástupce Němců, Walter Piverka, vykooptovaný z parlamentu v roce 1970 za aktivní účasti Hariberta Panstera).²²⁹

Díky zachování principu regionální reprezentace kooptanti hráli, alespoň v českém prostředí, zásadní roli ve vytváření polistopadové politické elity. Například politický solitér Miloš Zeman tak získal platformu pro uplatnění svých nepochybných řečnických schopností a připravil si půdu pro další politický růst po červnových volbách. Kooptace přivedly do parlamentu také budoucího předsedu lidové strany Josefa Luxe. Také mezi kooptanty za komunistickou stranu najdeme její dva pozdější předsedy, Jiřího Machalíka a Miroslava Grebeníčka.

Nejdůležitější ale byly kooptace pro vývoj Občanského fóra a formování české pravice. Vedle dosavadní revoluční elity tvořené téměř výhradně Pražáky se ve Federálním shromáždění ustavila početná skupina regionálních disidentů a aktivistů Občanského fóra. Skupinu 75 kooptantů za Občanské fórum tvořily v zásadě dvě kategorie poslanců s rozdílnou legitimitou. Menší z nich stavěla na morální autoritě disentu, druhá pak na legitimitě revoluční. Do první skupiny by bylo možné zařadit signatáře Charty 77, kterých byla mezi kooptanty celá třicítka. V parlamentu tak najdeme ustálené tři disidentské proudy představující tři odlišná politická a kulturní východiska: náboženské, především katolické (např. Václav Benda, Jaroslav Cuhra), reformněkomunistické (Zdeněk Jičínský, Jaroslav Šabata) a liberálně a sociálnědemokratické (Martin Palouš, Rudolf Battěk). Silně byla ale také zastoupena nejmladší generace disidentů, aktivních v Hnutí za občanskou svobodu, jako například opavský ekologický aktivista a chartista Jaromír Piskoř, kteří toto trojčlenné dělení příliš nerespektovali. Rok 1968 pro ně nehrál zásadní roli politického a identitního „štěpení“ (*cleavage*), protože jejich socializace probíhala až za normalizace. Morální autorita odporu ke komunismu byla chápána značně omezeně, mezi kooptanty za Občanské fórum najdeme pouze jediného politického vězně padesátých let (Věroslav Sláma),²³⁰ naopak mezi nimi figuruje jméno Vladimíra Kolmistra, který se na tehdejších perzekucích zřejmě alespoň nepřímo podílel.²³¹

229 Srov. PIVERKA, Walter: *Býti Němcem*. Středokluky, Zdeněk Susa 2006, s. 66–88 a 78–79. Srov. též nevydanou práci Waltera Piverky „Německá menšina v Československu po převratu v roce 1989“.

230 Do ČNR byl kooptován za Prahu 9 ještě politický vězeň 50. let Bohuslav Hubálek.

231 Srov. TOMEK, Prokop: Tragický případ Miroslava Dolejšího a Eugena Vrby. In: *Soudobé dějiny*, roč. 16, č. 2–3 (2009), s. 419–435.

Druhou skupinu kooptantů tvořili lokální revoluční vůdci, kteří svůj status nestavěli na morálním kreditu perzekuce, ale na zásluhách na místních revolucích. Jejich zapojení do Občanského fóra nevycházelo z žádné předchozí opoziční aktivity, ale bylo často dílem náhody. Někteří, jako například Miroslav Macek, se náhodně ocitli v Praze v době prvních revolučních dnů a fyzicky přenesli revoluční vlnu s sebou (v Praze si byl půjčit film s Hugo Haasem pro zábřehský filmový klub a s ním si zpátky přivezl i studentské prohlášení, které před promítáním přečetl).²³² Jiným okolnosti umožnily plné nasazení pro práci v Občanském fóru (například kooptant Miloslav Sychra se prosadil v rámci svitavského Občanského fóra, protože jako fotograf a výtvarník na volné noze měl dostatek volného času).²³³ Další zas poskytl svůj balkon pro řečníky na demonstraci v Uherském Hradišti (Jaroslav Růžička)²³⁴ či byl jako čerstvě dostudovaný právník přibrán k jednání s bývalými chomutovskými funkcionáři (Petr Toman).²³⁵ Vedle včasného zapojení do revoluce a organizačních či řečnických schopností staví tato skupina na revoluční radikalitě. Již v lednu 1990 se vymezovala vůči bývalým komunistům, později se aktivně zapojí do pátrání po bývalých agentech StB, přičemž obojí jim poslouží jako nástroj proti chartistické či reformněkomunistické konkurenci uvnitř Občanského fóra. Vzhledem k absenci formální struktury Občanského fóra znamenaly kooptace pro tuto mladou, převážně mimopražskou politickou elitu jednu z mála příležitostí politického prosazení. Ve Federálním shromáždění tak v lednu 1990 zasedla řada postav, které o necelý rok později stanou u zrodu ODS, jako Petr Čermák, Miroslav Macek či Jiří Pospíšil. Další mimopražští kooptanti, jako Vlasta Parkanová, Libor Kudláček nebo Oldřich Kužílek, později posílili řady ODA.²³⁶

232 Viz Z posla dobrých zpráv se stal přítel na telefonu. In: *Šumperský a jesenický deník* (příloha Moravský sever), 3. listopadu 2009, s. 2.

233 BENDA, Stanislav – KULHAVÝ, Jan: *Dva roky pro budoucnost: 99 parlamentních rozhovorů*. Praha, Alfa 1992, s. 159.

234 POTYKA, Miroslav: Vzpomínky na OF v Uherském Hradišti. In: *Slovácký deník* (příloha Slovácké noviny), 4. prosince 2009, s. 9.

235 BENDA, S. – KULHAVÝ, J.: *Dva roky pro budoucnost*, s. 170.

236 Stejně tomu bylo v ČNR, i zde řada kooptovaných aktivistů Občanského fóra později přešla do ODS, jako Jiří Honajzr, Petr Lom, Libor Novák, Jiří Vlach, do ODA pak například jeden ze zakladatelů rokycanského Občanského fóra Jan Kalvoda. Mezi kooptanty do Federálního shromáždění nebyl žádný ze zakladatelů ODA, pouze v ČNR zasedl Viktor Dobal, a to nikoliv kvůli svému členství v ODA, ale jako součást bývalého katolického disentu.

Pochopitelně ne všichni mladí regionální aktivisté Občanského fóra kooptováni do Federálního shromáždění později stáli u zrodu české pravice. Významnou výjimkou byl například ostravský kooptant Lubomír Zaorálek. Také hranice mezi oběma skupinami kooptantů nebyly zcela ostré. Především mladší generace chartistů, jako Jana Petrová, Jaromír Piskoř či Milan Hruška, našla velmi rychle společnou řeč s regionálními aktivisty Občanského fóra a úzce s nimi spolupracovala v parlamentních orgánech. Paradoxně jednou z líhní budoucí ODS se tak staly výbory pro životní prostředí Federálního shromáždění, kam byla řada těchto mladých kooptantů, často bez vyššího vzdělání, „uklizená“ (Petr Čermák, Michal Malý, Jaromír Piskoř, Miloslav Soldát). „Byli jsme tam takoví buřičové,“ vzpomínal Jaromír Piskoř, „nás se v tom ekologickém výboru Federálního shromáždění sešlo asi deset poslanců v mém věku, dost drsných hochů.“²³⁷

Magdalena Hadjiisky ve své skvělé práci o vzniku ODS argumentuje proti tvrzení, že ODS je stranou parlamentního původu či stranou kádrů.²³⁸ Naopak ukazuje, jak strana vyrůstá ze stupňující se frustrace místních aktivistů Občanského fóra z pražského postdisidentského „centra“, kam řadí i kooptanty za Občanské fórum. Přestože obecně je teze Hadjiisky správná, průběh kooptací ukazuje, jak důležitým prostorem pro prosazení místních aktivistů Občanského fóra parlament (jak Federální shromáždění, tak Česká národní rada) byl. Stal se zároveň médiem, které jim umožnilo překonat jejich dosavadní marginalizaci, a také důležitým prostředkem jejich politické socializace. Například názory kooptanta Karla Novosáda, jednoho z organizátorů revolučních shromáždění na žateckém náměstí VRSR, byly „nepříliš vzdálené socialismu s lidskou tvář“ a teprve na půdě Federálního shromáždění došlo k jeho posunu doprava a vedlo k přestupu do ODA.²³⁹ Také se

237 BINAR, Aleš – PLAČEK, Radim: *Opava 1989 ve vzpomínkách*. Opava, Slezská univerzita v Opavě 2009, s. 102. Srov. též ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Jaromírem Piskořem, Praha, 20. dubna 2012.

238 HADJIISKY, Magdalena: Vznik Občanské demokratické strany: Pokus o sociologickou analýzu. In: Gjuričová, Adéla – Kopeček, Michal (ed.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Praha – Litomyšl, Paseka 2008, s. 70–90. Hadjiisky se obsáhleji tématu věnovala ve své dizertační práci *De la mobilisation citoyenne à la démocratie de partis. Participation et délégation politiques dans la nouvelle démocratie tchèque (1989–1996)* obhájené na Institut d'Etudes Politiques de Paris v roce 2004.

239 DLOUHÝ, Hynek: Listopad 89: Žatecké přijel podpořit také Zdeněk Svěrák. In: *Žatecký a lounský deník*, 16. listopadu 2009, s. 2. BENDA, S. – KULHAVÝ, J.: *Dva roky pro budoucnost*, s. 113.

zdá, že střet, ze kterého vyrostla ODS, začal dříve, než jej datuje Magdalena Hadjiisky (po červnových volbách 1990), protože již začátkem ledna 1990 byla okresní a krajská Občanského fóra dost silná na to, aby si vynutila dodržení regionálního principu při kooptacích a prosadila své vlastní kandidáty na úkor osobností pražského „centra“. Svoji roli hrál i fakt, že po obsazení nejvyšších exekutivních (ale i justičních) postů se vytvořil prostor pro „druhou ligu“ Občanského fóra na parlamentní půdě (paradoxně se tento proces o tři roky později se zánikem Federálního shromáždění a mandátů mnoha kooptantů ještě jednou zopakoval). Tato regionální druhá liga Občanského fóra se již získaných pozic nehodlala vzdát, budovala dál svou oporu v místních organizacích a vytvářela politické aliance s částí postdisidentské elity, která byla nespokojena se směřováním „centra“.²⁴⁰ V červnových volbách v roce 1990 velká většina z nich obhájila poslanecký mandát, případně byla zvolena do České národní rady.²⁴¹

240 Zájmy těchto regionálních, a tedy mediálně zcela neznámých politiků mohou být jedním z důvodů, proč došlo ke schválení volebního zákona založeného na proporčním, a nikoliv na většinovém principu. Každopádně se zdá, že Jičínskému boj za proporční systém opět paradoxně prospěl nově se formující pravici, která postrádala známé osobnosti.

241 Celkově bylo z 93 českých kooptantů znovu zvoleno v červnu 1990 do Federálního shromáždění 49 (53 procent), šest z nich do České národní rady, několik z nich, jako například Jaroslav Šabata, odešlo do exekutivy. U kooptantů zvolených za slovenské obvody byla úspěšnost nižší, z celkového počtu 62 slovenských kooptantů obhájilo mandát ve Federálním shromáždění 28 (45 procent) a dva byli zvoleni do Slovenské národní rady.

IX. Závěr

Je jistě paradox, že Jičínského kooptace měly zásadní důsledky pro formování české neoliberální, popřípadě neokonzervativní pravice. Jaké byly další důsledky kooptací, ať už zamýšlené, či nikoliv? Kooptace podstatně změnily postavení parlamentu v polistopadovém rozložení moci. Institut kulatých stolů po kooptacích zanikl a parlament se stal hlavní (byť ne jedinou) platformou pro politická vyjednávání. Výrazně se zrychlil zmíněný proces „sebeaparlamentarizace“, tj. sebeuvědomování si výlučnosti zákonodárce a emancipace vůči exekutivní moci.²⁴² Pomlčková válka, která vypukla vzápětí po kooptacích, se tak vedla v parlamentu, a nikoliv v politických kuloárech či na ulici. Vedlejším efektem posunu od kulatého stolu k parlamentnímu vyjednávání byl hluboký propad vlivu menších stran Národní fronty, jejichž skromné poslanecké kluby a nevalné volební vyhlídky nemohly konkurovat mnohem početnějším a perspektivnějším klubům Občanského fóra a komunistické strany. Spolu s vnějším postavením parlamentu ve struktuře moci se proměnilo i vnitřní fungování Federálního shromáždění jako instituce. Kooptace sice obměnily necelou polovinu poslanců, v důležitých orgánech Federálního shromáždění (předsednictva, vedení výborů) byla ale změna mnohem hlubší. Podle Jany Reschové se předsednictvo Federálního shromáždění obměnilo ze dvou třetin, předsednictva sněmoven úplně a funkce předsedů výborů z 85 procent.²⁴³

Výrazně se zvýšilo tempo práce parlamentu, který se scházel mnohem častěji než před Listopadem a projednal (a nikoliv pouze formálně schválil) obrovské množství zákonů. S tím souvisí další vnitřní proměna, a to vytváření jednacího řádu, jenž by odpovídal parlamentu, nad kterým nestojí dohlížející komunistická strana, ale který si musí vnitřní konflikty sám regulovat. Přestože nový jednací řád byl přijat až v dalším volebním období,²⁴⁴ došlo již

242 Podle Miroslava Výborného měly kooptace ještě větší dopad na sebedůvěru poslanců národních rad, kteří si teprve tehdy uvědomili, že „nejsou jen nějakým větším KNV, že nejsou jen přenositelem nějakých mocenských úradků toho nábreží, ale že jsou parlamentáři“. Vystoupení M. Výborného na konferenci *Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989–92*, 22.–23. listopadu 2012, Národní muzeum, Praha (zvukový záznam uložen v ÚSD).

243 RESCHOVÁ, J.: *Nová politika s novými lidmi*, s. 227.

244 Zákon o jednacím řádu Federálního shromáždění č. 56/1991 Sb. vstoupil v platnost 1. března 1991.

krátce po kooptacích ke změnám v projednávání zákonů. Zejména důležitá byla iniciativa Vladimíra Mikuleho, který mj. prosadil, že každý pozměňovací návrh musí být nejprve projednán v ústavně-právním výboru, než se o něm hlasuje.²⁴⁵ Poslanecký mandát už nebyl občasnou povinností či statusovým doplňkem, ale stal se prací na plný úvazek, s tím se také objevila otázka poslaneckého platu.²⁴⁶ Podstatně se proměnila politická kultura. Místo dokonalého parlamentního stroje komunistické éry s disciplinovanými poslanci, předschválenými příspěvky a pečlivou choreografií schůzí byl kooptovaný parlament obrazem chaosu, improvizace a procedurálních zádrhelů. Také chování poslanců se změnilo, a jak vzpomínají poslanci zvolení v roce 1986, nikoli vždy k lepšímu. Neustálé přímé televizní přenosy sváděly k exhibicionismu, řada poslanců začala v revolučním nadšení nosit do parlamentu zbraně, jiní zas využívali parlament jako cestovní kancelář.²⁴⁷

Kooptace znamenaly krok na cestě Federálního shromáždění od stavovského modelu reprezentujícího všechny společenské vrstvy k liberálnímu modelu kolbiště politických stran a zájmů. Byl to stále pouze první krok, protože jednak zůstal do červnových voleb zachován důležitý regionální princip (tj. poslanci „reprezentují“ svůj obvod) a jednak se samotné Občanské fórum vytvářelo do určité míry jako stavovské reprezentativní těleso bez výrazné profilace politických proudů. Teprve rozpad poslaneckého klubu Občanského fóra skoro o rok později tento proces dokončil. Tím, že dávaly stranám a hnutím možnost vybírat nové poslance, kooptace také přispěly k zavedení proporčního volebního systému a vytvořily podmínky pro vznik silně stranické demokracie.

Z širšího středoevropského hlediska byly hlavním důsledkem kooptací do Federálního shromáždění institucionalizace a zpomalení listopadové revoluce. V postkomunistické Evropě svou rychlostí výjimečná revoluce se změnila na „refoluci“,²⁴⁸ hybridní tvar mezi reformou a revolucí. Kooptace,

245 JIČÍNSKÝ, Z.: *Československý parlament*, s. 91–92.

246 Srov. obsáhlá diskuse předsednictva Federálního shromáždění k této otázce – viz AFS, fond FS-V, P-FS, stenozáznam 33. schůze P-FS (30. ledna 1990).

247 ÚSD, COH, sb. Rozhovory. Rozhovor s Michalem Benčíkem, Bratislava 17. listopadu 2011; Rozhovor s Albertem Černým, Otrokovice 29. května 2012. Michael Kocáb následovně vzpomínal na vztah ke „starým“ poslancům: „Ostatní jsme nevnímali. Revoluce dává lidrům takový pocit moci, že si mohou dovolit přehlédnout celý zástup poražených. Bývalí komunističtí poslanci se tvářili, jako by tam ani nebyli.“ KOCÁB, M.: *Když nebyl čas na hraní*, s. 29–31.

248 GARTON ASH, T.: *Rok zářků*. s. 11.

přestože byly specificky československou metodou, přiblížily Československo ostatním zemím východní Evropy. Vytvořily novou politickou třídu a zároveň umožnily přežít (byť často jen na čas) mnoha „starým strukturám“: stranám Národní fronty a nemnohým jejich funkcionářům, právnímu systému komunistického Československa, ústavnímu pořádku z roku 1968, a tím i společnému státu Čechů a Slováků.

X. Přílohy

1.

Kopie originálu ústavního zákona o prodloužení volebního období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů ze dne 15. října 1969, předpis č. 117/1969 Sb. (Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – Archiv Federálního shromáždění)

Ú s t a v n í z á k o n
ze dne 15. října 1969

o prodloužení volebního období národních výborů, národních
rad a Federálního shromáždění, Nejvyššího soudu, krajských,
okresních a vojenských soudů

Federální shromáždění Československé socialistické republi-
ky se usneslo na tomto ústavním zákoně:

§ 1

/1/ Volební období národních výborů, národních rad a Federálního shromáždění se prodlužuje a končí dnem všeobecných voleb do těchto zastupitelských sborů, nejpozději dnem 31. prosince 1971.

/2/ Uprázdnil-li se z jakéhokoliv důvodu funkce poslance zastupitelského sboru, není třeba před provedením všeobecných voleb do tohoto sboru konat doplňovací volby.

§ 2

Vyžaduje-li to řádný chod zastupitelského sboru, může tento sbor na návrh příslušného orgánu Národní fronty doplnit volbou počet svých členů. Jde-li však o doplnění počtu poslanců Sněmovny národů Federálního shromáždění, provádí volbu příslušná národní rada /čl. 147 písm. b/ ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci/; jde-li o doplnění počtu poslanců Sněmovny lidu Federálního shromáždění, provádí volbu tato sněmovna.

§ 3

/1/ Zastupitelský sbor může svého poslance zprostit poslanecké funkce, jestliže to navrhne příslušný orgán Národní fronty pro to, že poslanec

a/ bez vážného důvodu po delší čas neplní svou poslaneckou funkci nebo

b/ svou činností narušuje politiku Národní fronty.

/2/ Obdobně může být poslanec zproštěn své poslanecké funkce také tehdy, byl-li pravomocně odsouzen pro trestný čin.

/3/ Jde-li o poslance Sněmovny národů Federálního shromáždění, rozhoduje o zproštění příslušná národní rada; jde-li o poslance Sněmovny lidu Federálního shromáždění, rozhoduje tato sněmovna.

/4/ Jde-li o zproštění funkce poslance místního národního výboru, je orgánem, který podává návrh podle odstavce 1 nebo odstavce 2, příslušný okresní orgán Národní fronty.

§ 4

Zánikem funkce poslance národní rady, který je poslancem Sněmovny národů Federálního shromáždění, zaniká i jeho funkce poslance této sněmovny.

§ 5

Předpisy o doplňovacích volbách a o odvolávání poslanců voliči zůstávají nedotčeny.

§ 6

Volební období Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů končí dnem, který stanoví ústavní zákon o soudech a prokuraturách /čl. 145 úst. zák. č. 143/1968 Sb./.

- 3 -

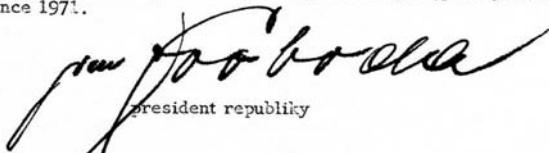
§ 7

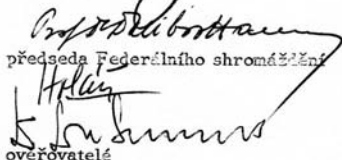
Ústavní zákon č. 112/1967 Sb., o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů, ústavní zákon č. 83/1968 Sb., o skončení volebního období národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady, a ustanovení článku 148 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, se zrušují.

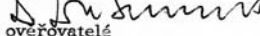
§ 8

/1/ Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

/2/ Ustanovení § 1 až 4 pozbudou účinnosti dnem, kdy budou provedeny všeobecné volby do zastupitelských sborů, nejpozději dnem 31. prosince 1971.

prezident republiky

předseda Federálního shromáždění

ověřovatelé

předseda vlády ČSSR

2.

Kopie originálu ústavního zákona o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů ze dne 23. ledna 1990, předpis č. 14/1990 Sb. (Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – Archiv Federálního shromáždění)

Ústavní zákon

ze dne 23. 1. 1990,

o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů

Federální shromáždění Československé socialistické republiky se usneslo na tomto ústavním zákoně:

Článek I

(1) Poslanci Federálního shromáždění, České národní rady, Slovenské národní rady a národních výborů všech stupňů, kteří v zájmu vyrovnaní rozložení politických sil nebo vzhledem k svému dosavadnímu působení neskytají záruky rozvoje politické demokracie, mohou být ze své funkce odvoláni politickou stranou, jejímiž jsou členy. Poslance bez stranické příslušnosti může odvolat příslušný orgán Národní fronty po vzájemné dohodě s Občanským fórem v České socialistické republice a s hnutím Veřejnost proti násilí ve Slovenské socialistické republice.

(2) Předsednictva sněmoven Federálního shromáždění, předsednictva národních rad a rady národních výborů vezmou odvolání poslanců na vědomí.

(3) Ustanovení volebních zákonů o odvolávání poslanců voliči zůstávají nedotčena.

Článek II

Národní výbor může doplnit počet svých členů volbou na návrh předložený Občanským fórem v České socialistické republice a hnutím Veřejnost proti násilí ve Slovenské socialistické republice po vzájemné dohodě s politickými stranami a s příslušným orgánem Národní fronty.

- 2 -

Článek III

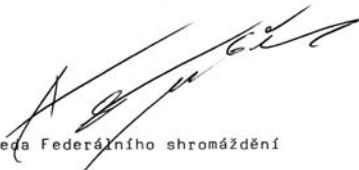
- (1) Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.
- (2) Články I a II pozbývají účinnosti dnem 31. března 1990.

prezident
Československé socialistické republiky

předseda vlády ČSSR

předseda Federálního shromáždění

ověřovatelé

3.

Část zápisu z 31. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 28. prosince 1989 (Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – Archiv Federálního shromáždění)

Poslankyně H. Kantorová: Včera na klubu komunistických poslanců poslanec Ján Marko slíbil, že ústavněprávní výbor nebo legislativní odbor Federálního shromáždění byl požádán, aby vypracoval informaci, jak podle našich právních předpisů lze odvolat poslance. Setkáváme se s tím ve volebních obvodech; stává se, že se třeba sejde shromáždění 500 lidí, většina poslance odvolá a myslí si, že tím vlastně je odvolán. Bylo slíbeno, protože takový tlak je myslím na všechny, i členy jiných stran než komunistické, i na bezpartijní poslance, aby všichni poslanci byli informováni o tom, jaký je správný postup při odvolávání poslanců. Bylo slíbeno, že snad dostaneme nějakou písemnou informaci všichni do lavic.

Předsedající, první místopředseda FS J. Stank: Je to pravda, mohu to potvrdit. Dnes ráno jsem v tomto smyslu jednal s legislativněprávním odborem Federálního shromáždění. Prosil bych informaci, zda bude dnes, nebo nebude.

Místopředseda FS J. Bartončík: Prozatím institut odvolání poslance není k dispozici. Nemáme možnost odvolat poslance, jediné negativní volbou. Veškeré změny, které doposud nastaly, jsou podloženy písemným vyjádřením, nebereme v úvahu ani ústní, telefonické rezignace, ani rezignace sdělené prostřednictvím sdělovacích prostředků – aspoň u nás ve sněmovně. Veškeré rezignace jsou podány písemně a akceptovány předsednictvem příslušné sněmovny. Jedná se o individuální osobní akt toho kterého poslance. Prozatím ani dosud projednané ústavní zákony odvolání poslanců nepřipouštějí.

Předsedající, první místopředseda FS J. Stank: Víte něco o tom, zda bude vzpomínaná instrukce dána do lavic dnes, nebo nebude?

Vedoucí organizačně politického odboru KSS K. Hurbiš: Soudruhu předsedající, dnes nebude. Úkol je zadán, je připravován, ale nebude dnes.

Předsedající, první místopředseda FS J. Stank: Dnes nebude a bude to připraveno pro nejbližší? To je velmi aktuální věc a měli jsme takový příslib, že by to dnes mohlo být.

Místopředseda FS A. Blažej: Já jsem si dal přešetřit tuto otázku příslušnými legislativními pracovníky a v zásadě to vypadá takto: normálně

vás může odvolat kolektiv voličů v takovém smyslu, že když navrhne nějaký aktiv vaše odvolání, musí to předložit Národní frontě, která kandidovala tohoto poslance. Národní fronta je povinna vám poslat toto stanovisko k vyjádření a současně ho pošle na předsednictvo Federálního shromáždění. Předsednictvo FS je povinno oznámit tomuto poslanci, aby se organizovaly normální aktivity ve všech volebních obvodech. Ve volebních obvodech musí vaši voliči veřejným hlasováním vyjádřit nedůvěru. Nedůvěra musí být 50 % plus jeden. To znamená, že se musí zorganizovat ve všech volebních obvodech normální aktivity voličů, kde veřejným hlasováním vám vysloví nedůvěru a nedůvěra musí být 50 % plus jeden. V tom případě jste oficiálně zbaveni funkce poslance voliči za vyslovenou nedůvěru. Ale to se musí zorganizovat a musí to probíhat normální legislativní cestou. Když jeden blok, jeden barák nebo jedna ulice vám vysloví nedůvěru, to neznamená, že jste povinni se vzdát poslaneckého mandátu. Nepodléhejte psychóze, náladám atd. Podle normálních předpisů, které jsou, musíme zachovat tento postup. To je jediné legální a správné.

Proto opakují znovu: nepodléhejte těmto náladám, depresím a manifestačním vzdáváním se poslaneckých mandátů, protože musíme mít zájem, aby tento orgán fungoval. Do voleb tento orgán musí fungovat a my jsme povinni zabezpečit přípravu voleb, jsme povinni zabezpečit nový volební zákon, my jsme povinni zabezpečit zákon o stranách a celou řadu dalších zákonů, proto jinak není možné zabezpečit demokratické volby. To znamená, že musí mít i opozice zájem o fungování tohoto orgánu, fungování předsednictva, fungování Federálního shromáždění. Tak to chápejte.

Bude-li rekonstrukce Federálního shromáždění, bude rekonstrukce poslanců, kteří skutečně ztratili důvěru, ale nebude z hlediska nahodilého vyjádření některých voličů, ale na základě ztráty důvěry pro politické nebo hospodářské chyby. To znamená, počítá se těm, kterým bylo například pozastaveno členství v ÚV KSČ atd. To je reálné, pochopitelné zrušit poslanecký mandát, ale nejde o masovou demisi a abdikaci poslaneckých mandátů. To nedělejte. Opakují znovu. Na mě je nesmírný tlak. Prožil jsem nesmírně kritickou situaci. Ale ať mně voliči dokážou, v čem jsem udělal chybu, v čem jsem udělal nějaký morální delikt. Když jsem hovořil o memorandu, když jsme měli nedůvěru k našim poslancům, když jsme měli nedůvěru k Federálnímu shromáždění, ať národ rozhodne, jestli my můžeme volit jako Federální shromáždění prezidenta republiky, nebo chtějí přímým hlasováním. To se dalo udělat jednoduše, ne referendem, stačil objektivní veřejný průzkum po vybraných vzorcích tisíc respondentů ze všech sociálních

skupin a za účasti politické reprezentace, která by objektivně posoudila, zda jsou lidé pro veřejné hlasování, nebo ne. Přece nebylo třeba okolo toho dělat šum. Kvůli tomu jsem nesmírně mnoho vytrpěl. Manželka se z toho nervově zhroutila. V podstatě je nenormální taková situace.

Ale opakuji znova. My nesmíme těmto náladám podléhat, musíme respektovat zákon. Když říkáme, že je právní stát, tak nyní je právní stát v této etapě respektující existující zákony. Jsou-li zákony špatné, nebo ne, to je druhá věc. Ale musí se zákony, které jsou, respektovat. Když jsou zákony špatné, musí se novelizovat. Zase mně vytýkali, že rozlišuji právní stát a demokratický stát. To je podstatný rozdíl. Právní stát je nyní. My musíme respektovat existující zákony, ale něco jiného je demokratický právní stát. Po volbách musíme vytvořit některé nové zákony. Potom můžeme hovořit o demokratickém právním státě. To jsou podstatné rozdíly.

Opakuji znovu: tyto věci je třeba respektovat, nevzdávejte se manifestačně poslaneckých mandátů, protože bylo by to proti zájmům lidu Československa, my bychom se dostali do ústavní krize, že bychom neměli Federální shromáždění ani prezidenta, protože zítra, když se vzdáme, kdo bude volit pana Havla za prezidenta? Dostali bychom se do nenormální situace, do ústavní krize, kdyby nebyl ani parlament, ani prezident a byla by jen vláda.

Takže opakuji znova. Zvažte situaci, abyste se vzdali poslaneckého mandátu.

Předsedající, první místopředseda FS J. Stank: Čas jsme si stanovili poměrně krátký. Prosil bych soudruha Hůlu.

Poslanec A. Hůla: Doporučuji na základě tohoto jednání, aby nový předseda Federálního shromáždění projednal a požádal vedení Občanského fóra, aby v tomto smyslu, jak má probíhat celý proces, chtějí-li odvolat poslance, byla s tím seznámena krajská a okresní vedení fóra, prostě aby věděla, co činí nebo jak se to má dělat. Já třeba vím, že na zítřek je svoláno středočeské krajské fórum. Tam by měli být zástupci informováni o celkové proceduře, jak to má probíhat. Jinak jsme jako poslanci vystaveni dvěma panelákům, třem panelákům. Necht' to také Občanské fórum respektuje.

Předsedající, první místopředseda FS J. Stank: Budeme se tím na nejbližším zasedání vedení Federálního shromáždění zabývat. Chce ještě někdo vystoupit? Poslanec Trávníček.

Poslanec T. Trávníček: Velice správně soudruh předsedající řekl, že jde o negativní volbu. To znamená, že se musí de facto volit proti poslanci. Podle voličských seznamů, podle všech náležitostí potřebných k tomu, aby negativní volbou byl poslanec odvolán nadpoloviční většinou hlasujících.

Tyto věci je třeba skutečně vyjasnit, protože na nás na všechny je vykonáván veliký tlak. Sám si vykládám znění novely, kterou jsme provedli, úpravou tak, že doplňovat se bude Federální shromáždění jenom po demisi poslance. A bude se doplňovat na základě dohody u kulatého stolu všech politických sil. Samozřejmě, jsou tam určité díry ve volebním zákoně, podle kterého se negativně vlastně projevuje nedůvěra poslancům, která spočívá v tom, že prostě Národní fronta nemusí souhlasit s návrhy, které voliči předloží. Ani předsednictvo Federálního shromáždění nemusí souhlasit s tím, aby poslanec byl vystaven tomuto způsobu odvolání. Může říci na základě rozhodnutí u kulatého stolu – my podporujeme setrvání poslance ve funkci. A může rozhodnout, že tento negativní způsob volby poslance nepřipustí jak Národní fronta, tak Federální shromáždění, jeho předsednictvo. Tyto věci ovšem jsou nejasné ve znění zákona, protože jsme se s touto situací za řadu let nesetkali. Ale bylo by třeba ji na základě ústavních zákonů a zákonných norem vyjasnit tak, aby v této věci bylo jasno.

Sám si myslím, že rozhodující stanovisko v tomto směru má dnes kulatý stůl, který může o návrhu poslance za poslance, který podá demisi nebo který ve velmi zdoluhavém řízení bude odvolán, rozhodnout, má vlastně iniciativu k předložení kandidatury nového poslance. To je vše.

Poslankyně Anna Vargová: Já jsem dostala dopis a chtěla bych ho přečíst, neboť je adresován předsednictvu na mé jméno.

„Obracím se na vás s důvěrou jako na poslankyni Federálního shromáždění, abyste nejen za sebe, ale i za nás voliče protestovala formou interpelace, aby se nadále na půdě Federálního shromáždění nepoužíval termín poslanci zvolení v nedemokratických volbách. Mě jako voliče tento výrok uráží. Dal jsem svůj hlas kandidátu Národní fronty a myslím, že jsem zrnkem lidu. Nikdo mi při hlasování v přímých a tajných volbách ruku nedržel, a jestli se pro vás jako jednotlivé kandidáty vyslovila nadpoloviční většina voličů, máte plnoprávný mandát, který nesmí nikdo zpochybňovat. Prosím vás, abyste tento názor obhájila. Jinak se řítíme mimo břehy demokracie a já osobně nemohu nazvat koalici fóra jinak než novostalinismus. Jsem jako občan pro pluralitní volby, ale do doby, než proběhnou, nesmí nikdo zpochybňovat z demokracie 80. let to, co tam ještě zůstalo.“

Předsedající, místopředseda FS J. Stank: Předsednictvo to vzalo na vědomí. Oficiálně nikdo tento termín nepoužíval z tribuny předsednictva, domnívám se. Já jsem to nezaregistroval. Pokud ho používají jiní poslanci, používají častokrát i jiné výrazy, kterým by se dalo oponovat, případně proti nim protestovat. Myslím, že takovou možnost všichni máme. S tímto bychom mohli dnešní rozpravu v rámci posledního bodu uzavřít.

4.

Část zápisu z 26. společné schůze výborů ústavněprávních Sněmovny národů a Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 19. ledna 1990 (Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – Archiv Federálního shromáždění)

K bodu: Návrh poslanců FS na vydání ústavního zákona o odvolání poslanců a volby nových poslanců zastupitelských sborů

Posl. J. Jenerál v úvodu řekl, že bylo doručeno stanovisko vlády, které je záporné. Proto informoval poslance, jak návrh vznikl.

Na základě závěrů jednání rozhodujících politických sil u kulatého stolu bylo dohodnuto, že by měl být takový návrh předložen. Základní důvody byly: zrušení čl. 4 ústavy o vedoucí úloze KSČ. Z tohoto rozhodnutí vyplynulo i stanovisko KSČ, že neusiluje o to, aby ve stávajících poslaneckých sborech měla více než polovinu poslanců. Dále to byly změny, které vyplynuly ze situace, pokud jde o NV. Dalším důvodem bylo, že by poslanci, kteří neskytají záruku rozvoje politické demokracie, měli být svými stranami odvoláni.

K projektu došla řada námětů a připomínek, a to i z hlediska jeho názvu, aby přesně odpovídal vazbě na ústavní zákon o volbě nových poslanců zákonodárných sborů, který byl projednán 28. 12. 1989, a další úpravy. Zejména ve vztahu k NV bylo zdůrazněno, že řádné fungování NV všech stupňů považují účastníci kulatého stolu za nezbytný předpoklad chodu státního mechanismu, zastupitelské demokracie a jejího dalšího rozvoje. Proto bylo zdůrazněno, že by potřebné personální změny měly proběhnout na základě vzájemné dohody rozhodujících sil, tj. OF a VPN spolu s politickými stranami, orgány NF, a to pokud možno v jednom termínu.

Byla dohodnuta i určitá časová omezenost jejich platnosti, tj. do období konání voleb, nejpozději do konce kalendářního roku.

Vzniká nová situace po stanovisku vlády. Pokud jde o zabezpečení otázek ve vztahu k FS a národním radám, tam určité garance mohou být bez přijetí tohoto zákona, aby poměr sil ve FS byl na základě zákona přijatého 28. 12. U NV stojí otázka tak, že pokud národní rady příslušné

úpravy přijmou, mohly by tuto oblast pokrýt a dořešit. Zde byl určitý projekt na řešení po celé ose zastupitelských sborů.

Předseda SN J. Stank poté přečetl stanovisko vlády ČSSR:

Vláda ČSSR se na svém zasedání 18. 1. 1990 seznámila s návrhem ústavního zákona o odvolávání poslanců a volbě nových poslanců zastupitelských sborů a zaujala toto stanovisko:

Návrh ústavního zákona vytváří právní možnost odvolání poslanců zastupitelských sborů jinak než jejich voliči. Podle názoru federální vlády by takový postup snížil autoritu zastupitelského sboru a byl by v rozporu s demokratickými principy budování našich zastupitelských sborů. Ustanovení čl. 1 návrhu ústavního zákona navrhujeme proto vypustit. Doplnění uvolněných míst poslanců FS a ČNR a SNR je řešeno ústavním zákonem č. 183/1979 Sb. Podle názoru vlády při doplňování NV je třeba respektovat místní podmínky tak, že doplnění se uskuteční buď řádnými doplňovacími volbami podle zákona 55/1971 Sb. a zákona č. 56/1971 Sb., nebo kooptací podle předloženého návrhu ústavního zákona. O tom, která forma se použije, ať rozhodne národní výbor, jehož poslanci mají být kooptováni. Doplňovací volby nebo kooptaci je možné uplatnit jen na uvolněná místa poslanců. Čl. 2 předloženého návrhu ústavního zákona navrhujeme změnit tak, aby umožňoval uskutečnění doplňovacích voleb.

S přihlédnutím k čl. 86 odst. 4 Ústavy ČSSR, čl. 103 a 122 odst. 2 ústavního zákona o čs. federaci je též potřebné zvážit, zda zvolená forma ústavního zákona FS je ústavně korektní vzhledem k tomu, že NV jsou v působnosti republik, a k tomu, že zákony o volbách do NV, včetně úpravy způsobu odvolání poslanců voliči, přijaly ČNR a SNR.

K tomu poslal předseda vlády M. Čalfa průvodní dopis předsedovi FS A. Dubčekovi.

Předseda výboru SL Z. Česka řekl, že to, že ČNR a SNR si osobují právo upravit – pokud jde o NV – odvolání poslanců svými zákony, vyplývá z toho, že SNR už přijala ústavní zákon o mimořádném doplnění NV o nové poslance.

Zákon SNR říká: Jestliže z jakéhokoli důvodu zanikl mandát poslance NV, ale počet poslanců NV postačuje na usnášeníschopnost plenárního

zasedání NV, doplňovací volby se nekonají. NV doplní počet svých poslanců volbou nových poslanců na plenárním zasedání veřejným hlasováním. Návrhy na nové poslance předkládají politické strany, občanské hnutí Veřejnost proti násilí a společenské organizace.

Předseda Česka dále uvedl, že ČNR přijala obdobný zákon, který však zatím nenabyl účinnosti.

Nyní vzniká otázka, zda se má návrh projednat tak, jak se předpokládalo, nebo zda se má doporučit předsednictvům sněmoven, aby tento bod byl s ohledem na stanovisko vlády stažen z programu.

Posl. J. Stank se vyjádřil z pozice cíle, který byl u kulatého stolu v této záležitosti vytyčen. Dostáváme se do velmi zvláštní situace. Na jedné straně je snaha respektovat závěry u kulatého stolu a při té příležitosti se dostáváme do rozporu s vládou národního porozumění. Dokonce do takového, kdy nás poučuje o tom, abychom pokračovali tak, abychom nesnižovali autoritu zastupitelského sboru atd.

Posl. J. Jenerál uvedl, že když vystoupil před poslanci, znal jenom to základní, neznal celý text stanoviska vlády. Doporučil takovýto postup: neprojednávat dnes tuto otázku, nechat prostor pro to, aby proběhly všechny potřebné konzultace s těmi, kteří se zúčastnili jednání u kulatého stolu, a pokud by bylo nezbytné vrátit se k věci, potom napláňovat znovu jednání ústavněprávních výborů před schůzí 23. 1. 1990.

Posl. H. Kantorová doporučila jednoznačně stát za stanoviskem předloženým vládou, jinak by se parlament ještě více zesměšnil. ... Parlament by podle jejího názoru neměl zákon přijímat.

Posl. B. Hyková se vyjádřila v tom smyslu, že by jistě nebylo rozumné jít do rozporu s vládou v současné době. Problém vidí v tom, že není jednotný postup národních výborů na Slovensku a v Čechách. Jde o jednotu postupu. Přiklonila se k neprojednávání tohoto zákona, ale měl by se respektovat názor klubu komunistické strany, zda na základě zákona z 28. prosince se dosáhne rozložení politických sil a zda poslanci, kteří by měli, budou rezignovat.

Posl. F. Štafa uvedl, že odkladem o dva dny se nemůže nic zkazit. Nerad by šel do nějakých zbytečných rozporů. Zákon se v podstatě týká komunistů.

Posl. J. Jenerál ještě podotkl, že by bylo správné, aby o tomto stanovisku byli informováni i ostatní, kteří se zúčastnili jednání u kulatého stolu. I s nimi je žádoucí věci prodiskutovat.

Posl. K. Laco uplatnil poznámku k národním výborům. Podle jeho názoru je v tomto ohledu správné stanovisko vlády. Přijímání zákonů takového charakteru patří národním radám.

K tomuto bodu byl přijat závěr: Dále bod č. 4 jednacího pořadu neprojednávat s tím, že jeho projednání bylo odloženo na pondělí 22. 1. 1990 v 19.00 hodin.

5.

**Část zápisu z 24. společné schůze výborů pro průmysl, dopravu a obchod
Sněmovny národů a Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 22. ledna
1990 (Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky – Archiv
Federálního shromáždění)**

K bodu: Návrh ústavního zákona o odvolání poslanců a volbě nových
poslanců zastupitelských sborů (tisk 235)

Mpř. SN B. Hyková seznámila členy výborů s tím, že tímto bodem
programu se zabývaly prakticky všechny výbory sněmoven. VÚP SL a SN
se sejdou k projednávání tohoto bodu dnes ve večerních hodinách.

Tento zákon je třeba chápat jako zákon výjimečný, který je svým
způsobem jakousi legalizací dohod, které byly učiněny na jednáních
u kulatého stolu, která se uskutečnila 5. a 11. ledna t. r. Zákon lze chápat jako
další krok k tomu, aby mohla být v co nejkratší době provedena rekonstrukce
zastupitelských sborů všech stupňů. V současné době v řadě míst národní
výbory prakticky nefungují; rady, funkcionáři byli odvoláni, někde dokonce
není předseda národního výboru. Je třeba v dohledné době vrátit těmto
sborům jejich funkce a připravit se na přijetí nových zákonů, na nové volby.

První krok byl učiněn již 28. 12. minulého roku, kdy se vyhlásil zákon
o volbě poslanců Federálního shromáždění, ČNR a SNR.

Pokud jde o odvolání poslanců, jak je vidět z návrhu, zanikne mandát
tím, že ho příslušný orgán zastupitelského sboru vezme na vědomí. Tento
zákon, jak je zřejmé, má omezenou platnost – tedy do provedení voleb,
nejpozději do konce letošního roku. Domnívá se, že je třeba rekonstrukci
zastupitelských sborů provést co nejdříve, proto jako členka iniciativní
skupiny požádala, aby poslanci návrh podpořili a vyjádřili s ním souhlas.

V rozpravě, která následovala, se vyjádřila posl. J. Strnadová, která
uvedla, že podle jejího názoru by se měla změnit platnost zákona. Zákon
by měl platit do doby, než bude vyhlášen nový volební zákon; volby budou
zřejmě nadvakrát, jde o to, aby se tyto dva zákony nějak nerozcházeły.

Dále vyjádřila myšlenku, že pokud poslanci uvolní své funkce do

voleb a je doba kratší než jeden rok, potom vůbec nemusí být sbory za tyto poslance doplňovány. ... Jak to bude?

Posl. J. Žižka se vyjádřil k znění čl. 1 – podle jeho názoru to není v souladu s tím, co zaznělo v úvodním slovu. Bylo by zřejmě žádoucí uvést, že je třeba reagovat na rozložení politických sil. Pokud se to schválí tak, jak je uvedeno, potom o sobě poslanci de facto říkají, že jsou nezpůsobilí, s čímž nesouhlasí!

Domnívá se, že politické strany, které budou navrhopvat odvolání jednotlivých poslanců, nejsou seznámeny s tím, jak poslanci pracovali, a vůbec se o to nestaraly. Tzn. že poslance bude odvolávat nějaký úředník z ústředních výborů. A doposud nezjistil, že by se někdo z ústředních výborů politických stran zajímal o to, jak který poslanec pracoval. Jde tedy o praktickou připomínku k tomu, kdo bude poslance vlastně posuzovat.

Posl. V. Petrželková po konzultaci ve volebním obvodu a po projednání měla připomínku a návrh k čl. 1/1 – na str. 2, kde věta začíná, že poslanci mohou být ze své funkce odvoláni. ... Jde o to, aby tam bylo uvedeno, že poslanci mohou být ze své funkce odvoláni organizačním článkem politické strany na úrovni volebního obvodu, ježimiž jsou členy, a to pouze po dohodě s organizací, za které do poslanecké funkce kandidovali. Poslance bez stranické příslušnosti může odvolat příslušný orgán NF po vzájemné dohodě s politickými hnutími.

Dále měla připomínku k čl. 2/2 – NV doplní počet svých členů volbou na návrh dosažený vzájemnou dohodou politických stran příslušného orgánu NF a politických hnutí u kulatého stolu.

Požádala o toto zapracování do návrhu.

Posl. P. B a h y l uvedl, že příslušná strana by si měla vyřídit s poslancem, jaké má závady atd. V pátek byli někteří poslanci na ÚV KSČ, patřičný tajemník nedokázal vysvětlit, jaké je měřítko na to, kdo skýtá a kdo neskytá záruky demokracie. ... Jak jsou tyto věci měřitelné? Nikdo vlastně nerozebral tyto věci! Patřičná strana musí s poslancem projednat, z jakých důvodů ho odvolává.

Posl. J. Stránská uvedla, že souhlasí s připomínkou posl. Bahyla. Mělo by se konkretizovat, proč má poslanec odejít. Tak, jak jsou věci formulovány, to je důvod velice široký.

Zeptala se, zda by poslanci bez politické příslušnosti neměli být odvolávání NF se společenskou organizací, která je navrhovala. Mnohokrát jsou v Občanském fóru na okresech lidé, kteří dříve veřejně nepracovali, neprojevovali se a příslušného poslance ani nemusejí znát.

Posl. J. Havlíček konstatoval, že tímto zákonem se udělá jedna věc – bude se legalizovat vyrovnávání účtů ve straně.

Posl. A. Čmelo se plně připojil k připomínkám, které uplatnil posl. Žižka.

Posl. Peroutka se domnívá, že by se měl usnadnit odchod poslanců, a nikoliv je posuzovat. To ať si udělá každá strana sama.

Posl. J. Šgoric a se zeptal, jak se budou věci řešit v takovém případě, když strana chce poslance odvolat a OF či VPN ho nadále chtějí.

Posl. L. Kmeť měl faktickou připomínku v tom smyslu, zda poslanci mohou v tomto ústavním zákonu hovořit do zákona o NV, když ty byly dány národními radami.

Na některé z dotazů poté reagovala mpř. SN B. Hyková, především podotkla, že je třeba zákon chápat jako výjimečný. Kulatý stůl měl zástupce všech politických stran a politických sil.

Odvolání poslance by mělo být konzultováno s příslušnou organizací přímo v místě, kde je činnost toho kterého poslance známá.

Jak to bude s poslancem, který odevzdá stranickou legitimaci a měl by být tedy odvolán, to je složitější otázka. Někde organizace NF existují, někde již nikoliv.

Pokud jde o čl. 2 a pravomoc a kompetence národních rad a FS, na Slovensku již zákon spatřil světlo světa, v ČNR zákonné opatření bylo pozastaveno. Situace se mění ze dne na den.

Stanovisko vlády je takové, že návrh podporuje s tím, že právě čl. 2 odst. 2 týkající se NV – tam se ještě dnes budou věci konzultovat s ČNR. Vypadá to však tak, že by to mělo být upraveno zákonem FS, a ČNR nebude své zákonné opatření vyhlašovat.

Účinnost zákona je stanovena do provedení voleb. Nové volební zákony budou tyto věci upravovat. Dokud nebudou zákony připraveny, dává se to zatím jen do provedení voleb.

Nové volby budou probíhat podle nových volebních zákonů.

Posl. J. Žižka poznamenal, že není v zákonu stanoveno, do jaké výše je možno obměnit radu, parlament či národní výbory. Není vůbec nic v tomto ohledu stanoveno. O kolik poslanců se bude jednat?

K tomu bylo uvedeno posl. Hykovou, že tento zákon má umožnit, aby v dalších měsících nedocházelo k dalším rezignacím či dalšímu uvolňování míst. Tak byly dohody. Zákon má umožnit tyto věci. Nejpozději počátkem února by mělo dojít ke kompletní rekonstrukci zastupitelských sborů. Na základě tohoto zákona by se rekonstrukce měly provést. Záleží to na zcela konkrétní dohodě zástupců kulatých stolů. V zákoně se to nemůže jednoznačně řešit, neboť situace je na každém místě jiná.

Pokud jde o čl. 1 a 2 – rekonstrukce parlamentu by měla být provedena do 30. ledna. Byla snaha zabránit také tomu, aby OF, případně jiné strany tlačily na poslance, aby rezignovali.

Posl. Šolc podpořil předložený návrh s tím, že se zároveň dotázal, kdy se počítá s rozpravou k volebnímu zákonu a jeho následnému přijetí. Domnívá se, že by měla být limitována platnost tohoto ústavního zákona. Seznámil s informací, která by měla být jako úzus u kulatého stolu, že touto rekonstrukcí by mělo být doplněno 90–100 poslanců.

Posl. F. Axmann vyslovil názor, že platnost zákona by měla skončit do konce února (do poloviny března). Pokud se zákon schválí a bude platit do listopadu 1990, tak se v některých místech poslanci, kteří budou dnes kooptováni, několikrát do podzimu ještě otočí. ... A na vesnicích nebude dělat vůbec nikdo. Osobně se domnívá, že je zákon třeba limitovat časem, Občanská fóra delegují jeden den toho, druhý den onoho. V aparátech NV funguje pár pracovníků, kteří jsou totálně bezradní, akce „Z“ jsou rozjety a nikdo nechce pracovat. Výbory by měly jednoznačně zaujmout stanovisko k časovému údaji. Především jde o otázku národních výborů.

6.

Část zápisu ze sněmu Občanského fóra, 20. ledna 1990 (Ústav pro soudobé dějiny – Archiv Koordinačního centra Občanského fóra)

Zápis ze sněmu Koordinačního centra Občanského fóra dne 20. ledna 1990
10.20 až 13.20 a 14.00 až 16.00 v Adrii. Jednání řídil Ivan Fišera.

Ivan Fišera: vítá delegáty a hosty sněmu – program:

- 1) zpráva o činnosti Rady KC OF od 6. 1. – Petr Kučera
- 2) zpráva o hospodaření s technickými a finančními prostředky – Pavel Suchý, Jiří Kozelka
- 3) zpráva o opatřeních k bezpečnostní situaci – Ladislav Lis (pokud se dostaví)
- 4) výklad k problematice rekonstrukce zastupitelských sborů – Petr Kučera
- 5) výklad o volebním chování – Josef Vavroušek
- 6) hlasování o změnách ve složení rady – Petr Pospíchal
- 7) různé, podněty, připomínky

Petr Kučera: činnost Rady byla i v těchto dvou týdnech poznamenána hektičností a improvizacemi:

* jednání u kulatého stolu – 11. ledna ve Valdštejnském paláci za účasti „rozhodujících polit. sil“ – jednalo se o návrhu volebního zákona a o rekonstrukci FS a ČNR v souvislosti s přípravou ústavy, zákona o odvolání poslanců těchto sborů a doplňování kooptací – jednání trvalo 6 a půl hodiny, bylo věcné, nenastal názorový nesoulad, ale problematika byla složitá – jednání vyústilo v dohodu, odsouhlasen však nebyl bod 1 o změně struktury nejvyšších zastupitelských sborů – k tomuto bodu existují dvě varianty, „delegační“ a „minimální“, tj. se stejnou strukturou zast. sborů a snížením počtu poslanců

* další jednání 19. 1. – sešli se experti jednotlivých stran – opět se nedospělo k dohodě o změně struktury – další jednání bude příští týden v pátek 26. 1., to rozhodne s konečnou platností – konečné znění návrhu volebního

zákona bude předloženo FS i veřejnosti k diskusi – FS schválí konečnou podobu 28. 2.

* Rada vedla jednání o StB, ke kterým ji zmocnil 2. sněm – stanovisko 2. sněmu odevzdáno následující den Sacherovi, Čalfovi, prezidentovi a několika ministrům – ve středu jednal min. Sacher se zástupci OF, studentů a stávkových výborů

* jednání s VPN – VPN se dostává do delikátní situace, na Slovensku nabývají na intenzitě nacionální projevy – VPN jako nejliberálnější složka slov. politického života je ve složitém postavení – OF by mělo podpořit liberální proud, který je na Slovensku poměrně slabý

* jednání o rekonstrukci NV Prahy – primátor pod tlakem rezignoval – první jednání pražského kulatého stolu se zabývalo zásadami odvolávání a nahrazování poslanců – může to být vzor pro počínání v krajích a v okresech

* vnitřní fungování Rady – rekonstrukce, vznik volební komise

* jednání s předsedou Čs. strany zemědělské panem Trnkou, se zástupci tělovýchovy a se zástupci maďarské menšiny

* na koncepční práci stále málo času

Ivan Fišera: je třeba přejít do ofenzivy – neměli bychom se prezentovat veřejnosti jako skupina lidí provádějících kabinetní politiku – OF by mělo být reprezentováno osobnostmi, které dokážou představit veřejnosti základní hodnoty OF a získávat podporu

– chceme uvolnit P. Pitharta od operativního rozhodování, aby se mohl více věnovat koncepční činnosti a vystupování na veřejnosti – Pithart a 2 až 3 lidé by měli vytvořit malý expertní tým, který by měl čas se nad věcmi zamýšlet a zabezpečovat zpětnou vazbu – operativou se budou nadále zabývat P. Kučera, J. Urban, I. Havel, J. Vavroušek – Rada se schází 2x týdně, operativní kruh každé ráno – vytvořena volební komise: P. Kučera, J. Vavroušek, J. Štern ml. a další

Petr Pithart: otázka volebního zákona – zanedbali jsme informování veřejnosti, lidé se domnívají, že návrh volebního zákona tak, jak byl zatím prezentován, „upekla“ Rada KC OF, nedala nikomu možnost se k tomu

vyslovit, a že volební systém není právě dokonalý – žádný volební systém není dokonalý, ten, který se rýsuje jako nejsnáze přijatelný, vzešel z kompromisu, z jednání uvnitř OF, potom mezi OF a VPN a nakonec z dlouhé diskuse u kulatého stolu – došlo ke korekturám proti našim původním představám – Lidové noviny nás napadají, že jsme systém „upekli sami“ a že není dokonalý – je to naše chyba, měli jsme vysvětlit, jak systém vznikl – volební systém není dokonalý, ani takový, který by nám umožnil co nejvíce vyhrát, ale je jediný, který může projít mechanismem kulatého stolu – máme pochybnosti o tomto mechanismu, zda je jediný možný a jediný správný, vznikla však z něj federální vláda a další slušná řešení, je ovšem nereprezentativní, např. Strana slovenskej obrody není rozhodující politickou silou – jiný volební systém lze prosadit jen na náměstích nebo generální stávkou – musíme zdůrazňovat, že návrh je výsledkem kompromisu, a ne naší ideální představou – např. prozíravé Vavrouškovy návrhy na restrukturalizaci sborů neprošly už v prvním kole při jednání se slovenskými přáteli

* v pondělí bude ve FS přečteno stanovisko federální vlády, v němž vláda odmítá návrh zákona o odvolání poslanců, který již prošel parlamentními komisemi – vláda tvrdí, že je nedemokratický a že si děláme ostudu před celým světem – je to její jednomyslné stanovisko – vláda nemůže parlament blokovat, mohou však vzniknout komplikace – argument vlády je, že systém odvolávání a kooptace není demokratický – myslím, že tento systém nelze prohlásit za demokratický, není však rozhodně ani nedemokratický – poslanci dosazení nedemokraticky komunistickou stranou budou touto stranou také odvoláni, nevidím v tom žádný velký nedemokratický kaz, stanovisku vlády příliš nerozumím – připravme se však na to, že nebude-li zákon přijat, bude jedinou možností rezignace poslanců a nepochybně se nedosáhne předpokládaného počtu 90 až 100 uprázdněných křesel – jak to v pondělí dopadne, nevíme, autorita vlády může rozhodnutí ovlivnit

Pavel Hudec: co když se KSČ vzepře a poslance neodvolá?

Petr Pithart: zástupci KSČ u kulatého stolu sami navrhovali 90 až 100 lidí – jejich zájem je obrodit stranu a zbavit se těchto lidí – nebude-li zákon přijat, KSČ bude vyvíjet tlak po linii stranické disciplíny a rezignací nebude tolik, mohou také složit legitimace, situace naopak bude velmi složitá

Stanislav Klimeš: na některé poslance ve Znojmě jsme vyvíjeli tlak na mítinku a oni prostě neobstáli, ale jejich stanovisko bylo, že o jejich

odstoupení musí rozhodnout centrum – poslanec přece musí i podle stávajícího zákona skládat účty – Koordinační centrum by mělo vyvinout takový tlak na vládu, aby přijetí zákona nebránila, jinak budeme muset uspořádat mnoho takových mítinků a vše se neúnosně prodlouží

Petr Pithart: na pondělí odpoledne budeme muset svolat další kulatý stůl a zaujmout k vládnímu postoji stanovisko – domnívám se, že bude krátké a přesvědčivé – i zástupci nové KSČ jsou postojem vlády zaskočení – vypadá to, jako by vláda chtěla mít čisté ruce, špinavou práci ať uděláme my

Petr Kučera: je to příklad špatné informovanosti, nemáme přímý kontakt s ministry, situaci se dalo předejít – podle stávajícího zákona by musely proběhnout doplňovací volby, předtím by muselo proběhnout to odvolání poslanců, zdaleka by nestačilo uspořádat jeden nebo dva mítinky – to vše by se protáhlo, navíc jsou někde již výbory NF, které mají příslušné pravomoci „mrtvé“, takže noví poslanci by mohli být zhruba začátkem dubna a v červnu by již byly volby znovu – měli bychom vládě připomenout před veřejností, že by měla své kroky vždy řádně uvážit

Jan Obdržálek: vnikají dojmy, že OF jedná nedemokraticky – co brání tomu, aby se průběžně publikovaly různé návrhy a názory například na volební zákon? – neměli bychom opustit praxi publikování výhradně definitivních a dokonalých věcí? – OF je v nevýhodě proti ostatním polit. stranám, protože stále nemá svůj pravidelný tisk – nemohla by některá spřízněná strana věnovat stálou rubriku ve svých novinách KC?

Ivan Fišera: touto myšlenkou se zabýváme a chtěli bychom ji realizovat

Josef Vavroušek: že jsme nedostatečně informovali, to byla chyba – k jednání u kulatého stolu byl vydán záznam, kde byly popsány základní varianty, které byly diskutovány, a tento záznam byl předán ČTK (ze sálu: „Bylo to publikováno dnes v Lidové demokracii.“) – tento postup by se měl stát pravidelným

Jan Obdržálek: navrhuje vydávat v brožurkové podobě všechny důležité projevy našich politiků

Tomáš Schoenfeld: ptá se P. Pitharta, zda ve stanovisku vlády nehraje roli osobní faktor, dnes mohou někteří vládní představitelé vývoj poněkud brzdit

Petr Pithart: to nemohu vyloučit – shodou okolností jsou v odmítání zákona nejdůslednější křesťansky orientovaní členové vlády, vypadá to, jako by chtěli sami vypadat co nejlépe

Karel Tuček: naši ministři mají určitý mandát OF, který tímto jistým způsobem porušili, měli bychom je zvát ke konzultacím

Martin Potůček: federální vláda chce před liberálními západními politiky vypadat demokraticky

Daniel Kroupa: stanovisko federální vlády je nevěčné – cílem demokratické procedury je reprezentativnost, nefunguje-li v dané chvíli určitá demokratická procedura, je nutné zvolit jinou proceduru – sněm by měl svou vahou působit na vládu, aby své stanovisko změnila

Ivan Fišera: navrhuje vytvoření komise k vypracování příslušného textu je vytvořena komise ve složení D. Kroupa, P. Kučera a R. Tichý (na základě všeobecného souhlasu)

Josef Veselý: nebude-li zákon schválen FS, nemůžeme rekonstruovat nižší stupně, a to je důležité

Josef Mrázek: zmíněný postoj křesťanů se neprojevuje jen ve vládě, je třeba na ně působit – domnívám se, že projev P. Pitharta nebyl nejšťastnější, nahrává těm, kteří nás obviňují z nedemokratičnosti i tam, kde jen chceme odstranit to špatné – toto bude zneužíváno

Emanuel Mandler: pokud vláda považuje naše jednání za nedemokratické, je to příznak toho, že se oslabuje jakýsi revoluční prvek v naší současné situaci, pokud to tak půjde dál, nebude to ojedinělý incident

Pavel Novák: informovanost i o věcech, které již byly rozhodnuty, i o těch, které se teprve připravují, není dobrá, málo se využívá možnosti psát např. i teoretické články – v okresním tisku pak musíme reagovat na příliš mnoho nejrozumnějších výpadů

Lukáš Mašín: jak je řešeno odvolávání poslanců navržených společenskými organizacemi?

Petr Kučera: KSČ odvolává i poslance, kteří mezitím složili legitimace, vyzývá je k odstoupení – jen malá část poslanců čeká, až vyjde zákon, většinou jsou sami ochotni odejít

Anna Roeschová: co když po vydání zákona KSČ odvolá všechny své poslance, a tím se FS stane nefunkčním?

Petr Pithart: rezignace je ukončena až jejím přijetím předsednictvem FS a to si bude stále hlídat usnášeníschopnost

Petr Kučera: odstupují nejen ti poslanci, které jsme dohodli u kulatého stolu – u kulatého stolu jsme dohodli, že rekonstrukce parlamentu bude jednorázová, aby ostatní nebyli trvale v existenční nejistotě – domníváme se, že tlak na další poslance by mohl vést k rozpadu parlamentu – uvažte účelnost takového jednání, přestože ti poslanci, kteří nebudou vyměněni, nejsou bez vady, jsou schopni zajistit fungování tohoto sboru a podílet se na změnách k lepšímu – zejména poslankyně psychicky nevydrží tlak a samy odstupují, je nebezpečí hromadné rezignace

Stanislav Devátý: v některých místech nelze zabránit tomu, aby lidé žádali odstoupení nepřijatelných poslanců, např. v Kyjově – jak to řešit?

Jiří Exner: k vydávání projevů atd. existuje Infórum, ovšem já jako jeho redaktor mám sám potíže se získáváním textů přímo na půdě KC OF * především bychom se měli připravit na alternativu, že zákon o odvolání poslanců nebude přijat, co pak? – nastane určitě velké společenské hnutí a měla by být připravena koncepce, jak potom situaci zvládnout

Miroslav Tyl: ke vztahu vlády a KC – před týdnem sedělo 8 členů vlády na KC a nebyl vysloven ani jediný problémový bod, přestože se o volbách mluvilo – musíme se teď snažit vládě porozumět, jestliže jde o iniciativu křesťansky orientovaných členů vlády, měl by za KC v komisi být V. Benda, který je schopen jejich dikci porozumět

Ivan Fišera: nezdůrazňujme podíl křesťanů, šlo nakonec o jednomyslné rozhodnutí vlády – důležitější je diskutovat o tom, co uděláme, nebude-li se situace vyvíjet příznivě

Ivan Dejmal: kořen situace je v rozhodnutí z přelomu listopadu a prosince,

kdy byl přijat legalistický postup s výměnou poslanců – parlament byl vzat jako demokratický, aby mohl volit prezidenta – je logické, že vláda dnes chce podržet parlament takový, jaký je – nabízela se jiná cesta, totiž říci, že FS není demokratickou institucí, a do voleb vytvořit padesáti- nebo stočlenný direktorát najmenovaný jednotlivými stranami – otázka tedy zní, zda se vrátit k opuštěné revoluční cestě – je to nutné, zejména pokud jde o vztahy k NV

Tomáš Schönfeld: revoluce je dynamickým procesem – síly, které stojí na počátku v čele, se stávají časem konzervativními

Václav Vrabec: veřejnost čeká uklidnění – k Dejmalovi: důležité je teď spíše podržet stávající instituce

Petr Kučera: riziko je v tom, že věci se jeví jinak z Prahy a jinak z venkova – z Prahy se zdá, že situaci je třeba uklidňovat, přicházejí nám signály, že OF se chovají uzurpátorsky atd. – na venkově pozice dosud nejsou získány a není vhodné vývoj zastavovat

Jiří Kotek: uklidňující projevy nám v Karlových Varech podráždějí nohy – my dole s tím potřebujeme hýbat – dosáhli jsme zrušení NF na okrese – ještě než se rozpadla, dosáhli jsme toho, že poslala poslancům dopis, aby složili mandáty, a ti to teď postupně dělají

Jaroslava Moserová: čtyřicet let nedemokracie nelze likvidovat zcela křišťálovou cestou

Jan Dus: bude-li vláda pod tlakem, nemusíme se bát, rychle otočí – jako evangelík zaručuje, že místopředseda vlády Hromádka otočí velmi rychle
Jaromír Bláha: návrh zákona musí být prezentován jako dohoda všech zúčastněných stran

Libor Kudláček: Petr Pithart mluvil o nebezpečí, že neschválí-li FS zákon, rezignací bude málo – Petr Kučera řekl, že rezignace se hromadí, že je jich příliš mnoho

Petr Kučera: je důležité, aby rezignovali ti poslanci, na jejichž rezignaci máme zájem

Hynek Fajmon: má rada informaci o tom, kdo chce odstoupit a kdo již odstoupil?

Petr Kučera: odstoupilo 24 poslanců – na seznamu poslanců, kteří by měli odejít, je 84 jmen

Jiří Exner: důležitější než otázka parlamentu je otázka nižších zastupitelských sborů – nebude-li zákon schválen, v krajích a okresech poslanci dobrovolně odstupovat nebudou

Ivan Gabal: situaci bychom měli vážně posoudit, dochází totiž k prvnímu rozporu mezi OF a vládou – doporučuji pravidelnější konzultace mezi KC OF a vládou – dalekosáhlý význam má Čalfova rezignace na členství v KSČ

Marek Benda: důležité je netlačit na rezignace zdola, budou-li se cítit všichni poslanci ohroženi, nebudou poslouchat nikoho, ani svoji stranu

Ivan Fišera: musíme zaujímat diferencovaný přístup a vést lidi k tomuto přístupu

Jan Štern st.: zastupitelské sbory dnes neodrážejí poměr politických sil a politických sympatií, proto je nutná výměna poslanců, a ne proto, „že ten či onen poslanec je ničema“ – to bychom měli zdůrazňovat

Miroslav Kopt: jestli stále děláme revoluci, musíme mít připravenou i variantu na ústavní krizi

7.

Seznam poslanců kooptovaných do Federálního shromáždění (prosinec 1989 – únor 1990)

- Milan Andryšek, nar. 29. 3. 1950, kooptován za volební obvod Gottwaldov (místo posl.: Oldřicha Haičmana)
- Josef Bakšay, nar. 23. 2. 1951, kooptován za volební obvod Košice IV (místo posl.: Jiřího Neuberta)
- L'udovít Baldovský, nar. 24. 11. 1948, kooptován za volební obvod Šaštín-Stráže (místo posl.: Michala Žákoviče)
- Pavol Balgavý, nar. 16. 6. 1944, kooptován za volební obvod Senice (místo posl.: Jána Nemčeka)
- Miroslav Bartoš, nar. 18. 6. 1954, kooptován za volební obvod Mladá Boleslav (místo posl.: Zbyňka Žalmana)
- Rudolf Battěk, nar. 2. 11. 1924, kooptován za volební obvod Praha 8 a 9 (místo posl.: Zdeňka Česky)
- Václav Benda, nar. 8. 8. 1946, kooptován za volební obvod Praha 2 a 4 (místo posl.: Miroslava Štěpána)
- Petr Brodský, nar. 6. 5. 1947, kooptován za volební obvod Jihlava (místo posl.: Jindřicha Zahradníka)
- Jan Bubeník, nar. 4. 4. 1968, kooptován za volební obvod Praha 4 a 5 (místo posl.: Jaroslavy Šimůnkové)
- Tomáš Ctibor, nar. 11. 5. 1963, kooptován za volební obvod Chomutov-Louny (místo posl.: Aloise Humla)
- Jaroslav Cuhra, nar. 3. 7. 1936, kooptován za volební obvod Plzeň (místo posl.: Anny Marešové)
- Petr Čermák, nar. 22. 1. 1953, kooptován za volební obvod Liberec – sever (místo posl.: Zdeňka Čumpla)
- Albert Černý, nar. 4. 2. 1937, kooptován za volební obvod Gottwaldov I (místo posl.: Vladimíra Vedry)
- Zdeněk Červenka, nar. 27. 7. 1932, kooptován za volební obvod Michalovce (místo posl.: Richarda Nejezchleba)
- Vojtěch Deyl, nar. 29. 3. 1947, kooptován za volební obvod Liberec – Česká Lípa (místo posl.: Bedřicha Švestky)
- Bohumil Doležal, nar. 17. 1. 1940, kooptován za volební obvod Praha 6, (místo posl.: Břetislava Bendy)
- Alexander Dubček, nar. 27. 11. 1921, kooptován za volební obvod Staré Mesto, Bratislava (místo posl.: Gejzy Šlapky)

- Alojz Dúha, nar. 16. 2. 1938, kooptován za volební obvod Ružomberok
(místo posl.: Jána Marka)
- Miklós Duray, nar. 18. 7. 1945, kooptován za volební obvod Komárno
(místo posl.: Antona Hlaváče)
- Leo Dvořák, nar. 22. 5. 1964, kooptován za volební obvod Teplice – východ,
(místo posl.: Františka Brabence)
- Michal Dymáček, nar. 13. 5. 1943, kooptován za volební obvod Brno město
– jihovýchod (místo posl.: Josefa Korčáka)
- Josef Fabián, nar. 16. 4. 1944, kooptován za volební obvod Vsetín (místo
posl.: Jindřicha Poledníka)
- Rudolf Filkus, nar. 2. 9. 1927, kooptován za volební obvod Zvolen (místo
posl.: Karola Laca)
- Ivan Fišera, nar. 10. 4. 1948, kooptován za volební obvod Praha 4 Jih (místo
posl.: Rudolfa Rohlíčka)
- Vladimír Fojtík, nar. 29. 9. 1960, kooptován za volební obvod Orlová (místo
posl.: Oldřicha Blažka)
- Božena Fuková, nar. 15. 1. 1935, kooptován za volební obvod Rakovník
(místo posl.: Jindřicha Korfa)
- Jaromír Gebas, nar. 11. 5. 1953, kooptován za volební obvod Trutnov (místo
posl.: Jaroslava Venhauera)
- Michal Geci, nar. 7. 6. 1919, kooptován za volební obvod Turčianské
Teplice (místo posl.: Jána Lichnera)
- Peter Gecko, nar. 4. 7. 1943, kooptován za volební obvod Sobrance (místo
posl.: Slávka Bubana)
- Karol Gémesi, nar. 2. 10. 1943, kooptován za volební obvod Dvory nad
Žitavou ZS (místo posl.: Judity Gálové)
- Jaromír Glac, nar. 15. 10. 1955, kooptován za volební obvod Ostrava II
(místo posl.: Josefa Hamana)
- Štefan Glezgo, nar. 20. 2. 1956, kooptován za volební obvod Rimavská
Sobota (místo posl.: Miloslava Štancela)
- Miroslav Grebeníček, nar. 21. 3. 1947, kooptován za volební obvod Znojmo
– Břeclav (místo posl.: Věry Pechové)
- Jiří Haas, nar. 11. 8. 1946, kooptován za volební obvod Vsetín (místo posl.:
Václava Václavíka)
- Jozef Habovštiak, nar. 19. 3. 1927, kooptován za volební obvod Bardejov
(místo posl.: Márie Dubové)
- Jan Hadrava, nar. 30. 1. 1955, kooptován za volební obvod Karlovy Vary
(místo posl.: Karla Rusova)

Robert Harenčár, nar. 10. 2. 1931, kooptován za volební obvod Košice II
(místo posl.: Emila Rigo)

Alfréd Haško, nar. 19. 12. 1952, kooptován za volební obvod Bánská
Bystrica (místo posl.: Jozefa Trangoše)

Jaroslav Hladík, nar. 19. 11. 1959, kooptován za volební obvod Břeclav
(místo posl.: Dany Kancírové)

Juraj Holčík, nar. 18. 10. 1934, kooptován za volební obvod Topolčany
(místo posl.: Mateje Lúčana)

Karol Honner, nar. 21. 8. 1932, kooptován za volební obvod Žilina (místo
posl.: Miroslava Hruškoviče)

Tomáš Hradílek, nar. 28. 4. 1945, kooptován za volební obvod Ostrava II
(místo posl.: Aloise Indry)

Karol Hranai, nar. 19. 11. 1947, kooptován za volební obvod Levice (místo
posl.: Alojze Čmela)

Milan Hruška, nar. 18. 3. 1959, kooptován za volební obvod Náchod (místo
posl.: Hany Dýčkové)

Pavol Hrušovský, nar. 9. 6. 1952, kooptován za volební obvod Piešťany
(místo posl.: Pavla Koyše)

Heřman Chromý, nar. 29. 9. 1947, kooptován za volební obvod Mělník
(místo posl.: Františka Hanuse)

Bohumil Janča, nar. 8. 7. 1936, kooptován za volební obvod Vyškov
– Prostějov (místo posl.: Bohuslava Chňoupka)

Jozef Jankovič, nar. 8. 11. 1937, kooptován za volební obvod Vranov nad
Toplou (místo posl.: Pavola Jonáše)

Vladimír Janočko, nar. 11. 6. 1950, kooptován za volební obvod
Bohdanovice (místo posl.: Ernesta Baloga)

Miroslav Jansta, nar. 18. 3. 1962, kooptován za volební obvod Nymburk,
(místo posl.: Ladislava Stejskala)

Zdeněk Jaroň, nar. 9. 6. 1960, kooptován za volební obvod Kroměříž (místo
posl.: Jany Pekařové)

Zdeněk Jičínský, nar. 26. 2. 1929, kooptován za volební obvod Pardubice
(místo posl.: Josefa Kempného)

Anton Juriš, nar. 13. 8. 1941, kooptován za volební obvod Trnava (místo
posl.: Ignáce Janáka)

Magdaléna Kačicová, nar. 24. 10. 1952, kooptována za volební obvod Senica
(místo posl.: Jozefa Hrebíka)

Pavol Kanis, nar. 27. 8. 1948, kooptován za volební obvod Považská Bystrica
(místo posl.: Pavola Bahyla)

- Václav Klíma, nar. 16. 2. 1961, kooptován za volební obvod Příbram (místo posl.: Václava Horáčka)
- Vladimír Klimeš, nar. 1. 7. 1925, kooptován za volební obvod Poprad (místo posl.: Evy Železníkové)
- Michael Kocáb, nar. 28. 7. 1954, kooptován za volební obvod Praha 1 a 2 (místo posl.: Lubomíra Štrougala)
- Hvezdoň Kočtúch, nar. 31. 3. 1929, kooptován za volební obvod Dunajská Streda (místo posl.: Niny Lefflerové)
- Vladimír Kolmistr, nar. 19. 5. 1930, kooptován za volební obvod Slaný (místo posl.: Jaroslava Klíchy)
- Jindřich Konečný, nar. 7. 7. 1940, kooptován za volební obvod Karlovy Vary (místo posl.: Júlia Hašany)
- Martin Kontra, nar. 25. 1. 1929, kooptován za volební obvod Bardejov (místo posl.: Dušana Passiy)
- Jaroslav Kos, nar. 11. 10. 1950, kooptován za volební obvod Havířov (místo posl.: A. Priesnitze)
- Štefan Kováč, nar. 14. 8. 1940, kooptován za volební obvod Banská Bystrica (místo posl.: Vladimíra Pirošíka)
- Mojmír Kovář, nar. 2. 10. 1938, kooptován za volební obvod Partizánske (místo posl.: Eugena Turza)
- Zdeněk Křivský, nar. 5. 12. 1941, kooptován za volební obvod Ústí nad Labem – Litoměřice, (místo posl.: Václava Šípka)
- Petr Kučera, nar. 29. 6. 1947, kooptován za volební obvod Semily (místo posl.: Hany Králíčkové)
- Jozef Kučerák, nar. 18. 4. 1939, kooptován za volební obvod Sereď (místo posl.: Jána Janíka)
- Libor Kudláček, nar. 18. 7. 1957, kooptován za volební obvod Pardubice-město (místo posl.: Václava Rabase)
- Peter Kulan, nar. 20. 6. 1962, kooptován za volební obvod Stará Lubovňa (místo posl.: Miloslava Boďi)
- Miroslav Kusý, nar. 1. 12. 1931, kooptován za volební obvod Trebišov (místo posl.: Gejzy Ujlaky)
- Oldřich Kužilek, nar. 4. 1. 1956, kooptován za volební obvod Hradec Králové město (místo posl.: Františka Tesaře)
- Miroslav Lajkep, nar. 11. 2. 1935, kooptován za volební obvod Benešov (místo posl.: Jany Veselé)
- Ivan Laluha, nar. 20. 11. 1932, kooptován za volební obvod Krompachy (místo posl.: Benjamína Šrenkela)

Ján Langoš, nar. 2. 8. 1946, kooptován za volební obvod Nové Mesto Bratislava (místo posl.: Jozefa Lenárta)

Jaroslav Lentvorský, nar. 7. 7. 1956, kooptován za volební obvod Velký Krtíš (místo posl.: Jána Pampúcha)

Ladislav Lis, nar. 24. 4. 1926, kooptován za volební obvod Praha 8 (místo posl.: Josefa Římana)

Josef Lux, nar. 1. 2. 1956, kooptován za volební obvod Ústí nad Orlicí (místo posl.: Josefa Andrše)

Josef Macek, nar. 31. 11. 1949, za volební obvod Česká Lípa. (místo posl.: Jiřího Havlíčka)

Miroslav Macek, nar. 7. 12. 1944, kooptován za volební obvod Hranice (místo posl.: Františka Vymětala)

Dušan Macuška, nar. 26. 5. 1957, kooptován za volební obvod Lučenec (místo posl.: Anny Salvové)

Jiří Machalík, nar. 19. 6. 1945, kooptován za volební obvod Šumperk (místo posl.: Jiříny Veselé)

Zdeněk Malina, nar. 5. 1. 1944, kooptován za volební obvod Strakonice (místo posl.: Svatopluka Potáče)

Michal Malý, nar. 20. 3. 1956, kooptován za volební obvod Most-Chomutov (místo posl.: Zdeňka Hořeního)

Emanuel Mandler, nar. 2. 8. 1932, kooptován za volební obvod Praha 4 sever (místo posl.: Františka Štafy)

Ivan Marton, nar. 16. 4. 1945, kooptován za volební obvod Kežmarok (místo posl.: Ireny Švirlochové)

Zdeněk Masopust, nar. 26. 2. 1938, kooptován za volební obvod Beroun (místo posl.: Aloise Hüly)

Jiří Maštálka, nar. 3. 1. 1956, kooptován za volební obvod Plzeň I (místo posl.: Vladimíra Pátka)

Jiří Medřický, nar. 26. 11. 1952, kooptován za volební obvod Hostivice (místo posl.: Richarda Tichého)

Juraj Mesík, nar. 19. 7. 1962, kooptován za volební obvod Banská Bystrica (místo posl.: Viliama Šalgoviče)

Jaroslav Mezník, nar. 31. 12. 1928, kooptován za volební obvod Brno město II (místo posl.: Miroslava Zavadila)

Igor Mičieta, nar. 7. 6. 1939, kooptován za volební obvod Petržalka Bratislava (místo posl.: Emila Hojnoše)

Vladimír Mikule, nar. 12. 4. 1937, kooptován za volební obvod Kolín (místo posl.: Jana Fojtíka)

- Július Minka, nar. 7. 2. 1945, kooptován za volební obvod Trenčín (místo posl.: Milána Václavíka)
- Vasil Mohorita, nar. 19. 9. 1952, kooptován za volební obvod Praha 7 a 8 (místo posl.: Jaromíra Obziny)
- Pavel Muraško, nar. 22. 10. 1939, kooptován za volební obvod Praha 6 (místo posl.: Hany Návrátové)
- Jiří Musílek, nar. 18. 5. 1942, kooptován za volební obvod Česká Třebová (místo posl.: Jana Jiráska)
- Dana Němcová, nar. 14. 1. 1934, kooptována za volební obvod Praha 1, 7 a (místo posl.: Tomáše Trávníčka)
- Zsuzsa Némethová, nar. 18. 4. 1959, kooptována za volební obvod Želiezovice (místo posl.: Alžběty Kollárové)
- Ivo Novák, nar. 22. 3. 1958, kooptován za volební obvod Zbehy (místo posl.: Mariána Štefánika)
- Karel Novosád, nar. 18. 9. 1953, kooptován za volební obvod Louny – sever, (místo posl.: Jaroslava Hajna)
- Josef Novotný, nar. 29. 12. 1949, kooptován za volební obvod Jičín (místo posl.: Zdeňka Sytného)
- Jozef Olej, nar. 3. 1. 1953, kooptován za volební obvod Košice I (místo posl.: Jána Pirče)
- Peter Orban, nar. 27. 7. 1935, kooptován za volební obvod Zlaté Moravce (místo posl.: Jána Riška)
- Martin Palouš, nar. 14. 10. 1950, kooptován za volební obvod Karlovy Vary-Sokolov, (místo posl.: Aranky Ročňákové)
- Vlasta Parkanová, nar. 21. 11. 1951, kooptována za volební obvod Tábor (místo posl.: Františka Ondřicha)
- Martin Peroutka, nar. 25. 6. 1951, kooptován za volební obvod Kladno (místo posl.: Miloše Jakeše)
- Jana Petrová, nar. 16. 9. 1966, kooptována za volební obvod Rychnov nad Kněžnou (místo posl.: Věry Stuchlíkové)
- Jaromír Piskoř, nar. 11. 8. 1962, kooptován za volební obvod Opava (místo posl.: Otakara Svěřčiny)
- Petr Pithart, nar. 2. 1. 1941, kooptován za volební obvod Praha 4 sever (místo posl.: Mikuláše Šutky)
- Gyula Popély, nar. 8. 6. 1945, kooptován za volební obvod Šála (místo posl.: Violy Pálové)
- Marián Posluch, nar. 25. 1. 1945, kooptován za volební obvod Jaslovské Bohunice (místo posl.: Dalibora Hanese)

Jiří Pospíšil, nar. 9. 5. 1949, kooptován za volební obvod České Budějovice-
 město (místo posl.: Miroslava Slavíka)
 Peter Rašev, nar. 6. 8. 1952, kooptován za volební obvod Košice IV (místo
 posl.: Dezidera Zagiby)
 Miroslav Roček, nar. 1. 11. 1943, kooptován za volební obvod Kladno
 (místo posl.: Václava Štáfka)
 Jaroslav Růžička, nar. 1. 9. 1953, kooptován za volební obvod Hodonín
 – Uherské Hradiště (místo posl.: Jaromíra Bůřila)
 Eleonóra Sándorová, nar. 4. 10. 1959, kooptována za volební obvod Galanta
 (místo posl.: Miroslava Bochenka)
 Vlastimil Sehnal, nar. 27. 2. 1959, kooptován za volební obvod Blansko
 (místo posl.: Marie Tajovské)
 Karol Seman, nar. 23. 3. 1940, kooptován za volební obvod Šaštín-Stráže
 (místo posl.: Viery Martinčíčové)
 Věroslav Sláma, nar. 25. 5. 1930, kooptován za volební obvod Brno venkov
 – Blansko (místo posl.: Drahomíry Slabé)
 Miloslav Soldát, nar. 28. 9. 1957, kooptován za volební obvod Most – jih
 (místo posl.: Josefa Puchmeltra)
 Karol Stome, nar. 19. 2. 1934, kooptován za volební obvod Plzeň – sever,
 Rokycany (místo posl.: Josefa Mevalda)
 Slavomír Stračár, nar. 7. 2. 1935, kooptován za volební obvod Košice I
 (místo posl.: Vladimíra Hajka)
 Pavol Suchán, nar. 17. 2. 1944, kooptován za volební obvod Trenčín (místo
 posl.: Mikuláše Beňa)
 Pavel Svítíl, nar. 20. 10. 1955, kooptován za volební obvod Žďár nad Sázavou
 – Jihlava (místo posl.: Marcely Vrábelové)
 Jan Svoboda, nar. 14. 5. 1962, kooptován za volební obvod Žďár nad
 Sázavou (místo posl.: Hany Kantorové)
 Miroslav Sychra, nar. 10. 5. 1950, kooptován za volební obvod Svitavy
 (místo posl.: Josefa Trejbala)
 Michal Sýkora, nar. 5. 4. 1954, kooptován za volební obvod Poprad (místo
 posl.: Terézie Andrejové)
 Jaroslav Šabata, nar. 2. 11. 1927, kooptován za volební obvod Brno město sv.
 (místo posl.: Vladimíra Hermana)
 Jiří Šásek, nar. 3. 9. 1938, kooptován za volební obvod Plzeň II (místo posl.:
 Karla Hoffmanna)
 Věněk Šilhán, nar. 12. 2. 1927, kooptován za volební obvod Praha 8 (místo
 posl.: Antonína Kapka)

- Jan Šolc, nar. 25. 11. 1938, kooptován za volební obvod Jablonec nad Nisou
(místo posl.: Marie Kabrhelové)
- Luboš Špáta, nar. 30. 6. 1941, kooptován za volební obvod Ústí nad Orlicí
(místo posl.: Jana Zelenky)
- Pavel Šremer, nar. 24. 2. 1946, kooptován za volební obvod Zbehy (místo
posl.: Margity Obžerové)
- Jiří Štanc, nar. 23. 4. 1952, kooptován za volební obvod Klatovy (místo
posl.: Václava Davida)
- Jan Štern, nar. 12. 6. 1953, kooptován za volební obvod Český Krumlov
(místo posl.: Jaroslava Kalkuse)
- František Šulka, nar. 10. 2. 1960, kooptován za volební obvod Námestovo
(místo posl.: Ivana Hrubjaka)
- Milan Šútovec, nar. 12. 9. 1940, kooptován za volební obvod Karlova Ves,
Bratislava (místo posl.: Štefanie Michalkové)
- Miroslav Tahy, nar. 4. 2. 1932, kooptován za volební obvod Martin (místo
posl.: Jána Pakána)
- Imrich Takacz, nar. 19. 4. 1940, kooptován za volební obvod Dunajská
Streda (místo posl.: Jozefa Feketeho)
- Miroslav Téra, nar. 7. 2. 1948, kooptován za volební obvod Dvůr Králové
nad Labem (místo posl.: Vladimíra Šimka)
- Vladimír Tolar, nar. 8. 3. 1951, kooptován za volební obvod Jičín (místo
posl.: Slavoj Brokeše)
- Petr Toman, nar. 3. 2. 1962, kooptován za volební obvod Chomutov, (místo
posl.: Vladimíra Blažka)
- Vladimír Turek, nar. 28. 4. 1937, kooptován za volební obvod Znojmo
– Třebíč (místo posl.: Zdeňka Rady)
- Ivan Ůlehla, nar. 18. 4. 1951, kooptován za volební obvod Písek (místo
posl.: Oldřicha Škody)
- Jan Vácha, nar. 19. 10. 1953, kooptován za volební obvod Praha 3 (místo
posl.: Stanislava Tomse)
- Ernest Valko, nar. 10. 8. 1953, kooptován za volební obvod Petržalka
– Bratislava (místo posl.: Milana Kubáta)
- Konštantín Viktorín, nar. 17. 2. 1928, kooptován za volební obvod Prešov
(místo posl.: Vasiľa Biľaka)
- Oszkár Világi, nar. 17. 4. 1963, kooptován za volební obvod Komárno
(místo posl.: Ludovíta Szabó)
- Václav Vokál, nar. 7. 7. 1933, kooptován za volební obvod Český Krumlov
(místo posl.: Františka Samce)

Ladislav Vrba, nar. 8. 6. 1941, kooptován za volební obvod Sered' (místo posl.: Jozefa Škuly)
Lubomír Zaorálek, nar. 6. 9. 1956, kooptován za volební obvod Ostrava IV (místo posl.: Lumíra Sakmara)
Roman Zelenay, nar. 8. 4. 1952, kooptován za volební obvod Vranov nad Topľou (místo posl.: Michala Sabolčíka)
Miloš Zeman, nar. 28. 9. 1944, kooptován za volební obvod Praha 3 a 10 (místo posl.: Evžena Erbana)
Petr Zeman, nar. 10. 1. 1942, kooptován za volební obvod Stupava (místo posl.: Jána Loberšínera)

XI. Summary

Transformation of the Czechoslovak Federal Parliament during the Velvet Revolution

The Czechoslovak Federal Assembly established in 1969 as part of the federalisation of Czechoslovakia played an important yet paradoxical role in the Velvet Revolution twenty years later. In the power vacuum created by the panic-stricken Communist Party of Czechoslovakia, the Federal Assembly suddenly emerged as the key and sole institution that could guarantee a peaceful and constitutional transformation of the political system. The opposition movements (the Czech Civic Forum and Slovak Public against Violence) accepted the communist constitution as a basis for the transformation and the constitution could only have been changed through the Federal Assembly. There was no credible alternative to this strategy since the constitution as well as the Federal Assembly were seen as a historical achievement by a significant part of the Slovak elite, both communist and post-communist. Other options, such as a return to the 1920 Czechoslovak constitution were completely unacceptable to the Slovaks. The problem however was that the deputies of the Federal Assembly were elected in communist-style elections with single candidate ballots in 1986 and were not seen by society as legitimate deputies. Zdeněk Jičínský, the reform communist, one of the authors of the 1968 constitutional amendments, and the main constitutional expert of the Civic Forum, came up with the concept of “co-options”. Some of the deputies were supposed to resign or were to be recalled from the parliament, which would then elect new members from the ranks of the opposition movements. This would allow the postponement of the election, gain some credibility for the Federal Assembly and preserve it in the role of a stable institution in the revolutionary turmoil. This was not unique in Czech modern history, in which elections were never used as a solution to a political crisis. In fact the 1969 cleansing of the newly established Federal Assembly was taken as a model and many of the deputies who were purged in this process (most notably Alexander Dubček) returned through the practically identical legislation to the parliament twenty years later. The “co-options”, though unique to Czechoslovakia, were part of a broader phenomenon of constitutional improvisations in Central and Eastern Europe, which were all trying to cope with the complex constitutional legacy of the communist era.

This study is part of a broader research project on the Federal Assembly in the years 1989–1992 that looks into mechanisms of “self-parliamentarisation”, i.e. the process of gradual emancipation of legislature vis-a-vis the executive power. The study has three primary ambitions: First, it continues the line of investigation started by Jiří Suk about the revolutionary changes of late 1989 and early 1990 and using the same methods and sources (transcripts of negotiations of the Civic Forum movement, Archives of the Civic Forum) it tries to explore one of the side passages of the “labyrinth of the revolution”. The “co-options” are seen by many commentators as an original sin that stood at the start of many ills of the post-communist transformation of the 1990s. It is therefore worth exploring in which ways the decisions were taken and whether there were any credible alternatives. Second, the very topic of the Federal Assembly and the sources it created (minutes of the plenary sessions, parliamentary committees, presidium or interviews with the deputies) provide an opportunity to look at the Velvet Revolution from the perspective of the marginalised and defeated actors. The struggle for the control of parliament reveals two visions of change: against Václav Havel’s concept of moral and aesthetic revolution destroying all evil and ugliness there stood the reform agenda of “paragraphed revolution” of Zdeněk Jičínský, with his deep scepticism towards the genius of the crowd and its leaders. Two political times are clashing here: the dynamic time of the revolution against the slow motion of the parliamentary democracy. One can also follow here the worldview of the losers, i.e. the parliamentary deputies who did not want to be merely used by the revolutionary movements and then discarded but wanted to be part of the political transformation. They fight for the right that even the communist regime gave them, the “right to agree”. This was particularly apparent during the extraordinary parliamentary debate over the “co-option” in which the parliament discussed whether it should deprive more than one hundred of its members of their seat in the parliament. For the first time in its history the Federal Assembly did not pass a law, yet under the pressure it quickly changed its mind. This debate was broadcast live on television, its absurdity heightened by the sudden appearances of external visitors: deputations of revolutionary students demanding immediate approval of the law, Václav Havel, recently elected by the same parliament to the office of President, who sparked the so-called hyphen-war by his speech, and Frank Zappa on the parliamentary gallery who was making a documentary about the Velvet Revolution. Finally, based on the biographical research, the study asks where and how the new deputies were found and to what extent they became part of the new post-communist political class. It follows the

paradoxical development in which Zdeněk Jičínský's concept of "co-options" gave rise to a strong generational group of young right-wing politicians (Petr Čermák, Miroslav Macek, Jiří Pospíšil, Vlasta Parkanová, Libor Kudláček) with a shared program of political anti-communism, aimed, of course, at the key figures of the 1960s reform communism, such as Zdeněk Jičínský. Not all the new deputies were young right-wing politicians; we can find among them some of the future leaders of the social-democratic party, such as Lubomír Zaorálek or Miloš Zeman.

XII. Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (Archiv Federálního shromáždění – AFS), fond Federálního shromáždění (FS), předsednictvo Federálního shromáždění (P–FS), výbory ústavně- právní (VÚP), výbory pro průmysl, dopravu a obchod (VPDO), výbory branné a bezpečnostní (VBB), výbory zahraniční (VZ), výbory pro zemědělství a výživu (VZVŽ), výbory pro sociální politiku (VSP), výbory pro plán a rozpočet (VPR)

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (Archiv Federálního shromáždění – AFS), fond Federálního shromáždění (FS) I, 3. společná schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů

Archiv a programové fondy České televize, Zasedání Federálního shromáždění

Archiv Ústavu pro soudobé dějiny (A ÚSD), Archiv Koordinačního centra Občanského fóra (KC OF)

Literatura:

AMM, Joachim: *Die Föderalversammlung der CSSR: sozialistischer Parlamentarismus im unitarischen Föderalismus 1969–1989*. Wiesbaden, Westdeutscher Verlag 2001.

BARTUŠKA, Václav: *Polojasno: pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. Praha, Ex libris 1990.

BENJAMIN, Walter: *Umělecké dílo v době mechanické reprodukovatelnosti*, In: BENJAMIN, Walter: *Dílo a jeho zdroj*, Praha, Odeon 1979, str. 18 – 34.

FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. Praha, Triáda 1998.

RÖSSLER, Ivan: *Živá slova Jána Riška*. Tvorba č. 5 (31.1.1990), s. 2.

BUBÍLKOVÁ, Zuzana: *Co kamery neviděly*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 64.

CÍSAŘ, Jaromír – KINDL, Vladimír: *Vývoj zákonodárství na území ČSR 1945–1990*. In: SOUKUP, Ladislav (ed.): *Príspevky k vývoji právnického řádu v Československu 1945–1990*. Praha, Karolinum 2002, s. 82–83.

- DOBEŠ, Jan: *Národní shromáždění v letech 1945–1948*. Disertační práce obhájená na FF UK 2010.
- GARTON ASH, Timothy: *Rok zázraků*. Praha, Litomyšl, Paseka 2009, s. 72.
- GARTON ASH, Timothy: *The Polish Revolution: Solidarity 1980–82*. London, Jonathan Cape 1983.
- GAŠPARIČ, Jure: *Državni zbor 1992–2012. O slovenskem parlamentarizmu*. Ljubljana: Institut za novejšo zgodovino 2012, s. 38 – 70.
- GJURIČOVÁ, Adéla: Profesionalizace parlamentů před a po Listopadu. Příspěvek přednesený na konferenci *Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989–92*, 22. – 23. listopadu 2012, Národní muzeum, Praha.
- HANZEL, Vladimír: *Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních*. Praha, OK Centrum 1991.
- HAVEL, Václav: Letní přemítání. In: Havel: Václav. *Spisy*, sv. 6. Praha, Torst 1999.
- HAVEL, Václav: Projev ve Federálním shromáždění 23. ledna 1990. In: Havel, Václav: *Spisy*, sv. 6. Praha: Torst, 1999, s. 33.
- HOLC, Janine P.: Competing Visions of Polish Parliament, 1989–1993. In: *East European Quarterly*, 29, 1 (1995), 69–87.
- HOPPE, Jiří: Pražské jaro 1968 v parlamentu. In: DOUBEK, Vratislav – POLÁŠEK, Martin (ed.): *Parlament v čase změny – případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha, Akropolis 2011, s. 101–119.
- HORÁČEK, Michal: *Jak pukaly ledy*. Praha, Ex libris 1990.
- HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František: *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1998.
- HVÍŽDALA, Karel: *Uvázlé věty*. Praha, Mladá fronta, 2011.
- ILONSZKI, Gabriella: From Regime Change to Consolidation: the Hungarian Legislature as an Institution in Search of Roles. In: *Congressional Studies Journal* 2, 1 (1994), 95–108.
- JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Československý parlament v polistopadovém vývoji*. Praha, NADAS – AFGH 1993, s. 168.
- JIČÍNSKÝ, Zdeněk: Můj přítel Vladimír Mikule. In: NOVOTNÝ, Oto: *Pocta doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*. Praha, ASPI 2002, 459–473, s. 464.
- JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Köln, Index 1984.
- JIRÁSKOVÁ, Věra: Přechodné období a přijetí nových ústav v zemích střední a východní Evropy. In: PAVLÍČEK, Václav (ed.): *Transformace*

- ústavních systémů zemí střední a východní Evropy*. Praha, Právnická fakulta UK 1999, s. 18–36.
- KAISEROVÁ, Kristina – KAISER, Vladimír: *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, Město Ústí nad Labem 1995, s. 261.
- KAPLAN, Karel: *Národní fronta 1948–1960*. Praha, Academia 2012.
- KEANE, John: *Václav Havel: politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha, Volvox Globator 1999, s. 291.
- KOCÁB, Michael: *Když nebyl čas na brání: vzpomínky na revoluci, odsun Sovětů, na Václava Havla, Franka Zappu, na sebe, na všechno možné*. V Řitce, Daranus 2009.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – KOKOŠKA, Stanislav: *Obroda – klub za socialistickou přestavbu: dokumenty*. Praha, Maxdorf 1996.
- KOMÁREK, Valtr: *Děkujeme, přijďte*. In: MIKULE, Vladimír – SUCHÁNEK, Radovan: *Pocta Zdeňku Jičínskému k 80. narozeninám*. Praha, ASPI 2009, s. 294–296.
- KÖRÖSÉNYI, András – TÓTH, Csaba – Török, Gábor: *The Hungarian political system*. Budapest, Hungarian Center for Democracy Studies Foundation 2009.
- KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou. Politika, kultúra a spoločenstvo v Československu po 17. novembri 1989*. Bratislava, Kalligram 2009.
- KREJČÍ, Oskar: *Nová kniha o volbách*, Praha, Victoria Publishing 1994, s. 177.
- KUDRNA, Jan: *Personální rekonstrukce zastupitelských sborů v roce 1989*. In: MIKULE, Vladimír – SUCHÁNEK, Radovan (ed.): *Pocta Zdeňku Jičínskému k 80. narozeninám*. Praha, ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 235–243.
- MANDLER, Emanuel: *Škodolibé úsměvy svobody z let 1955 až 1992*. Praha, Emanuel Mandler 2005.
- MASON, David S.: *The Polish parliament and labor legislation during Solidarity*. In: Olson, David – Mezey, Michael (ed.): *Legislatures in the Policy Process*. Cambridge, Cambridge University Press 1991, s. 179–200.
- MATYJA, Rafał: *Model instytucjonalny 1989 — próba rekonstrukcji*. *Przegląd Sejmowy* 17, 3 (2009), s. 61–76.
- NELSON, Daniel – WHITE, Stephen (ed.): *Communist Legislatures in Comparative Perspective*. New York, State University of New York Press 1982.
- PACZKOWSKI, Andrzej: *Polsko 1986–1989: od kooptace k vyjednávání*. *Několik úvah o vstupu do procesu systémové změny*. In: *Soudobé dějiny* IV/2 (1997), 233–264.

- PATZELT, Werner J. – SCHIRMER, Roland (ed.): *Die Volkskammer der DDR. Sozialistischer Parlamentarismus in Theorie und Praxis*, Wiesbaden 2002.
- PEHR, Michal: Československý parlament po druhé světové válce. In: DOUBEK, Vratislav – POLÁŠEK, Martin (ed.): *Parlament v čase změny – případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*. Praha, Akropolis 2011.
- PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu*. Praha, Academia 2003.
- PITHART, Petr: Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990. In: *Referáty a diskusní příspěvky přednesené na semináři, který ve dnech 10. a 11. prosince 1994 uspořádala Nadace Heinricha Bölla*, Listy, Praha 1995.
- ROUBAL, Petr: Konzervativní kontrarevoluce. Občanská demokratická aliance a postkomunistická transformace. In: GJURIČOVÁ, Adéla et al. (ed.): *Rozdělení minulosti: Vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Praha, Knihovna Václava Havla 2011, s. 266–270.
- ŘEHÁČEK, Jan: *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice, Klub přátel Pardubicka 2009.
- SARNECKI, Paweł. Ustrój polityczny Polski po wejściu w życie ustawy konstytucyjnej z 7 kwietnia 1989 r. *Przegląd Sejmowy* 17, 3 (2009), s. 11–26.
- SUK, Jiří: K prosazení kandidatury Václava Havla na úřad prezidenta v prosinci 1989: Dokumenty a svědectví. In: *Soudobé dějiny* VI, 2–3 (1999), s. 357.
- SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha, Prostor 2003.
- SUK, Jiří: *Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989 (2. díl – dokumenty)*. Brno, Doplněk 1998.
- SÝS, Karel – SPÁČIL, Dušan: *Zábady 17. listopadu. Devátý, Hegenbart, Jičínský, Nevaril, Ruml, Sedlák, Uhl, Urbánek: svědectví po 21 letech*. Praha, BVD: Futura, 2010, s. 75–87.
- ŠABATOVÁ, Anna: Jak odříznout nemocnou nohu I: Obraz Slováků a Slovenska v českém tisku před patnácti lety. In: *Listy*, roč. 37, č. 5 (2007), s. 19–33.
- ŠÚTOVEC, Milan: *Semióza ako politikum, alebo, „Pomlčková vojna“: niektoré historické, politické a iné súvislosti jedného sporu, ktorý bol na začiatku zániku česko-slovenského štátu*. Bratislava, Kalligram 1999, s. 131.
- TÜFFERS, Bettina: Die 10. Volkskammer der DDR 1989/1990 – Selbstparlamentarisierung einer Volksvertretung in Umbruchzeiten (konferenční příspěvek – 150 let moderního parlamentarismu), Praha 2011.

Petr Roubal
Starý pes, nové kousky:
koopťace do Federálního shromáždění
a vytváření polistopadové politické kultury

Vydal Ústav pro soudobé dějiny
Akademie věd České republiky, v. v. i.
Praha 2013

Jazyková redakce: Jindra Šídlová
Obálka a sazba: Ondřej Huleš
Foto na obálce: Lukáš Havlena
Vytiskl VH Print

